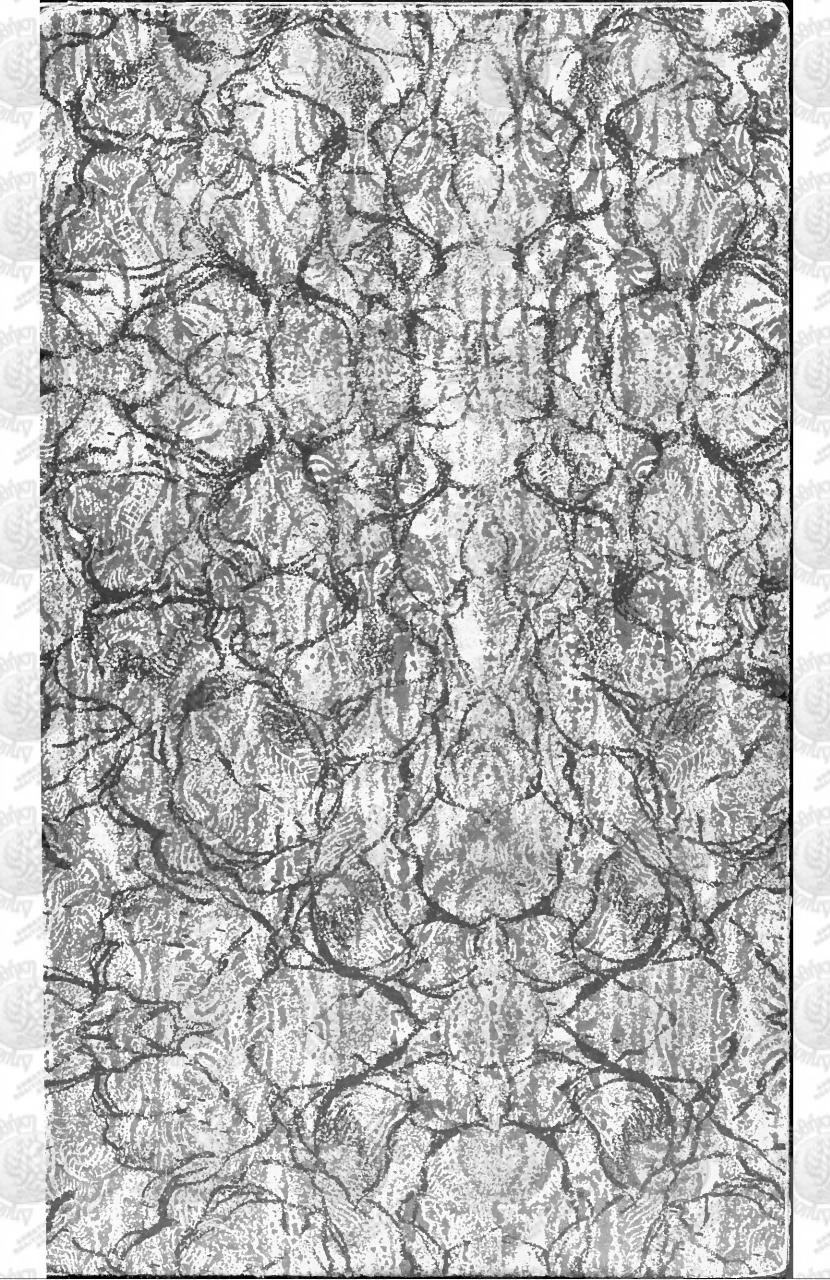

21
704
52.200

Δωρεά for Σουλίας Αρχηγός
Πάρεαν Σουλίας Ι. Κρονθρας.

Πάρεαν January 1988

Σουλίας

ΣΕΤ. Ι ΚΡΟΝΘΡΑΣ
ΔΙΑ ΔΟΡΕΣ
ΚΡΟΝΘΡΑΣ 29 ΤΗΛ. 273-492
ΠΑΤΡΑΙ

Ελευθέριου Ν. Βαρσοβίου

ΠΑΤΡΕΩΣ

ΣΟΦ. Ι ΚΡΟΝΗΡΑΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

ΚΕΝΤΡΑΡΙΣΣΗΣ 29 - Τ.Α. 243-193

ΠΑΤΡΑΙ

ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΠΑΤΡΩΝ

• Εὐρύκαμεν τὸν Μεσσίαν •

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΥΠΟ ΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΨΑΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΟΦΕΛΟΣ ΤΟΥ ΕΝ
ΠΑΤΡΑΙΣ ΝΑΟΥ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΚΛΗΤΟΥ

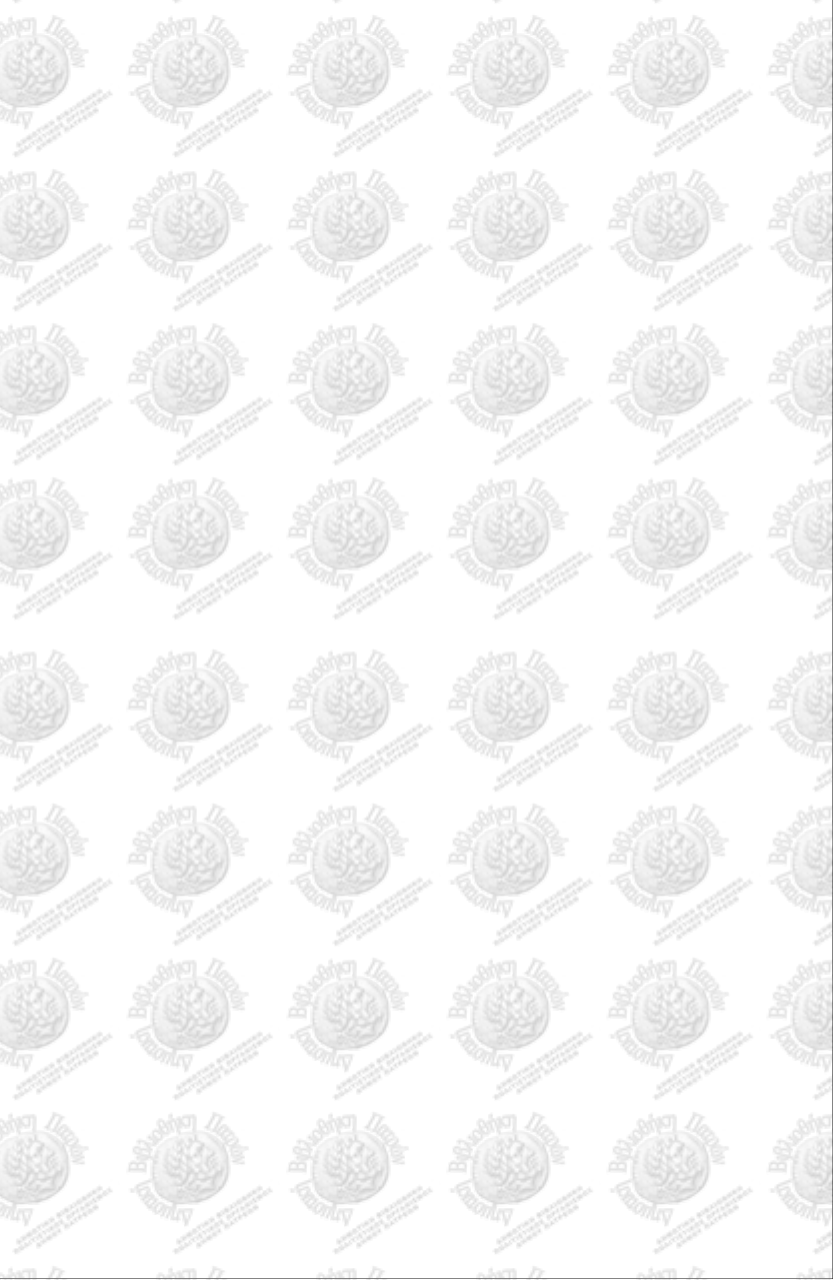
ΔΩΡΕΑ
ΣΩΤΗΡΙΟΥ Ι. ΚΡΟΝΗΡΑ
(ΔΙΚΗΓΟΡΟΥ)

7 ΙΑΝ. 1998

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΒΑΣΙΛΙΚΟΝ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΙΓΓΛΕΣΗ - ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

1899

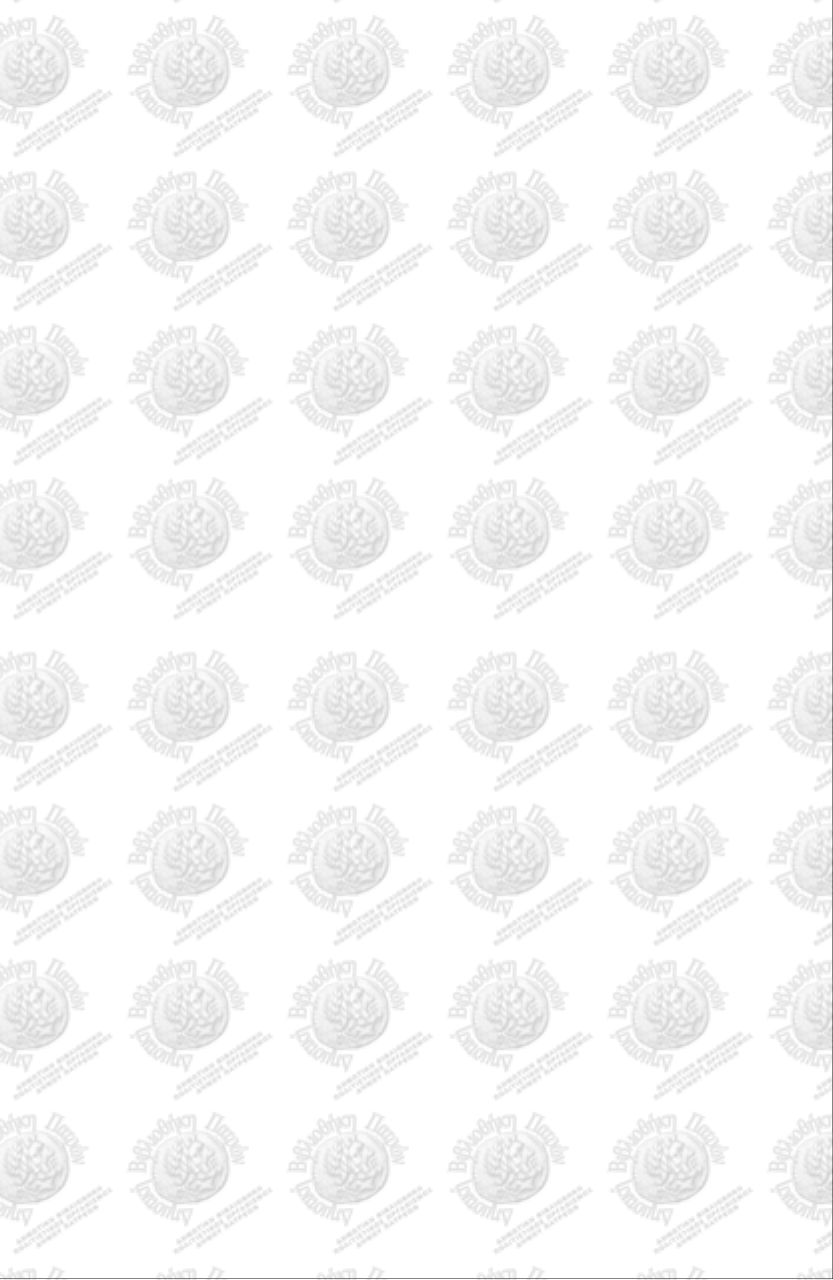
ΣΩΤ. Ι ΚΡΟΝΤΗΡΑΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ
ΠΑΝΤΑΡΑΣΣΗΣ 29 - ΤΗΛ. 273-492
ΠΑΤΡΑΙ

ΞΟΙ ΤΩ, ΠΑΝΕΥΦΗΜΩ, ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΔΡΕΙΑΣ ΕΠΩΝΥΜΩ, ΑΝΘ' ΟΕΩΝ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΞΩΤΗΡΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ ΕΜΟΧΘΕΞΑΣ, ΤΑΥΤΗΝ ΤΗΝ ΕΥΤΕΛΗ ΜΟΥ ΒΙΒΛΟΝ ΕΥΓΝΩΜΟΝΩΣ ΑΦΙΕΡΩ· ΚΑΤΑΤΙΘΕΙΣ ΥΠΟ ΤΗΝ ΕΝ ΜΑΡΤΥΡΙΩ, ΞΕΠΤΗΝ ΚΑΙ ΜΑΚΑΡΙΑΝ ΕΙΚΟΝΑ ΞΟΥ, ΤΑΥΤΗΝ ΒΛΕΠΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΒΙΒΛΟΝ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚΟΝΤΕΣ ΣΥΝΕΧΟΜΕΝ ΤΟ ΠΑΡΕΛΘΟΝ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΠΑΡΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ ΕΝ ΤΗ ΚΡΑΤΑΙΑ, ΕΠΙΣΚΟΠΗ, ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΙ, ΞΟΥ.

ΤΑΠΕΙΝΟΤΑΤΟΣ ΘΕΡΑΠΩΝ

Λου. Θερμάκης

[Signature]

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ὁ ἄνθρωπος, ἐν ταῖς πολλαῖς καὶ ποικίλαις τοῦ βίου αὐτοῦ δοκιμασίαις, βοήθειαν αἰτεῖται καὶ προστασίαν παρὰ τοῦ Ὑπερτάτου ὄντος καὶ ἐκείθεν ἀντλεῖ δυνάμεις παρηγορίας καὶ ἐλπίδος, (α) ὧν ἄνευ ἀποδυσπετεῖ καὶ κατὰ μικρὸν ἐκτρέπεται τοῦ προορισμοῦ του· ἀπιστῶν δὲ ἢ δυσπιστῶν Ἐκείνῳ, διαπράττει πᾶν ὅ,τι ἀποκρούει ἡ λογική.— Τότε κατ' οὐδὲν διαφέρει τῶν ἀλόγων ζώων, ἅτινα διέπει τὸ ἐνστικτον καὶ διαδέχονται ἄλληλα, πρὸς διαιώνισιν μόνον τοῦ εἶδους των.— Ἄλλ' ὁ ἄνθρωπος, καὶ τοι ἀνεγνώρισε καὶ ἐλάτρευσε τὸν Δημιουργόν, ταχέως ἐπελάθετο Αὐτοῦ καὶ πλανηθεὶς παρεγνώρισε τὴν ἰδίαν ὑπόστασιν καὶ ἀξίαν· διαιωνίζων δὲ τὸ γένος διηλώνει οὕτω καὶ τὴν πλάνην.— Παρῆλθον αἰῶνες ἀμύπολλοι· παρῆλθον πολιτισμοί, συστήματα φιλοσοφικά, ἐξ ὧν τινὰ καὶ σχετικὰς ἀνέγραφον ἀληθείας, ἀλλ' ὅμως ἀνεφαρμόστους εἰς τὴν καθόλου ἀνθρωπότητα, ἥτις ἐπὶ Ῥωμαϊκῶν κυρίως χρόνων τελείως ἐξαχρειωθείσα, εἶχεν ἀνάγκην συστήματος ὁμοιομόρφου, ἀναμφισβητήτου καὶ ἀσφαλούς, διὰ τε τὴν κατανόησιν τοῦ τελείου ἀγαθοῦ καὶ τὴν ἑαυτῆς σωτηρίαν.— Τοιοῦτο σύστημα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐφεύρωσι σοφοί, (β) οὐδὲ νὰ ἐπιβάλωσιν ἰσχυροί· (γ) ἦτο ἔργον

(α) Πρβλ. Αἶνον [δ']. «Ἐλπεσθαι χρὴ πάντ', ἐπεὶ οὐκ ἔστ' οὐδὲν ἄελπτον.— Ῥάδια πάντα θεῷ τελείσαι, καὶ ἀνήνυστον οὐδέν.»—(β) Παῦλ. ἐπιστ. πρὸς Κορινθίους Α', γ', 19. «Ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου μωρία παρὰ τοῦ θεοῦ ἐστὶ.»—πρβλ. ἐπ' αὐτῆς λόγον Ἑρμεῖου—«Διασυρμὸς τῶν ἔξω φιλοσόφων.»—(γ) Πρβλ. Ὀριγένης ἐν τῇ Φιλοκαλίᾳ κεφ. α'. «Πλείστον ὄσων νομοθετῶν γεγενημένων ἐν Ἑλλήσι καὶ βαρβάροις, καὶ διδασκάλων δόγματα καταγγελλόντων ἐπαγγελλόμενα τὴν ἀλήθειαν, οὐδένα ἱστορήσαμεν νομοθέτην ζηλῶν ἐμποιῆσαι δεδνημένον τοῖς λοιποῖς ἔθρεσι περὶ τοῦ παραδέξασθαι τοὺς λόγους αὐτοῦ.»

ὑπερφυσικῆς δυνάμεως, ἥτο ἔργον τῆς Θείας Προνοίας, ἵτις καὶ ἐπετέλεσε τοῦτο διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, γενομένου ἱδρυτοῦ νέας θρησκείας, στηριζομένης ἐπὶ μόνῃς τῆς διαιγουσῆς συνειδήσεως, τελείως διαμορφουμένης καὶ κρατυνομένης ὑπὸ τῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ — καταλλήλου τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει καὶ ἀσφαλοῦς. — Τὰ δὲ παραγγέλματα τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας, ἀληθῶς θεόβρυτα ῥήματα,^(α) διὰ τὴν σωτηρίαν, συντήρουν καὶ πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, περιέχονται εἰς τὸ μέγα καὶ πανίερον βιβλίον, τὸ Εὐαγγέλιον.^(β) περιλαμπὲς καὶ ἀδιάπτωτον συμπάσης τῆς οἰκουμένης κειμῆλιον.

Ἐν τῷ μέσῳ τῆς πολυθείας τῆς ἀρχαιότητος καὶ πρὸ τοῦ Παλλαδίου^(γ) — ἔνθα εὐσέβεια καὶ σοφία — ὁ τοῖς Ἑλλήσιν ἄγνωστος Θεός — Θεὸς γνωστός — γίγνεται. — Θεὸς εἰρήνης, Θεὸς ἐλέους, Θεὸς ἀγάπης, δικαιοσύνης καὶ κρίσεως. — Σιγῇ καὶ ἀναπαύεται πλεον ἢ ἐμπνευσμένη μούσα τοῦ Σωκράτους εἰποῦσα· «καθεύδοντες διατελοῖτ' ἄν, εἰ μὴ τινα ἄλλον ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐπιπέμψει κηδόμενος ὑμῶν.»^(δ) — Ἀποκαλύπτεται ἅπαξ διὰ παντὸς καὶ ἐν ὅλῃ Αὐτοῦ τῇ ἀνεκδινηγῆτω φιλανθρωπία, ὁ ἀναρχος καὶ ἀληθινὸς Θεός, ἥτοι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ,^(ε)

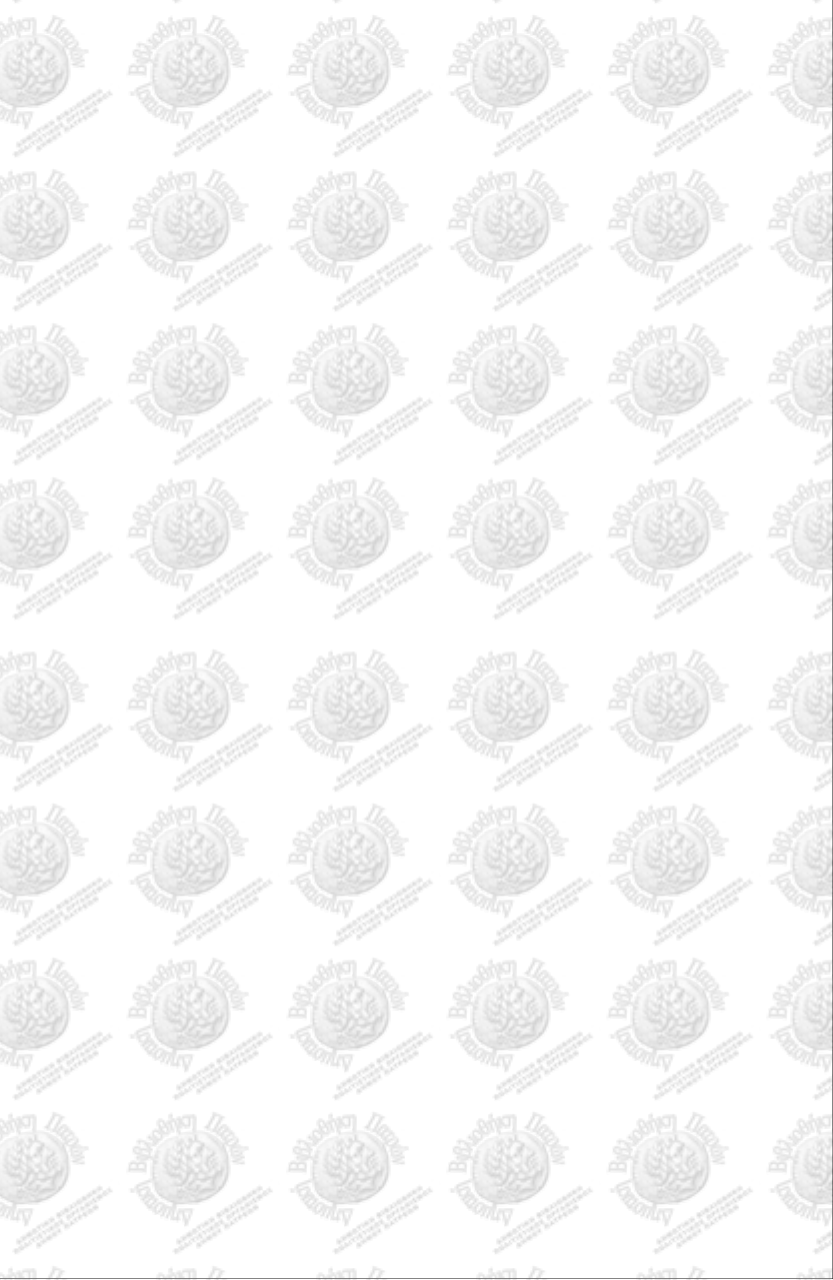
(α) Πέτρον ἐπισ. Α', α', 16. «Οὐ σεσοφισμένοις μύθοις [Γρῶ. λόγους] ἐξακοιουθήσαντες ἐγνωρίσαμεν ὑμῖν τὴν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δύναμιν καὶ παρουσίαν, ἀλλ' ἐπόκειται γερηθέντες τῆς ἐκείνου μεγαλειότητος.» — (β) Πρβλ. Ἰγνατίου ἐπιστ. πρὸς Φιλαδελφεὺς κεφ. θ'. «Ἄ γὰρ οἱ προφηταὶ κατηγγέλλον, λέγοντες, ἕως ἂν ἔλθῃ ὃ ἀπόκειται, καὶ αὐτὸς προσδοκία ἐθνῶν, ταῦτα ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ πεπλήρωται.» — (γ) Πράξ. ιζ', 22, 23. «Σταθεὶς δὲ ὁ Παῦλος ἐν μέσῳ τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἔφη· Ἄνδρες Ἀθηναῖοι, κατὰ πάντα ὥς δεισιδαιμονεστέρους ὑμᾶς θεωρῶ διερχόμενος γὰρ καὶ ἀναθεωρῶν τὰ σεβάσματα ὑμῶν, εἶρον καὶ βωμὸν ἐν ᾧ ἐπεγεγραπτο, Ἄγνωστον θεῶν ὃν οὐκ ἀγνοοῦντες εὐσεβεῖτε, τοῦτον ἐγὼ καταγγέλλω ὑμῖν.» πρβλ. Πανσαν. ἐν Ἀττικαῖς κεφ. κδ', 3. — Ἀθηναῖοις περιμωρότερον τι ἢ τοῖς ἄλλοις, εἰς τὰ θεῖα ἐστὶ σπουδή.» καὶ Ἰωαν. Χρυσόστομ. «Περὶ ἱερουσάν.» λόγ. Δ', κεφ. ιζ'. — (δ) Πλάτωνος, Ἀπολογ. Σωκρ. κεφ. ιη', 31, 32. — πρβλ. Ἰουστίνου φιλόσοφ. καὶ μάρτυρα ἐν τῇ Α' Ἀπολογίᾳ αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν κεφ. ε'. «Οὐ γὰρ μόνον Ἕλλησι διὰ Σωκράτους ὑπὸ Λόγον ἡλέγχθη ταῦτα, ἀλλὰ καὶ ἐν βαρβάραις ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λόγου μορφωθέντος καὶ ἀνθρώπου γενομένου, καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ κληθέντος.» — (ε) Πρβλ. Πλατωνικ. φιλόσοφ. Ἀθηναγόραν «περὶ Χριστιανῶν πρεσβείας» κεφ. ι'. «Ἔστιν ὁ Υἱὸς τοῦ

ὁ κατελθὼν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ εἰς τὸν Κόσμον, τῇ δ' ἐπιφοιτήσει τοῦ Ἀγίου Πνεύματος σαρκωθείς καὶ γεννηθεὶς ἐκ τῆς ἀειπαρθένου Μαρίας οὐχὶ ἐν πορϋύρῳ, ὡς οἱ θνητοὶ βασιλεῖς, ἀλλ' ἐν τῇ ψάτνῃ τῶν ἀλόγων, ἵνα σώσῃ διὰ τῆς μετριοφροσύνης καὶ ταπεινότητος, καὶ καθοδηγήσῃ διὰ τῆς ἀληθείας, τὸ ἀπ' αἰῶνων μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον τελείως ἀποπλανηθὲν ἀνθρώπινον γένος.

Ὁ Χριστιανισμὸς διὰ τῶν Θεηγόρων Ἀποστόλων, εἰς ἅπασαν τὴν τότε Οἰκουμένην,^(α) γεγωνυῖα τῇ φωνῇ κηρύσσει τὸ μέγα τῆς ἀπολυτρώσεως ῥῆμα — Ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. — ⁽⁶⁾

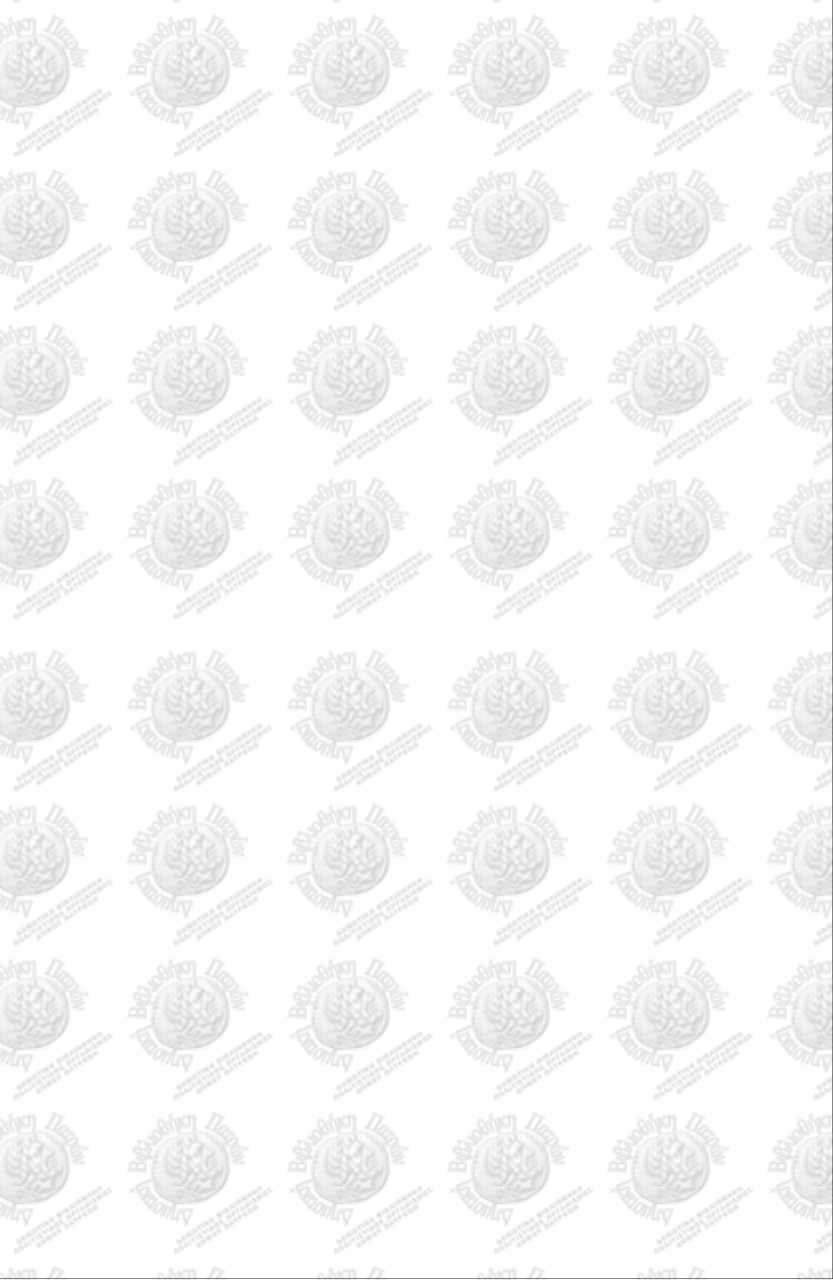
Εἰς δὲ τῶν Ἀποστόλων τούτων, ὁ καὶ Πρωτόκλητος πρόκειται ἡμῖν Ἀνδρέας· χαρὰ καὶ σέμνωμα τῆς τοῦ Πατρὸς πόλεως.

θεοῦ, ὁ Λόγος τοῦ Πατρὸς ἐν ἰδέῃ καὶ ἐνεργείᾳ· πρὸς αὐτοῦ γὰρ καὶ δι' αὐτοῦ πάντα ἐγένετο, ἐνὸς ὄντος τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ· ὄντος δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐν Πατρὶ, καὶ Πατὴρ ἐν Υἱῷ, ἐνότητι καὶ δυνάμει πνεύματος, τοὺς καὶ Λόγος τοῦ Πατρὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ.» — (α) Πρβλ. Δαυὶδ Ψαλμ. ιη', 18. «Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ θρόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.» — (6) Βλ. Ἰακώβου ἐπιστολ. ε', 16. «Ἐξομολογήσθε ἀλλήλοις τὰ παραπτώματα καὶ εὐχεσθε ὑπὲρ ἀλλήλων, ὅπως ἰαθῇτε.» καὶ Παῦλ. ἐπιστολ. πρὸς Γαλάτας γ', 27. — «Πάντες υἱοὶ Θεοῦ ἐστε διὰ τῆς πίστεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ· οἱ γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε· οὐκ ἐν Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἑλληνι· οὐκ ἐν δοῦλῳ, οὐδὲ ἐλεύθερῳ· οὐκ ἐν ἄρσεν καὶ θῆλυ· πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ.

ΣΩΤ. Ι ΚΡΟΝΤΗΡΑΣ
ΔΙΚΗΓΟΡΟΣ

ΠΑΝΤΑΛΑΪΗΣ 29 - ΤΗΛ. 273.492
ΠΑΤΡΑΙ

Ο ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ(*)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.

Βίος καὶ πολιτεία αὐτοῦ μέχρι τῆς εἰς τὸν Οὐρανὸν ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, ἀλιεὺς τὸ ἐπάγγελμα, υἱὸς μὲν Ἰωνᾶ (1) ἀλιεὺς ἀδελφὸς δὲ νεώτερος Σίμωνος-Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων, κατήγετο ἐξ ἀσήμεου πολιγίου, καλουμένου Βηθσαιδᾶ τῆς ἐπαρχίας Γαλιλαίας (2).

(*) Περὶ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ὀλίγα γινώσκουμεν καὶ ταῦτα ἐκ τῶν Εὐαγγελιστῶν· διότι αἱ ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ συγγραφεῖσαι «Πράξεις τῶν Ἀποστόλων» — πλην ἀπλῆς μνείας τοῦ ὀνόματος ἐκείνου (α', 13) — περιέχουσι τὴν ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου ἐνέργειαν οὐχὶ πάντων τῶν Ἀποστόλων, ἀλλὰ τοῦ Πέτρου καὶ κυρίως τοῦ Παύλου. Ὡσαύτως καὶ αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Παύλου οὐδὲν λαλοῦσι περὶ Ἀνδρέου, ἀφορᾶσαι εἰς παραινέσεις καὶ καθοδήγησιν τῶν εἰς οὓς ἀπευθύνονται λαῶν, περὶ τῆς Θεότητος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ καὶ συναφῶν τῇ ἀπολυτρώσει ζητημάτων· ἔτι δὲ περὶ τῆς ἀποστολικῆς πορείας αὐτοῦ τοῦ Παύλου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ. Τὸ ἐφ' ἡμῖν προσεπαθήσαμεν, ἵνα συλλέξωμεν, ἐκ τε τῶν Ἐκκλησιαστικῶν συγγραφῶν καὶ τῶν παραδόσεων, πᾶσαν σχετικὴν πληροφορίαν, ἀφιέμενοι εἰς τὴν εὐμενῇ κρίσιν τοῦ εὐσεβοῦς ἀναγνώστου.

(1) Περὶ τοῦ Ἰωνᾶ, Ἐπιφάνιος, μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἐγένετο ἐν ταῖς ἡμέραις Ὑρκανοῦ Β', ἀρχιερέως καὶ βασιλέως τῶν Ἑβραίων (79—40 π. Χ.) Ἰωνᾶς τις ἐκ φυλῆς τοῦ Σιμεὼν ἀπὸ κώμης Βηθσαιδᾶ, (ἦν ὕστερον ἔκτισε Φίλιππος ὁ Τετράρχης, ὁ υἱὸς Ἡρώδου Ἀντιπάτρου), ὃς ἔσχε δύο υἱοὺς Σίμωνα καὶ Ἀνδρέαν.—Πένες δὲ ἦν πάνυ καὶ ἄπορος· ἐπιζητήσας δὲ χρόνους ἱκανοὺς ἐτελεύτησε καταλιπὼν τοὺς παῖδας ἐν πτωχείᾳ πολλῇ.»—(2) Βηθ—Σαιδᾶ—τόπος ἀλιείας.—Ἡ Βηθσαιδᾶ ἀπλοῦν κώμιν (Μάρκ. 1η', 23) ὑπὸ ἀλιέων οἰκούμενον καὶ κείμενον εἰς τὴν ὕλῃν τῆς λίμνης Γεννησαρέτ, κατὰ τὸ βορειοδυτικὸν μέρος αὐτῆς, παρὰ τίνα κολπίσκον καὶ εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πεδιάδος Γεννισάρ, ἀπῆνεμον δ' ἐκ τῶν βορείων ἀνέμων, ἐξαιρέτων παρεῖχε τὸ ἀγαιροθύλιον.—Πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ κωμίου τούτου

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Γαλιλαία ἐκαλεῖτο τὸ βόρειον μέρος τῆς Παλαιστίνης ⁽¹⁾. Διηρεῖτο δὲ ἡ Γαλιλαία εἰς ὄρεινὴν καὶ πεδινὴν, ἡ ἄνω καὶ κάτω, κατὰ τὸν Ἰώσηπον. Ὁ λαὸς τῆς Γαλιλαίας ἀπείρως διέφερε τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἐπιδεκτικότητα τῶν τῆς Ἰουδαίας. Δὲν ἦσαν οἱ Γαλιλαῖοι τοσοῦτον ἀπλᾶ τέχνα τῆς φύσεως, ὡς ὁ Ῥενὰν περιγράφει αὐτούς, ἀλλὰ τολμηροί, ἰσχυροὶ καὶ ἀνδρεῖοι· πνεῦμα δ' ἐλευθερίας διέβρεε τὸ αἷμα αὐτῶν ⁽²⁾. Οἱ ἄριστοι στρατιῶται ἐκ Γαλιλαίας ἤρχοντο, καὶ αἱ κινδυνωδέστεραι στάσεις εἶχον τὴν ἀρχὴν τῶν ἐν τῷ μέσῳ τῶν λόφων αὐτῆς. ⁽³⁾ Ἦτο δὲ ἡ Γαλιλαία, ἀπὸ παλαιότερων χρόνων, τὸ κέντρον ἀνταγμιχτοῦ πλη-

ἔξοχος πηγῇ, ἡ «Αἰν-Τίνε», ἀνέδραζε. — Ἦ ἐκ τῆς Μεσογείου εἰς Δαμασκὸν ἄγουσα ὁδός, διήρχετο αὐτοῦ κατὰ μῆκος, καὶ μετὰ τὴν ἐκ τούτου διέλευσιν ἐδιχάζετο. — Ἡ μία τῶν διχαζομένων ὁδῶν παρεξτείνεται τῆς λίμνης καὶ ἦγεν εἰς Καπερναοὺμ, μετὰ πορεύαν τριῶν τετάρτων τῆς ὥρας· ἡ δ' ἑτέρα ἐνέπιπτεν εἰς στενοπορίαν, ἐντὸς τῶν φαράγγων τῶν ὁρέων Σαπαδό. — Παλαιὸν πανδοχεῖον ὕρισται ἔτι εἰς τὸ σημεῖον τοῦ διχασμοῦ, ἐγερθὲν ἐκεῖ, ὅπως προφυλάττει τὰς συνοδείας τῶν ἐμπόρων καὶ τῶν προσκυνητῶν (καρabadnia) ἀπὸ τοῦς ληστῆς, τῶν ὑποίων ἡ προσβολῇ εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν σπινῶν τούτων ἦτο εὐχερής. — Ἐκ τῆς ἀρχαίας Βηθσαιᾶς σώζονται ἐρείπια ἄμορφα—τμήματα τοίχων ἐξ ἀκαταστρέπτου ἁμμοκονίας. Le Père Didon. «Jésus Christ.» ch. III p. 333. — Χοραζίν, Καπερναοὺμ, Βηθσαιᾶ, Τιβερίας, Ταριχαταὶ κλπ. κύκλῳ τῆς λίμνης Γεννησαρέτ οἰοῖν περικαθήμεναι, ζωγραφικώτατα αὐτὴν περιεστεφάνουν, καὶ θέαμα παρίστων εἰς ὑπερβολὴν τερπνὸν καὶ μαγευτικόν. Δ. Κλειώπας ἐν Εὐαγγέλ. κήρυκι τοῦ 1857 σελ. 210. — Τὴν Βηθσαιᾶν καὶ τὴν Καπερναοὺμ, τὰς κατ' ἐξοχὴν ἁλιευτικὰς ταύτας κώμας, ἱκανῆς ἀπολαυσάσας εὐπορίας, συνεχῶς ἐπισκέπτετο ὁ Κύριος ἡμῶν. (Ματθ. ια', 21. Λουκ. ι', 13. Μαρκ. Γ', 45, ἡ', 22). Ἦν δὲ καὶ ἑτέρα Βηθσαιᾶ, πόλις τῆς Γαυλωνίτιδος, πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἰορδάνου. Ἰωσηπ. Ἰουδ. πολ. γ', 10. 7. Plin. Hist. nat. L. V. c. 15. — Τὴν Βηθσαιᾶν ταύτην ἀτόπως συγγέουσί τινες πρὸς τὴν περίφημον πόλιν Ἰουλιάδα, ἥτις ἐκλήθη οὕτω πρὸς τιμὴν Ἰουλίας, τῆς θυγατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Αὐγούστου, καίται δὲ πρὸς βορρᾶν τῆς Τιβεριάδος λίμνης, ἐνθα ἐκβάλλει ὁ Ἰορδάνης· διότι αὐτὸς ὁ Ἰώσηπος διακρίνει τὴν Ἰουλιάδα, πρότερον Βηθαραμῶθ ἀπὸ τῆς Βηθσαιᾶς, ἥτις ἐπωνομάσθη οὕτως Ἰουλία. — Ἰγν. Μοσχάκης ἐν Λεξ. Ἑγκυκλ. Μπάρτ καὶ Χίρστ. Τόμ. Β'. Φυλ. 27 σελ. 855 πρὸλ. καὶ Le père Didon. «Jésus Christ.» ch. IX. p. 426

(1) Ἡ Παλαιστίνη ἐπὶ Ῥωμαίων διηρέθη εἰς 4 ἐπαρχίας (τετραρχίας), Γαλιλαίαν, Σαμαρίαν, Ἰουδαίαν καὶ Περαιάν (χωρὴν πέραν τοῦ Ἰορδάνου). — (2) Κριταὶ Δ'. 5 καὶ ἐπομ. — (3) Γ. Κωνσταντίνου. Λεξικὸν τῶν Ἀγ. Γραφῶν σελ. 206.

θυσμοῦ, διὸ καὶ «Γαλιλαία τῶν Ἑθνῶν» ἐκαλεῖτο (1). Ἐν ταῖς πόλεσι ταύτης ὑπῆρχον, οὐ μόνον Φοίνικες καὶ Ἀραβες πολλοί, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰησοῦ ἦσαν ὡσχύτως καὶ πολλοὶ Ἕλληνες· ἡ δ' Ἑλληνικὴ γλῶσσα ὠμιλεῖτο καὶ κατενοεῖτο εὐχερῶς. (2) Περιεῖχε τέσσαρας φυλάς, τὰς Ἰσάαχαρ, Ἀσήρ, Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλείμ. Οἱ μεσημβρινοὶ Ἰουδαῖοι κατεφρόνουν τοὺς Γαλιλαίους (3), ὧν ἡ διάλεκτος καὶ τὰ ἔθιμα ἦσαν παρεφθαρμένα καὶ οἷτινες διεκρίνοντο ἐκ τῆς προφορᾶς αὐτῶν (4). Ἐν τούτοις, οὐ μόνον ὁ ἐν Βηθλέεμ τῆς Ἰουδαίας γεννηθεὶς Ἰησοῦς, προῆλθεν ἐκ τοῦ ἐνθουσιώδους τούτου λαοῦ καὶ ἡ Γαλιλαία ἐγένετο τὸ κέντρον τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊκοῦ πολέμου μαρτυρεῖ, πόσον γενναῖοι καὶ ἀνδρεῖοι, ὡς προείπομεν, ὑπῆρξαν οἱ κάτοικοι τῆς εὐφόρου (5) καὶ πυκνῶς κατ'ωκημένης ταύτης χώρας.

Μαθὼν ὁ Ἀνδρέας, ὅτι Ἰωάννης—ὁ Πρόδρομος καὶ Βαπτιστῆς τοῦ Χριστοῦ—παρὰ τὸ χωρίον Βηθαβαρὰ ἢ Βαιθηρά, κείμενον κατὰ τὴν ἀνατολικὴν-ἔχθην τοῦ Ἰορδάνου (6), ἐκήρυττε βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν λέγων «Μετανοεῖτε· ἤγγικε γάρ ἡ βασιλεία τῶν Οὐρανῶν», καὶ ὅτι ἅπανα ἡ Ἰουδαία χώρα καὶ οἱ Ἱεροσολυμίται ἐξεπορεύοντο πρὸς αὐτόν (7), ἐγένετο ἐκείνου μαθητής. Εἴτ' ἀκούσας τὴν περὶ τοῦ

(1) Ἐδρ. Γελὶλ Χαγκοῖμ=περιοχὴ· διαμέρισμα Ἑθνικῶν. Ἰσα. η', 23, Ματθ. δ', 15. — (2) Πρβλ. Φρειδερ. Φαρράρ, οὗ βίος τοῦ Ἰησοῦ μεταφρ. Α. Παπαδιαμάντη κεφ. ε', σελ. 28. — (3) Ἰωάν. ζ', 52. — (4) «Καὶ γὰρ ἡ λαλιά σου δηλὸν σε ποιεῖν εἶπον οἱ ἐστῶτες πρὸς τὸν ἐν τῇ αὐλῇ τοῦ Πιλάτου Πέτρον. Ματθ. κς', 73. Μαρκ. ιδ', 70. — (5) Ἰωσηφ. Ἰουδ. πολ. γ', 3, 2. «Γαλιλαία πῶν πᾶσα καὶ εὐδοτος, καὶ δένδρεσι παντοίοις κατὰφυτος, ὡς ὑπὸ τῆς εὐπαθείας προσκαλίσσασθαι καὶ τὸν ἥκιστα φιλόπονον.» — (6) Ἰωαν. α', 28. — (7) Ματθ. γ', 1. Μαρκ. α', 4 κλπ. Λουκ. γ', 1. α Ἐν ἔτει δὲ πεντεκαδικατῷ τῆς ἡγεμονίας Τιβερίου Καίσαρος (29 μ. Χ.) ἡγεμονεύοντος Ποντίου Πιλάτου τῆς Ἰουδαίας καὶ Τετραρχούντος τῆς Γαλιλαίας Ἡρώδου . . . ἐγένετο ῥῆμα Θεοῦ ἐπὶ Ἰωάννην τὸν τοῦ Ζαχαρίου υἱὸν ἐν τῇ ἐρήμῳ. Καὶ ἦλθεν εἰς πᾶσαν τὴν περίχωρον τοῦ Ἰορδάνου, κηρύσσων βάπτισμα μετανοίας εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· ὡς γέγραπται ἐν βιβλίῳ λόγων Ἰσαίου (μ', 3, 5) τοῦ προφήτου λέγοντος· Φωνὴ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ, Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου· εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ.» πρβλ. Ἰωσηφ. Ἀρχαιολ. ιη', 5.

Ἰησοῦ μαρτυρίαν τοῦ Προδρόμου, δακτυλοδεικτοῦντος τὸν περιπατοῦντα Ἰησοῦν καὶ λέγοντος· «Ἴδε ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ αἴρων τὴν ἀμαρτίαν τοῦ Κόσμου», ἠκολούθησε μεθ' ἐτέρου μαθητοῦ εὐθὺς τῷ Ἰησοῦ. Στραφεῖς δὲ ὁ Ἰησοῦς καὶ θασάμενος αὐτοὺς ἀκολουθοῦντας λέγει· Τί ζητεῖτε; οἱ δ' ἀπεκρίθησαν Ῥαββί (Διδάσκαλε) ποῦ μένεις; λέγει αὐτοῖς· Ἐρχεσθε καὶ ἴδετε.—Ἦλθον καὶ εἶδον ποῦ μένει· καὶ παρ' αὐτῷ ἔμειναν τὴν ἡμέραν ἐκείνην· ὥρα δὲ ἦν ὡς δεκάτῃ. Ἀλλ' ὁ Ἀνδρέας πλήρης χαρᾶς καὶ ἀγαθῆς προαιρέσεως, πάραυτα πορεύεται πρὸς τὸν ἀδελφόν του Σίμωνα καὶ εὐρὼν αὐτὸν λέγει· «Εὗρήκαμεν τὸν Μεσσίαν», ὅστις ἐρμηνεύεται Χριστός· ὁ δὲ Σίμων ὑδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου ἔρχεται πρὸς τὸν Ἰησοῦν. Οὗτος ἰδὼν τὸν Σίμωνα εἶπε· Σὺ εἰ Σίμων ὁ υἱὸς Ἰωάν· σὺ κληθήσῃ Κηφᾶς, ὁ ἐρμηνεύεται Πέτρος. (1)

«Εὗρήκαμεν τὸν Μεσσίαν», λέγει ὁ πολὺς Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ἐν τῷ εἰς τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν πανηγυρικῷ αὐτοῦ λόγῳ, ὅχι Μεσσίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸν Μεσσίαν· τί βούλεται ἡ τοῦ ἄρθρου προσθήκη; «τὸ γὰρ τὸν Μεσσίαν εἰπεῖν, δεικνύντος ἦν τοῦ Ἀνδρέου, ὡς ἓνα πάντως Χριστὸν προσδοκῶντος, οὐδὲν κοινὸν πρὸς τοὺς ἄλλους ἔχοντα»· τὸν Μεσσίαν ἐκείνον, ὃν ἤλπισαν οἱ Πατριάρχαι, ἐπεθύμησαν οἱ δίκαιοι, προκατήγγειλαν οἱ προφῆται, ἐδήλωσαν αἱ γραφαί, ὑπεσχέθησαν αἱ ἐπαγγελίαι, παρέστήσαν αἱ ὁράσεις, προεικόνισαν τόσοι τύποι, προσεήμνησαν τόσα σύμβολα, προέγραψαν τόσα αἰνίγματα.

(1) Ἰωαν. α', 35—44.... αἱ Ἰν Ἀνδρέας, ὁ ἀδελφὸς Σίμωνος Πέτρου, εἰς ἐκ τῶν δύο τῶν ἀκουσάντων παρὰ Ἰωάννου, καὶ ἀκολουθησάντων αὐτῷ. — Πάντες οἱ ἐρμηνευταὶ λέγουσιν, ὅτι ὁ ἕτερος τῶν μαθητῶν ἦτο ὁ Θεολόγος καὶ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ὅστις ἐκ μετριοπροσύνης ἀποσιωπᾷ ἐν τῷ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίῳ τὸ ὄνομά του· σημειοὶ ὅμως τὴν ὥραν τῆς συναντήσεως, ἥτις καθ' ἡμᾶς τυγχάνει ἡ 4η Μ. Μ. Τσοῦττον ἐντετυπωμένη ἔμεινεν ἐν τῇ μνήμῃ αὐτοῦ ἡ στιγμή ἐκείνη. πρὸλ. Μελετ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Τομ. Α'. κεφ. 8'. σελ. 101 αἶν τρίτη τοῦ Μαρτίου τοῦ ἔτους ιε'. τῆς αὐτοκρατορίας Τιβερίου, ὅτε Ἀνδρέας καὶ Πέτρος ἠκολούθησαν τῷ Χριστῷ.

Εὐρήκαμεν ἀδελφεὲ τὸν Μεσσίαν. Ἐγὼ ἐδῶ, ἂν ἤθελα νὰ στρέψω τὸν λόγον μου εἰς τὴν σύγκρισιν, διὰ νὰ συμπεράνω τὸ ὕψος τοῦ μεγάλου Ἀνδρέου ἀπὸ τὸ παράλληλον, στοχασθῆτε (ἤθελα σὰς εἰπῶ) ἀκροαταὶ τὸν Ἀπόστολον, πῶς μονοήμερος μαθητὴς ἀξιοῦται εὐθύς νὰ γένη διδάσκαλος, πῶς ὁ μύστης εὐθύς γίνεται μυσταγωγός, πῶς ὁ Ἀπόστολος γίνεται εὐθύς Ἀπόστολος εἰς ἄλλον Ἀπόστολον· καὶ ἂν τις ἤθελε μοὶ ἀποκριθῇ, ὅτι τοῦτο εἶναι κοινὸν προνόμιον καὶ τοῦ Φιλίππου, ὁ ὅποιος καὶ αὐτὸς ἐχειραγώγησε τὸν Ναθανάηλ· ναὶ ἤθελον ἀπαντήσῃ, πλὴν ὁ Ἀνδρέας ἐγένεν Ἀπόστολος καὶ εἰς τὸν Ναθανάηλ αὐτόν, καθὼς τεκμαίρεται ὁ ἱερὸς Θεοφύλακτος· «Μή ποτε δὲ παρὰ τοῦ Ἀνδρέου καὶ τοῦ Πέτρου ἐμαθε περὶ τοῦ Χριστοῦ ὁ Φίλιππος; καὶ γὰρ ἐκ τῆς αὐτῆς πατρίδος ὄντας, εἰκὸς συνομιλήσαντας τούτους ἀφηγήσασθαι περὶ τοῦ Κυρίου· ὁ καὶ ὁ Εὐαγγελιστὴς ⁽¹⁾ δοκεῖ παραινίτεσθαι διὰ τοῦ λέγειν· ἦν δὲ ὁ Φίλιππος (ἀπὸ Βηθσαϊδά), ἐκ τῆς πόλεως Ἀνδρέου καὶ Πέτρου.»

Ἀνδρέας καὶ Πέτρος πιστεύσαντες εἰς Χριστόν, ἀνεχώρησαν εἰτα πρὸς ἀναζήτησιν τοῦ τιμίου Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου, ὃν Ἠρώδης ὁ Ἀντύπας, Τετράρχης τῆς Γαλιλαίας καὶ τῆς Περσίας, μετ' οὐ πολὺ καθεῖρξεν ἐν τῷ ἐν Περσίᾳ φρουρίῳ τῆς Μαχαιροῦς. Ἠλεγχε δὲ δημοσίᾳ ὁ Ἰωάννης παράνομον καὶ ἀσεβῆ τὸν Ἠρώδην, ὡς γήμαντα τὴν σύζυγον τοῦ ἑτεροθαλοῦς ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἠρώδου τοῦ Φιλίππου Ἠρωδιάδα καὶ πολλὰ ἄλλα διαπραΐζαντ' ἀνόσια.

Φυλακισθέντος τοῦ Βαπτιστοῦ, ὁ Ἰησοῦς ἀνεχώρησεν ἐξ Ἱερουσαλὴμ καὶ μετέβη εἰς τὴν λίμνην Γεννησαρέτ, ⁽²⁾ κα-

(1) Ἰωαν. α', 45-46. — (2) Παρὰ τῷ Ἰωσήφῳ (Ἀρχαιολ. ιη', 2. 1) ἀπαντᾷ, λίμνη Γεννησαρίτις.—Γεννησάρ δὲ ἡ Γεννησαρέτ ἐκαλεῖτο κυρίως ἡ παρακειμένη χώρα, ἐξ ἧς μετεδύθη ἡ ὀνομασία καὶ εἰς τὴν λίμνην. πρὸλ. τοῦ αὐτοῦ Ἰουδ. πολ. γ', 10. 7.—Συντίθεται δὲ ἡ λέξις Γεννησάρ ἐκ τοῦ Γεννὲ σίρ, τοῦτέστι κῆποι ἡγεμόνος, ἡ κῆποι ἡγεμονικοί· διότι ἐνταῦθα, ὡς φαίνεται, εἶχον κήπους οἱ ἡγεμόνες καὶ οἱ ἄρχοντες διὰ τὴν μεγάλην τοῦ τόπου εὐκαρπίαν καὶ τοῦ κλίματος τὴν γλυκύτητα.

Ἀποστολικὸν ἀξίωμα, ἦτο μεστὸς θάρρους καὶ πεποιθήσεως· καὶ περ μὴ εἰδὼς γράμματα ⁽¹⁾ γηθοσύνης ἠκροῶτο τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου καὶ νοερῶς ἐνετρύφα ἐπὶ τὴν ποθητὴν ἔλευσιν τοῦ Μεσσίου. Ἀπολαύσας ταύτης καὶ μυσταγωγὸς γενόμενος τῷ ἀδελφῷ Πέτρῳ, προσηλώθη ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὴν Θεῖαν διδασκαλίαν τοῦ Θεανθρώπου, ἀκολουθῶν αὐτῷ πάντοτε καὶ πανταχοῦ.

Συνελόντι δ' εἶπειν, ὁ Ἀνδρέας καταλιπὼν πάντα τὰ πρόσκαιρα τοῦ κόσμου τούτου ἀγαθὰ, καὶ ἀρχῆθεν καταφρονήσας τὴν κοσμικὴν σύγχυσιν προέκρινε τὴν ἀγαμίαν· τὸυναντίον ὁ ἀδελφὸς Πέτρος εἶχε γήμει, κατ' Ἐπιφάνιον, ⁽²⁾ τὴν θυγατέρα Ἀριστοδοῦλου, τοῦ ἀδελφοῦ Βαρνάβα τοῦ Ἀποστόλου, ἐξ ἧς ἐγέννησεν, ὡς λέγουσί τινες, υἱὸν καὶ θυγατέρα. Συνοικῶν δὲ τῷ Πέτρῳ, ἐν τε τῇ Βηθσαιδᾷ καὶ τῇ Καπερναοῦμ, ⁽³⁾ πολλάκις ὑπεδέξατο ἐν τῷ κοινῷ οἴκῳ τὸν Κύριον, θεραπεύσαντα καὶ τὴν νοσήσασαν πενθεράν τοῦ Πέτρου. ⁽⁴⁾ Καὶ ὁ μὲν Πέτρος, κατὰ τὸν αὐτὸν Ἐπιφάνιον, «θερμὸς τῷ πνεύματι ἦν πάνυ καὶ

(1) Ἀφοῦ ὁ πρωτότοκος Πέτρος ἀγράμματος ἦν καὶ ἰδιώτης, (Πράξ. δ', 13) πάντως τοιοῦτος καὶ ὁ Ἀνδρέας, καθὼ ἀμφοτέροι ἄλεις καὶ πένητες, κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον.

—(2) Πρβλ. Ἱγνατ. ἐπιστ. πρὸς Φιλαδέλφ. κεφ. δ'.—Κλήμ. Ἀλεξανδ. στρωματ. Γ'. κεφ. στ'. § 52. 53.—(3) Βηθσαιδᾷ καὶ Καπερναοῦμ (ὁρθ. Καφαρναοῦμ) κατεῖχοντο ὑπὸ τῆς φυλῆς Ζαβουλὼν, ὡς ἡ Ναζαρέτ, Κανᾶ, Μάγδαλα καὶ ἄλλαι, εἰς ἃς ὁ Κύριος ἐπέχεε πολλάκις τὸ φῶς τῆς Θείας αὐτοῦ διδασκαλίας. Καὶ οὕτω ἐπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ Ἡσαίου (θ', 1, 2) περὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν λέγοντος· «Γῆ Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλείμ, ὁδὸν θαλάσσης πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν Ἑθνῶν, ὁ λαὸς ὁ καλῆμενος· ἐν σκύτει εἶδε φῶς μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς». Ματθ. δ', 13—16.—Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὃ τε Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ἐπέκτεινον οἶκον, οὐ μόνον ἐν τῇ γενετείρᾳ πόλει ἀλλὰ καὶ ἐν Καφαρναοῦμ, ἐνθ' εἴτα ἐγκατεστάθησαν.—Ἐν μὲν τῇ Βηθσαιδᾷ ἡ μακαρία Ἑλένη ὠκοδόμησε ναόν, ἐφ' οὗ τόπου ἔκειτο ἡ οἰκία τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Ἀνδρέου, (Νικηφορ. Ἑκκλ. ἱστορ Η'. 13) ἧς ἔχνη καὶ μέρος τῆς ἀψίδος σώζονται καὶ σήμερον. Εὐάγ. Κ. Κορινθιώτου Παλαιστίνης σελ. 201. Ἐν δὲ τῇ Καφαρναοῦμ, ὁ ἐπισκεφθεὶς ταύτην Ἀντωνίνος ὁ Μάρτυς περὶ τὰ 600 μ. Χ. εὑρεν ἐκκλησίαν τινὰ Βασιλικήν, ἐν ἣ θέσσει λέγεται, ὅτι ὑπῆρχεν ἡ (προικίᾳ καθ' ἡμᾶς) οἰκία τοῦ Πέτρου. Ε. Κορ. ἐνθ' ἄνωτέρω σελ. 217.—(4) Λουκ. δ', 38. Ματθ. η', 14. Μαρκ. α', 29.

εἰς κοσμικῶν χρειῶν μέριμναν ἐπιτήδειος, ὁ δὲ Ἀνδρέας παῦς καὶ ὀλιγόλαος.»

Ἐξ ὧν τῶν Ἀποστόλων μόνος ὁ Ἀνδρέας, ὡς πρῶτος κληθεὶς παρὰ τοῦ Ἰησοῦ καὶ πιστεύσας αὐτῷ, καλεῖται Πρωτόκλητος. Περὶ τῆς προσηγορίας ταύτης τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις, ἐν τῷ προειρημένῳ λόγῳ αὐτοῦ, λέγει καὶ τὰ ἐξῆς· «διατὶ Πρωτόκλητος; διότι αὐτὸς εἶναι ὁ Αὐτόκλητος. — «ὁ Ἀνδρέας ἀρχῆθεν ἐμαθητεύσατο (βομβεῖ ἀπὸ τὸ κεράμιον τῆς ἡ γλυκύβροτος μέλισσα τῆς Ταυρομενίας) ὅτι ἐκεῖνος αὐτοκλητὶ παρεγένετο.» Ὁ ἀνώνυμος ἐκεῖνος τοῦ Βαπτιστοῦ μαθητῆς τρέχει ἀληθινὰ μετὰ τοῦ Ἀνδρέου τὸ πρῶτον· ὁ Πέτρος ὁ ἀδελφὸς ἀκολουθεῖ βέβαια μετὰ τοῦ Ἀνδρέου τὸ δεύτερον· καὶ μετ' ἐκείνους καὶ πρὸ τούτων εἶναι φανερόν, ὅτι μαθητεύει ὁ Φίλιππος· οἱ ἄλλοι ὅμως, ἢ προσεκληθῆσαν εἰς τὴν ἀποστολὴν ἀπὸ τὸν Χριστόν, ἢ προσηνήχθησαν καὶ ὠδηγήθησαν ἀπὸ ἄλλους· ὁ δὲ Ἀνδρέας εἶδεν ἐν ἀπαύγασμα αὐτοῦ τοῦ φωτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ καὶ χωρὶς νὰ φωτισθῇ ἀπὸ ἄλλον· ὁ Ἀνδρέας εἶχε κᾶποιαν γνῶσιν περὶ τῆς ἀφίξεως τοῦ Μεσσίου, καὶ πρὶν ἢ μετὰ τὸ, «ἶδε ὁ ἀμνός,» τὸν δεῖξει εἰς αὐτὸν ὁ Ἰωάννης. (1) Ὅθεν πρεπόντως μόνος ὁ Ἀνδρέας ὁμολογεῖται Πρωτόκλητος· «ὁ Ἀνδρέας ἀρχῆθεν ἐμαθητεύσατο» διότι μόνος ὁ Ἀνδρέας εἶναι ὁ αὐτόκλητος, «ὅτι ἐκεῖνος αὐτοκλητὶ παρεγένετο.» (2)

(1) Πρβλ. α' Εὐγκώμιον εἰς τὸν Ἀγ. Ἀνδρέαν, τὸν Ἀπόστολον, «κατ' ἄλλους μὲν ἀποδιδόμενον εἰς τὸν Ἀθανάσιον Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας, κατ' ἄλλους δὲ εἰς τὸν Σελευκίαν Βασιλεῖον» ὅρα Κ. Κοντογόνου φιλολογ. καὶ κριτικὴν ἱστορ. τῶν ἀγ. πατέρων Τομ. Β' σελ. 140... «ὁ πρῶτος διδάσκαλον τὸν δεσπότην ἐπιγραφάμενος, ἡ τῶν τοῦ Βαπτιστοῦ ῥημάτων σφραγίς... ἦν μὲν γὰρ τοῦ Ἰωάννου μαθητῶν ὁ δοκιμώτατος... Ἀνδρέας ἡ πρώτη τῶν Ἀποστόλων εὐτεία· οὗτος ἀνέωξε τῆς Χριστοῦ μαθητείας τὰς πύλας... προσήνεγκε Πέτρον, ἵν' εὕρῃ Χριστὸς τὸν τῶν μαθητῶν κορυφαῖον. Ὡστε καὶ ἐν οἷς ὕστερον εὐδοκίμων Πέτρος εὐρίσκεται, παρ' Ἀνδρέου τῆς εὐδοκίμησης ἔχει τὰ σπέρματα». (2) Πρβλ. α' τροπάρ. τῆς 3ης ᾠδῆς Β' Κανόνος Μηναίου Λ'. Νερίου. «Προσέδραμες δίψει οὐ κληθεὶς, Ἀνδρέα, ἀλλ' αὐθαίρετος, τῇ τῆς ζωῆς πηγῇ ὥσπερ ἔλαφος» καὶ πᾶσι ταύτην εὐρὼν ἐκφρυξας, καὶ πῶν ἐπότισας, ἀφ' ἁρσίας νάματα, κεκμηκότα τῇ δίψει τὰ πέρατα.

Διὰ δὲ τῶν κάτωθεν ἀναφερομένων δύο μόνον παραδειγμάτων, ἐναργέστατα καταδηλοῦνται ἡ φιλία καὶ ἡ παρρησία τοῦ Πρωτοκλήτου τῶν Ἀποστόλων Ἀνδρέου πρὸς τὸν Διδάσκαλον αὐτοῦ Ἰησοῦν Χριστόν.

Ὅτε ὁ Ἰησοῦς κατέλιπε τὰς πόλεις καὶ ἀνεχώρησεν εἰς ἔρημον τόπον τῆς Βηθσαϊδᾶς (Ἰουλίας) μετὰ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ, πλῆθος ἄπειρον ἀνθρώπων ἠκολούθει αὐτῷ, ἔν' ἀκούσῃ τῆς Θείας αὐτοῦ διδασκαλίας. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῇ ἐρήμῳ δὲν ὑπάρχον τροφαί, ἵνα φάγῃ τὸ πλῆθος, ὁ Πρωτόκλητος Ἀνδρέας σπεύσας λέγει εἰς τὸν Ἰησοῦν· «Ἐστὶ παιδάριον ἐν ὧδε, ὃ ἔχει πέντε ἄρτους κριθίνους καὶ δύο ὑψάρια, ἀλλὰ ταῦτα τί ἐστιν εἰς τοσούτους ; » Τότε ὁ Ἰησοῦς εὐλογήσας τοὺς πέντε ἄρτους καὶ τὰ δύο ἰχθύδια, ἐχόρτασε τὸν λαόν, ὅστις ἦτο πέντε χιλιάδες, ἐκτὸς τῶν γυναικῶν καὶ παιδῶν, καὶ ἐξ ἐκείνων τῶν πέντε ἄρτων ἐπερίσσευσαν δώδεκα κόφινοι πλήρεις κλασμάτων. ⁽¹⁾

Κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα τῶν Ἑβραίων, ἀνέβησαν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ τινες τῶν Ἑλλήνων, ἵνα προσκυνήσωσιν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ καὶ ἀκούοντες περὶ τῶν θαυμάτων τοῦ Ἰησοῦ, ὅτι Λάζαρον ἤγειρεν ἐκ τῶν νεκρῶν, ὅτι ἅπας ὁ λαὸς ἐξηλθεν εἰς προῦπάντησιν μετὰ βαίῶν καὶ κλάδων, προσῆλθον πρὸς τὸν μαθητὴν Φίλιππον καὶ ἡρώτων αὐτὸν λέγοντες· κύριε, θέλομεν τὸν Ἰησοῦν ἰδεῖν. Ἀλλ' ὁ Φίλιππος, μὴ ἔχων ἴσως τὴν παρρησίαν καὶ τὸ θάρρος εἰς τὸν Χριστόν, ἢ καὶ τὰ πρεσβεῖα παρ' ἔχων, ἔρχεται πρὸς τὸν συμπατριώτην αὐτοῦ καὶ Πρωτόκλητον Ἀνδρέαν καὶ οὕτως ἀμφοτέροι μετέβησαν καὶ ἀνήγγειλαν τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Ἑλλήνων. ⁽²⁾ Ὁ δὲ Χριστὸς ἀποκρίνεται

(1) Ἰωαν. 6', 7. πρὸλ. Μαρκ. 6', 37. Λουκ. 9', 10-17.—(2) Ἐνιοὶ τῶν Ἑλλήνων ἢ καθόλου παραδεχόμενοι τὴν Ἰουδαϊκὴν ὁρηκεῖαν, ἢ κατὰ μέρος αὐτὴν ἀσπαζόμενοι, ἐπορεύοντο εἰς Ἱεροσόλυμα κατὰ τὰς μεγάλας ἑορτάς, ἵνα λατρεύσωσι τὸν ἑνα ἀληθινὸν Θεόν. Οὗτοι ἐκαλοῦντο προσήλυτοι.— Ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, ὑπῆρξαν Ἑλληνες μονοθεῖσταί, τοῦτο εἶνε γνωστόν. Ὁ δὲ ἀοίδιμος καθηγητὴς τῆς Θεολογίας ἐν

αὐτοῖς λέγων· «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· ἀμήν ἀμήν λέγω ὑμῖν, Ἐάν μὴ ὁ κόκκος τοῦ σίτου πεσὼν εἰς τὴν γῆν ἀποθάνῃ, αὐτὸς μόνος μένει· ἐάν δὲ ἀποθάνῃ, πολὺν καρπὸν φέρει· ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν· ἐάν ἐμοὶ διακονῇ τις, ἐμοὶ ἀκολουθείτω· καὶ ἔπου εἰμὶ ἐγώ, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος ὁ ἐμὸς ἔσται· καὶ ἐάν τις ἐμοὶ διακονῇ, τιμήσει αὐτὸν ὁ πατήρ.»

Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, ⁽¹⁾ ὁ τὸ γεγονός τοῦτο ἀναγράφων τῆς ἐπιθυμίας τῶν Ἑλλήνων, ἵνα ἰδῶσι τὸν Ἰησοῦν, δεικνυσιν ἡμῖν διὰ τῆς μνείας τῶν Θεῶν ῥημάτων τοῦ Ἰησοῦ πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ—«ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου»—ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν ἐνδόμυχον χαρὰν τοῦ Θεανθρώπου, ἅμα ὡς ἤκουσεν, ὅτι Ἕλληνες ζητοῦσιν, ἵνα ἰδῶσιν αὐτόν, ἀφ' ἐτέρου δέ, ὅτι ἐπέστη ὁ καιρὸς, ὅπως ὁ ὑπὸ τῆς Θείας Προνοίας προωρισμένος Ἑλληνισμὸς δεγθῇ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων τὸν Χριστιανισμὸν καὶ διακώτῃ αὐτόν, διὰ τε τοῦ

τῷ Ἑθνικῷ ἡμῶν Πανεπιστημίῳ Διον. Κλεώπας περὶ τοῦτου ἔγραψεν ἐν τῷ Εὐαγγελικῷ κήρυκι (σελ. 151-152 τοῦ 1857) τὰ ἑξῆς ἀξιοσημείωτα· «Ἡ ἐννοία τοῦ ἐνὸς ἀληθινοῦ Θεοῦ, καίτοι πολυειδῶς ἀμαυρωθεῖσα καὶ ῥοφωθεῖσα, οὐδέποτε ἔξελιπε παντελῶς οὐδ' ἀπεδόθη ἐν Ἑλλάδι· καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς πυκνῆς ἐκείνης ομίχλης τῆς πολυθείας διέφαινε πολλάκις καὶ διεφώτιζεν ἡ ἀκτὶς τῆς μονοθείας. Ἀνωθεν ἐξ ἀρχαίων αἰώνων καὶ γενεῶν ἐκ διαδοχικῆς παραδόσεως ἡ γνῶσις τοῦ ἐνὸς Θεοῦ κατελήλυθε μέχρι καὶ τῶν ἐσχάτων χρόνων, καὶ διέμεινεν ἀμαυρὰ μὲν, ἀλλ' ὅμως σωζομένη καὶ τηρουμένη. Ἀλλὰ καὶ ὁ ὁρθὸς αὐτὸς λόγος, ὅσάκις διασχίζων τῆς πολυθείας τὸ νέφος, ἐπερέκλυπεν ἐκ τῆς ῥοφεῖας ἐκείνης ἀγλὺος, τῆς τὸν χυδαῖον ὄχλον περικαλύπτουσης, καλῶς διεώρα καὶ καθαρῶς ἀνεκάλυπτε τὴν ἰδέαν μιᾶς Θεότητος. Τοῦτο βεβαίως καὶ οἱ ποιηταὶ καὶ φιλόσοφοι τῆς Ἑλλάδος, οὔτινες τοῦ κοινοῦ καὶ συμφετούς καὶ χαμαιζήλου ἐκείνου ὄχλου ὑπερρβέντες, πολὺ τῶν ἄλλων θεοπρεπέστερα διανοήθησαν περὶ Θεοῦ, καὶ λήξαι ὑψηλῶς τὸ ἔναιον τοῦ Θεοῦ ὑμνήσαν καὶ ἐδοξολόγησαν.—Ἐκ τῶν ποιητῶν παρατιθέμεθα ἐνταῦθα ἀντὶ πολλῶν ἄλλων τὸν Σοφοκλῆ λέγοντα· «Εἷς ταῖς ἀληθείαισιν, εἷς ἴστι Θεός, — Ὅς οὐρανὸν τέτευχε καὶ γαίαν μακράν, — Πόντου τε χαροπὸν οἶμα κἀνέμων βίας· — Ὦνητοὶ δὲ πολλοὶ καρδίᾳ πλανώμενοι, — Ἰδρυσάμεθα πημάτων παραψυχὴν— Θεῶν ἀγάλατ' ἐκ λίθων τε καὶ ξύλων, — Ἡ χρυσοτεύκτων ἢ λεφαντίνων τύπους· — Θυσίας τε τούτους καὶ καλάς παηγυρίας— Τεύχοντες, οὕτως εὐσεβεῖν νομίζομεν.» (1) Ἰωαν. ιδ', 20—26.

πνεύματος καὶ τῆς γλώσσης, εἰς δόξαν Θεοῦ καὶ σωτηρίαν τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.—Οὕτω πληροῦται ἡ προφητεία Ἀβδακούμ τοῦ πρσφῆτου λέγοντος· «Ἐν μέσῳ δύο ζώων γνωσθήσῃ ἐν τῷ παρῆναι τὸν καιρὸν ἀναδειχθήσῃ.» Ὑποσημαίνει δὲ ἡ προφητεία τὰ δύο ἔθνη, τὸ Ἰουδαϊκὸν καὶ τὸ Ἑλληνικόν· ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ὁ Ἰησοῦς ἐγεννήθη ὡς ἄνθρωπος, διὰ δὲ τοῦ δευτέρου ἐκηρύχθη ἐν τῷ Κόσμῳ, ὡς Θεάνθρωπος καὶ Σωτὴρ.

Παρατηρήσεως ἄξιον εἶναι, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπετάθησαν πρὸς τὸν Φίλιππον καὶ οὗτος εἰς τὸν Ἀνδρέαν, οἵτινες μόνοι ἔφερον Ἑλληνικὴν ὀνομασίαν μεταξὺ τῶν δώδεκα μαθητῶν, τοῦθ' ὅπερ παρέχει ἡμῖν λαβὴν, ἵνα πιστεύσωμεν, ὅτι αἱ οἰογένηται αὐτῶν ἐν Βηθσαιᾷ εὐρίσκοντο εἰς σχέσεις πρὸς τὰς ἐθνικὰς οἰκογενεῖας τῆς πατρίδος καὶ ἦσαν ἐπομένως γνωστοὶ τοῖς Ἕλλησι. ⁽¹⁾

Παραδοθεὶς δὲ ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον καὶ ἀναστὰς τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἐπεφάνη εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ καὶ κατὰ τὸ ὅρος τῆς Γαλιλαίας καὶ εἶπεν αὐτοῖς· ⁽²⁾ «Ἐδῶθι μοι

(1) Τρυφ. Εὐαγγελίδου «ὁ βίος τοῦ Ἰησοῦ» σελ. 470. — πρὸς Δωσίθεον Πατριάρχ. Ἱεροσολ. ἐν Δωδεκαβίβλῳ Β:βλ. Α'. κεφ. β'. § 5 λέγοντα· «Ἔστι δὲ θαυμασμοῦ πῶς Ἰουδαῖοι ὄντες εἶχον καὶ Ἑλληνικὰ ὀνόματα» ὅτι ὁ Ἀνδρέας ἀπὸ τῆς ἀνδρείας καὶ ὁ Φίλιππος ἀπὸ τοῦ φιλεῖν τοὺς ἵππους ἐτυμολογεῖται· πλὴν ἰστέον, ὅτι ἀπὸ τοῦ καιροῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως Ἑλλήνων, οὐ μόνον κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἱ Ἑβραῖοι ἐμάνθανον ἑγράμματα Ἑλληνικά, ἀλλὰ καὶ ἐβόλουν καὶ συνέγραφον ἀττικώτατα. Εἷς ἐκ τῶν πολλῶν ἀρκεῖ ὁ πλατωνικώτατος Φίλων, περὶ οὗ ἐρρήθη τό, ἡ Φίλων πλατωνίζει ἢ Πλάτων φιλωνίζει. «Ὅθεν εἰ ὀνομάζοντο καὶ ὀνόμασιν Ἑλληνικοῖς οἱ Ἑβραῖοι ὡς ὑποτεταγμένοι ποτε τοῖς Ἕλλησιν, οὐκ ἔστι παράδοξον.»

(2) Ματθ. κη', 19. Μαρκ. ις', 15—20 πρὸς. καὶ τὴν προτέραν διδασκαλίαν τοῦ Ἰησοῦ, ὅτε ἀπέστειλεν ἀνά δύο τοὺς 12 μαθητὰς, ἕκ τοτε ἀποστόλους, οὓς ἐξελέξατο εἰς μαρτύριον τῶν φυλῶν, ὅτι δέκα καὶ δύο αἱ φυλαὶ τοῦ Ἰσραὴλ· πρὸς τὴν Γαλιλαίαν καὶ Ἰουδαίαν. Ματθ. ι', 2—4· «πρῶτος Σίμων ὁ λεγόμενος Πέτρος καὶ Ἀνδρέας ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ.»—Λουκ. θ', 1—6 Μαρκ. γ', 13—15. Γ', 7—13 Ματθ. ι'. 16—29. «Ἰδοὺ, ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων· γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀέριται ὡς αἱ περὶ στερραί. Προσεύχετε δὲ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· παραδώσουσι γὰρ ὑμᾶς εἰς συνέδρια, καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς αὐτῶν μαστιγώσουσιν ὑμᾶς καὶ ἐπὶ ἡγεμόνας δὲ καὶ βασιλεῖς ἀχθήσεσθε ἕνεκεν ἐμοῦ, εἰς μαρτύριον αὐτοῖς καὶ τοῖς

πάσα ἐξουσία ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς.—Πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῖν· καὶ ἰδοὺ, ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος.»—«Κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. Ὁ πιστεύσας καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται. Σημεῖα δὲ τοῖς πιστεύουσι ταῦτα παρὰκολουθήσει· ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι· γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς.⁽¹⁾ ὅφεις ἄροῦσι· κἄν θανάσιμόν τι πίωσιν, οὐ μὴ αὐτοὺς βλάβει· ἐπὶ ὀφρύστοις χεῖρας ἐπιθήσουσι, καὶ καλῶς ἔξουσιν. Ὁ μὲν οὖν Κύριος μετὰ τὸ λαλῆσαι αὐτοῖς, ἀνελήφθη εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἐκάθισεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ· ἐκεῖνοι δὲ ἐξεληθόντες ἐκήρυξαν πανταχοῦ,⁽²⁾ τοῦ Κυρίου συνεργοῦντος καὶ τὸν λόγον βεβαιούντος διὰ τῶν ἐπακολουθούντων σημείων. Ἀμήν.»

ἔθνεσιν.—"Ὅταν δὲ παραδιδῶσιν ὑμᾶς, μὴ μεριμνήσητε πῶς ἢ τί λαλήσητε· δοθήσεται γὰρ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ τί λαλήσετε· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστέ οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τοῦ πατρὸς ὑμῶν τὸ λαλοῦν ἐν ὑμῖν... Καὶ ἔσεσθε μισούμενοι ὑπὸ πάντων διὰ τὸ ὄνομά μου· ὁ δὲ ὑπομείνας εἰς τέλος, ὁὗτος σωθήσεται. "Ὅταν δὲ διώκωσιν ὑμᾶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, φεύγετε εἰς τὴν ἄλλην· ἀμὴν γὰρ λέγω ὑμῖν, Οὐ μὴ τελήσετε τὰς πόλεις τοῦ Ἰσραὴλ, ἕως ἂν ἔλθῃ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου . . . καὶ μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτείνοντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτείνειν».—⁽¹⁾ Πρβλ. Πραξ. β', 4. 11. 12. «Ἐπληρώθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου καὶ ἤρξαντο λαλεῖν ἐτέραις γλώσσαις, καθὼς τὸ πνεῦμα ἐδίδου αὐτοῖς ἀποφθέγγεσθαι.»—«Ἀκούομεν λαλούντων αὐτῶν ταῖς ἡμετέραις γλώσσαις τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ.»—«καὶ ἐξίσταντο πάντες καὶ διηπόρουν.»—⁽²⁾ Πρβλ. Κλήμεντος Ἐπισκόπου Ῥώμης Ἐπιστολ. πρὸς Κορινθ. Α'. κεφ. μβ'. «Παραγγελίας οὖν λαβόντες, καὶ πληροφορηθέντες διὰ τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ πιστωθέντες ἐν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ μετὰ πληροφορίας πνεύματος ἁγίου, ἐξήλθον εὐαγγελιζόμενοι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ μέλλειν ἔρχεσθαι. Κατὰ χώρας οὖν καὶ πόλεις κηρύσσοντες, καθίστανον τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάζοντες τῷ πνεύματι, εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεῦειν.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Κήρυγμα τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου.—Χῶραι εἰς
ἃς ἀπεδήμησε καὶ διάφοροι περιπέτεται αὐτοῦ.

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, ἀνχωρήσας ἐξ Ἱεροσολύμων, οὐχὶ ὡς ἀπλῶς ἀναφέρει τὸ Ὑπόμνημα,⁽¹⁾ μετὰ τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ Παναγίου Πνεύματος, ἀλλὰ βραδύτερον,⁽²⁾ ἐπορεύθη εἰς τὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἐπεσκεύαστο πρῶτον τὰς παραθαλασσίους πόλεις τῆς ἐπαρχίας Πόντου, Ἀμισὸν καὶ Τραπεζοῦντα. Ἐν Ἀμισῷ (Σαμψούν) κηρύξας τὸ

(1) Τὸ ἀρχαῖον «Ὑπόμνημα εἰς τὸν Ἅγιον Ἀπόστολον Ἀνδρέαν τὸν Πρωτόκλητον,» μεταπεφρασμένον εἰς τὴν καθωμισμένην, εὑρίσκεται ἐν βιβλίῳ ἐπιγραφομένου «Βίοι ἁγίων ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς γλώττης μεταφρασθέντες παρὰ Μαξίμου ταπεινοῦ Ἐπισκόπου Κυθρήων. — Παρὰ Νικολάῳ Γλυκεῖ τῷ ἐξ Ἱωαννίνων. Ἐνετίησι ἀρχε.» — Ἐπιφάνιος ὁ μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος ἄλλως ἀναφέρει ὅτι, «τοῦ Χριστοῦ παθόντος καὶ ἀναστάντος, λαβόντες Ἀνδρέας καὶ Πέτρος μεθ' ἑαυτῶν Ματθαῖον καὶ Γάϊον καὶ ἑτέρους μαθητὰς ἦλθον εἰς Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας, ἐκ τοῦ Δειναρήτου ἀκρωτηρίου τῆς Κύπρου τοῦ καλουμένου τανῦν «Ἅγιος Ἀνδρέας». — Καὶ κηρύξαντες τὸν λόγον καὶ ποιήσαντες θαύματα πολλὰ ἦλθον εἰς Τύβαν τῆς Καππαδοκίας· ὑπεδέχθησαν δὲ ὑπὸ Ἰουδαίου ὀνόματι Ὀνισιφόρου.» Ταῦτα ἡμῖν φαίνονται ἀμφίβολα. Ναὶ μὲν ὁ Πέτρος περιῆλθε τὴν Ἰουδαίαν, Γαλιλαίαν καὶ Σαμάρειαν, θεραπεύσας ἐν Λύδῃ τὸν παράλυτον Δινεάν, ἀναστήσας τὴν Ταβιθά, βαπτίσας ἐν Καισαρείᾳ τῆς Γαλιλαίας τὸν Ῥωμαῖον ἑκατόνταρχον Κορνήλιον καὶ τέλος κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς Ἱερουσόλυμα φυλακισθεὶς ὑπὸ Ἠρώδου τοῦ Ἀγρίππα, ἀλλὰ πρὸ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀποστολικῆς Συνόδου (52 μ. Χ.) δὲν μετέβη εἰς Ἀντιόχειαν, (πρβλ. Παῦλ. ἐπιστ. πρὸς Γαλάτας β', 11) ἥς πρῶτος λέγεται Ἐπίσκοπος· τούναντίον μετέβη ἐκεῖ μετὰ τὴν Σύνοδον, καὶ ἀκολούθως εἰς Πόντον, Γαλιταίαν, Βουθινίαν καὶ Καππαδοκίαν, καθύσων ἀπὸ τῆς Συνόδου μέχρι τοῦ θανάτου του περῆλθον 15 ἔτη, καθ' ἃ βεβαίως δὲν ἔμεινεν ἀργός. — (2) Ὅρα «Πράξεις Ἀποστόλων» 6'. 2-13, 14, 37, 42. 8', 33, 36, 37. ε', 2, 12, 29, 40.

εὐαγγέλιον τῆς ἀπολυτρώσεως ὁ Ἀνδρέας, συνέστησε κοινό-
τητα Χριστιανικὴν ἀκολούθους ἔχων τινὰς ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα
ἀποστόλων· καὶ διελθὼν ἀπάσας τὰς μεταξὺ Ἀμισοῦ καὶ Τρα-
πεζοῦντος παραλίους καὶ μεσογείους πόλεις καὶ κώμας, ἀφίκετο
εἰς τὴν ἐπίσημον καὶ ἐμπορικωτάτην πόλιν Τραπεζοῦντα, πλή-
ρης χάριτος καὶ εὐφροσύνης, ὅτι Ἕλληνες καὶ Ἰουδαῖοι πλεῖ-
στοι, ἔγνωσαν τὸν ἕνα ἀληθινὸν Θεὸν καὶ οὕτω ὁπαδοὶ ἐγέ-
νοντο τῆς νέας θρησκείας. ⁽¹⁾ Καὶ ἰδοὺ πληρούμενον τὸ πρὸς
τὸν Ἀνδρέαν καὶ Πέτρον θεσπέσιον ἐκεῖνο τοῦ Σωτῆρος ῥῆμα·
«Δεῦτε ὀπίσω μου καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἁγίους ἀνθρώπων.» Ἐπι-
σκεφθεὶς δὲ τὴν Ἰθέρϊαν, ἀνελθὼν τὰ παράλια ἅπαντα τῆς
Κολχίδος καὶ τοὺς πειρατὰς Κερκέτας διδάξας, κατέληξεν εἰς
παλαιὰν Λαζικήν.

Ἐπιστρέψας εἰς Ἱεροσόλυμα, ἵνα ἶδῃ τὸν ἀδελφὸν Πέτρον
καὶ εορτάσῃ τὸ σωτήριον Πάσχα μετὰ τῶν λοιπῶν μαθητῶν
τοῦ Θεανθρώπου, ἀπέρχεται κατόπιν μετὰ Ἰωάννου τοῦ Θεο-
λόγου καὶ Εὐαγγελιστοῦ εἰς Ἐφεσον, ἐπισημοτάτην τῶν δώ-
δεκα Ἰωνικῶν πόλεων. Ἦτο δὲ ἡ Ἐφεσος εἰς τὸν κλῆρον τοῦ
Ἰωάννου, καὶ μόλις φθὰς ἐκεῖ ὁ Ἀνδρέας, εἶδε κατ' ὄναρ τὸν
Ἰησοῦν προστάττοντα αὐτόν, ἵνα πορευθῇ καὶ πρὸς Σκύθας
καὶ κηρύξῃ αὐτοῖς τὴν διδασκαλίαν τοῦ σωτηρίου, ὁ αὐτὸς ὁ
Κύριος ἡτοίμασεν ἐνώπιον πάντων τῶν λαῶν· «Σπεῦσον, εἴ-

(1) Ἀκριβῶς δὲν γνωρίζομεν κατὰ ποῖον ἔτος ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐξῆλθεν εἰς
τὸ κήρυγμα, διότι πάντες οἱ περὶ τοῦ κηρύγματος ἐν γένει τῶν Ἀποστόλων γράψαντες
οὐκ εἰσὶ σύμφωνοι· ἄλλοι μὲν λέγουσιν, ὅτι πρὸ τοῦ 12ου ἔτους, μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ
Σωτῆρος, οἱ Ἀπόστολοι καὶ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ δὲν ἐχωρίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων, ἀλλ'
ἐποιοῦν ἐκδρομὰς εἰς διάφορα τῆς Παλαιστίνης μέρη καὶ ἐπανήρχοντο εἰς Ἱεροσόλυμα·
ἄλλοι δὲ ὅτι ἐξῆλθον εἰς τὸ κήρυγμα κατὰ τὸ 38ον ἔτος, πλὴν τοῦ Πέτρου, Ἰωάννου
καὶ Ἰακώβου, υἱῶν τοῦ Ζεβεδαίου, διαμενόντων ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ. Wladimir Guet.
t6. Histoire del Eglise etc (T. I. p. 191).—Ὁ δὲ Ἀπόστολος Ἀνδρέας — ὡς
ἀρχαία παραδόσεις κρατεῖ, ποτὶν τινα ἀπετέλεσεν ἐξαιρέσιν· καὶ ὡς πρῶτος ἐν τῇ
εἰς Χριστὸν κλήσει ἐγένετο, οὕτω καὶ πρῶτος τῶν μαθητῶν τοῦ Θεανθρώπου εἰς τὸ
κληρωθῆν αὐτῷ μέρισμα, πέραν τῶν ὁρίων τῆς Παλαιστίνης ἐξῆλθε πρὸς τὸ κήρυγμα.

πεν αὐτῷ ὁ Σωτὴρ, εἰς Βιθυνίαν καὶ μὴ φοβοῦ, ἐγὼ συμπορεύομαι σοι· πρὸς δὲ καὶ ἡ χώρα τῶν Σκυθῶν ἀναμένει σε.»⁽¹⁾ Τὴν Θεῖαν ταύτην παραγγελίαν τοῦ Σωτῆρος ἐγνωστοποίησεν ὁ Ἀνδρέας τῷ Ἰωάννῃ, ὃν ἀσπασάμενος ἀπεδήμησε τὴν ἐπιούσαν διὰ Βόσπορον τὸν Θρακικόν, καὶ ἀφίκετο εἰς τὴν ἐπαρχίαν Βιθυνίαν, ἐν ἧ καὶ διετίαν, λέγεται, ὅτι διέμεινε.

Ἐπισκεψάμενος τὴν Νίκαιαν, ἐπίστημον τῆς Βιθυνίας πόλιν παρὰ τὴν Ἀσκηνίαν λίμνην, «οὐ πω τότε τειχὴρῃ καὶ ἀσφαλῇ οὖσαν· χρόνοις γὰρ ὕστερον παρὰ Τραϊάνου φασι Καίσαρος περιβόλοις αὐτὴν καὶ πύργοις ὀχυρωθῆναι» ἐπὶ πολὺν χρόνον αὐτόθι παρέμεινε, πειρώμενος τὴν κατάλυσιν τῆς λατρείας τῶν εἰδώλων καὶ τὴν μεταβολὴν τῶν ἱερῶν αὐτῶν εἰς Χριστιανικοὺς ναοὺς. Ἐἵτα ἐπισκεφθεὶς τὴν Νικομήδειαν, πρωτεύουσαν τῆς Βιθυνίας εἰς τὸν μυχόν τοῦ Ἀστακηνοῦ κόλπου, τὴν Χαλκηδόνα καὶ Ἡράκλειαν τὴν Ποντικὴν, ἐπορεύθη εἰς τὴν ἐπαρχίαν Παφλαγονίαν κηρύξας εἰς τὰς πόλεις ταύτης, Ἀμάστριδα (ἀρχ. Σήσαμον) καὶ Σινώπην. Ἀφοῦ δ' ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον διέμεινεν ἐν Σινώπῃ ὁ Ἀνδρέας, κηρύττων καὶ μαλάσων διὰ τῶν γλυκυφθόγγων τῆς θείας ἀληθείας λόγων τὴν καρδίαν τῶν τότε σκληρῶν Σινωπέων⁽²⁾ καὶ πλείστους ὁπαδοὺς ποιησάμενος

(1) Κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον, ὁ Ἀνδρέας καὶ ὁ Ἰωάννης ἐπορεύθησαν πρῶτον εἰς Βιθυνίαν, ὅθεν ὅμως στάσεως κατ' αὐτῶν ἐν τῷ ὄχλῳ γενομένης μετέβησαν εἰς Ἐφεσον.—Ὁ Ἐπιφάνιος μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος τῆς Κωνσταντινουπόλεως, (ὡς αὐτὸς οὗτος περὶ ἑαυτοῦ ἀποφαίνεται) ἀκμάσας περὶ τὰ τέλη τῆς 8ης ἑκατονταετηρίδος μεγάλῳ ἐφλέγετο ζήλῳ, περὶ τὴν συλλογὴν τῶν παραδόσεων τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου· περιήρχετο πόλεις καὶ κώμας ἀναζητῶν καὶ συλλέγων τὰς περὶ τῶν πράξεων τοῦ Πρωτοκλήτου εἰδήσεις, ἃς κατέγραψεν εἰς βιβλίον ἐπιγραφόμενον «Ἐπιφανίου μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου, περὶ τοῦ βίου, τῶν πράξεων καὶ τῆς τελευτῆς τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου,» καὶ ἐκδοθὲν ἐν Παρίσις τῷ 1843 ὑπὸ Ἀλδέρτου τοῦ Δρυσέλλου. Περιέχεται δὲ καὶ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Μigne ἐν τόμῳ 120ῳ σελ. 216—260.

(2) Οἱ Σινωπεῖς, ποικιλοτρόπως βασιανίσαντες τὸν Ἀπόστολον, ἀπέκοψαν καὶ δακτυλον τῆς χειρὸς αὐτοῦ. Ἀνθολογ. σελ. 144.—Λέγεται, ὅτι ἐν Σινώπῃ ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας εὗρε δέσιμον τὸν Ἀπόστολον Ματθαίαν, πρὶν αὐτοῦ ἐκείσε μετα-

τῷ Χριστῷ, ἀπῆλθε τὸ δεύτερον εἰς Ἀμισὸν καταλύσας εἰς οἰκίαν Ἰουδαίου τινὸς Δομητιανοῦ, καὶ εἰς Τραπεζοῦντα — ἃ Ἦν δέ, κατ' Ἐπιφάνιον, τῇ ἡλικίᾳ οὐ μικρός, ἀλλὰ καὶ μέγας (κατὰ τὸ ἀνάστημα), μικρὸν δὲ κεκυρῶς, ἐπίβρινος καὶ κάτοφρος.» Εἶτα μετέβη εἰς Νεοκαισάρειαν, πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας Πόντου, πόλιν ὡραίαν καὶ μεγάλην, καὶ εἰς Σαμόσατα, πρωτεύουσαν τῆς Κομμαγενῆς ἐν Συρίᾳ ἐπὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ, ἔνθα Ἕλληνες πλείστοι κατῴκουν καὶ οἵτινες ἐνόμιζον ἑαυτοὺς σοφωτέρους πάντων τῶν ἀνθρώπων.— Ἀλλ' ὁ θεὸς Ἀνδρέας, διὰ τῶν πειστικωτάτων τῆς ἀληθείας λόγων, διέλυσεν ὡς ἀράχνην τὴν σοφίαν τῶν Σαμοσατέων καὶ κατέδειξε τὴν πλάνην αὐτῶν.

Ἀκολουθῶς μετέβη τὸ δεύτερον εἰς Ἱεροσόλυμα, πρὸς συνάντησιν τῶν λοιπῶν ἀποστόλων, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Παύλου, ἑορτασμὸν τοῦ Πάσχα καὶ συγκρότησιν μετ' αὐτῶν συνόδου.⁽¹⁾

θάνατον, ὃν καὶ ἡλευθέρωσε διὰ θαύματος. πρβλ. Ἐπιφάνιον σελ. 220.—Καθόλου δὲ τὸ μετ' ἐνθέου ζήλου ἐπιμοχθώτατον τῶν Ἀποστόλων ἔργον, ἀνθ' οἷσά ποτε ὦδε μακρὰς ὑπομνήσεως, μαρτυρεῖ ἡ, καὶ κατὰ τὴν ἐπέτειον τῆς μνήμης τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἀναγινωσκόμενη, περικυπη (δ', 9—17) τῆς Ἀθ. πρὸς Κορινθίους ἐπιστολῆς τοῦ οὐρανοδόχου Παύλου, ἔχουσα οὕτω· «Ἀδελφοί, ὁ Θεὸς ἡμᾶς τοὺς Ἀποστόλους ἐσχάτους ἀπέδειξεν ὡς ἐπιθανατίους, ὅτι θέατρον ἐγενήθημεν τῷ κόσμῳ καὶ ἄγγελοις καὶ ἀνθρώποις. Ἡμεῖς μωροὶ διὰ Χριστόν, ὑμεῖς δὲ φρόνιμοι ἐν Χριστῷ· ἡμεῖς ἄσθενεες, ὑμεῖς δὲ ἰσχυροί· ὑμεῖς ἔνδοξοι, ἡμεῖς δὲ ἄτιμοι. Ἄχρι τῆς ἄρτι ὥρας καὶ πεινώμεν, καὶ διψῶμεν, καὶ γυμνητεύομεν, καὶ κολαφιζόμεθα, καὶ ἀστατοῦμεν, καὶ κοπιῶμεν, ἐργαζόμενοι ταῖς ἰδίαις χερσὶ· λοιδορούμενοι, εὐλογοῦμεν· διωκόμενοι, ἀνεχόμεθα· βλασφημούμενοι, παρακαλοῦμεν· ὡς περικαυθάρματα τοῦ κόσμου ἐγενήθημεν, πάντων περίψημα ἕως ἄρτι. Οὐκ ἐντρέπων ἡμᾶς γράφω ταῦτα, ἀλλ' ὡς τέκνα μου ἀγαπητὰ νουθετῶ. Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγούς ἔχητε ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. Παρακαλῶ οὖν ὑμᾶς, μιμηταὶ μου γίνεσθε.» πρβλ. τοῦ αὐτοῦ πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολὴν η', 35-39. Βλέπε Ὡριγέν. Κατὰ Κέλσου Βιβλ. Β'. κεφ. ι'. «Τοσαύτην γὰρ ὑπομονὴν καὶ ἔνστασιν μέχρι θανάτου ἀνείληφέναι τοὺς Ἰησοῦ μαθητάς, μετὰ διαθέσεως οὐκ ἀναπλασσούσης περὶ τοῦ διδασκάλου τὰ μὴ ὄντα, καὶ πολλοῖς εὐγνωμονοῦσι τὸ ἐναργές ἐστι, περὶ τοῦ πεπεισθαι αὐτοὺς περὶ ὧν ἀνέγραψαν, ἐκ τοῦ τηλικαῦτα καὶ τοσαῦτα διὰ τὸν πεπιστευμένον αὐτοῖς εἶναι υἱὸν Θεοῦ ὑπομεμενηκέναι.»

(1) Πραξ. ιε', 6. «συνήχθησαν δὲ οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου.»

Μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα, ὁ Ἀνδρέας ἐπανέρχεται εἰς τὸ κήρυγμα, καὶ ἀκολουθοῦμενος, κατὰ τὸ Ὑπόμνημα, ὑπὸ Ματθαίου, Θαδδαίου καὶ ἄλλων τινῶν ἐκ τῶν μαθητῶν, φθάνει εἰς τὰ σύνορα τῆς Μεσοποταμίας, ἔνθα καταλιπὼν αὐτοὺς, ὤδευσε διὰ Καππαδοκίας καὶ Πόντου πρὸς τ' ἀνατολικοαρκτικά παράλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον εἰς Σκυθίαν,⁽¹⁾ ἐπισκεφθεὶς Κιέβον, ἀπὸ πάνθεον τῆς Σλαβωνικῆς πολυθείας, ἕνεκα τῆς ἀπειρίας τῶν ἐθνικῶν ναῶν καὶ ἰδίαις χερσί, λέγεται, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας αὐτόθι ἐπὶ λόφου, ἄχρι τῆς σήμερον καλουμένου τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, (σλαβων. Ἀνδρεγεφσκαγιά γόρα) ἐνέπηξε λίθινον σταυρόν.— Ὑπὸ παρὰδόσεων ἀρχίων ὁδηγούμενος καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ῥώσων χρονογράφων Νέστωρ, μοναχὸς τοῦ ἐν Κιέβῳ μοναστηρίου τῆς Πετσέρσκης⁽²⁾ [1056—1115], λέγει, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας κηρύξας τὸ κήρυγμα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, ἦλθε καὶ μέχρι τῶν ὁρέων τοῦ Κιέβου, ἐφ' ὧν ἐνέπηξε τὸν σταυρόν, εἰπὼν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ· Βλέπετε τὰ ὄρη τὰυτά; ἐπὶ τῶν ὁρέων τούτων λάμψει ἡ Θεία χάρις, καὶ ἡ πόλις αὕτη γενήσεται μεγάλη, καὶ πολλαὶ ἐκκλησίαι ἀνεγερθήσονται τῷ Θεῷ.»⁽³⁾

(1) Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Τομ. Γ'. κεφ. α'. Θεοδώρ. ἐν ψαλμ. 116 § 1.

(2) Ἐκ τοῦ Ῥωσικοῦ πετσέρα—σπηλαίου. (3) Ὁρα Χρονικὸν Νέστωρος καὶ Πατερικὸν ἢ διηγήματα τῶν Πατέρων, ἐκδοθέντα ὑπὸ Εὐγενίου μητροπολίτου τοῦ Κιέβου, ἔτι δ' Εὐαγγελικὸν κήρυκα (σελ. 344) τοῦ ἔτους 1857. «Περὶ διαδόσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ.» πρὸς. Ι. Νικολαΐδου Λεδαδίου, «Πνεῦμα τῆς Ὁρθοξίας, εἴτε συγκριτικὴ ἱστορία τοῦ Χριστιανισμοῦ» σελ. 197, «... κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἀνεβλάστησεν ὁ σπόρος, ὃν εἶχεν ἐξ ἀρχῆς ἐρῆμνέον ἐν Σκυθίᾳ (Ῥωσσίᾳ) ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας. "Ὅθεν συγχαίρει κατὰ τοῦτο ὁ Θεοδώρητος γράφων πρὸς τὸν Χρυσόστομον (Φωτ. Βιβλίον. 273). Ἀλλ' ἐρημωσάντων ὑπερὶ τὴν Χώραν τῶν Οὐνων καὶ Αὐαράων, ἀπεσέσθη ὁ Χριστιανισμός, μάλιστα δὲ ἐκ τῆς εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ῥωσσίαν εἰσβολῆς τῶν Τατάρων, ὥστε κυρίως ἀνέτειλεν ἐκ τοῦ Κιέβου, περὶ τὰ μέσα τοῦ Θ'. αἰῶνος διὰ τῶν ἱεραποστόλων τοῦ Πατριάρχου Ἰγνατίου (867) ἢ Φωτίου, κατὰ τὸν Ῥώσσον ἱστορικὸν Νέστωρα.»—καὶ Θ. Βαλλιάνου Ἱστορ. τῆς Ῥωσσοῦ. Ἐκκλησίας σελ. 5.

Ἱστορεῖται ὅτι, ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας μετέβη ἀκολούθως εἰς Ἀχαιοὺς, τοὺς παρὰ τὰ Καυκάσια ὄρη Ἀλανοὺς, Ἀβασγούς, Ζυγούς, καὶ κατέληξεν εἰς Σεβάστειαν, μητρόπολιν τῆς πρώτης Ἀρμενίας ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων.—Φαίνεται δέ, ὅτι ὁ Ἀνδρέας διαβάς τὰ Καυκάσια ἔρη καὶ τὴν Κασπίαν θάλασσαν, ἐκήρυξε καὶ ἀπωτέρω τὸ Εὐαγγέλιον εἰς Χορασμίαν, (νῦν Χαρέσμ ἢ Χορασσάν) γῶραν τῆς Σογδιανῆς, καθότι ὁ ἀββάς Migne⁽¹⁾ ἀναφέροντες ἀρχαίους ἐκκλησιαστικούς συγγραφεῖς, οἶον τὸν Θεοδώρητον, Εὐσέβιον, Ἱερώνυμον καὶ Γρηγόριον, ἀπλῆν, μνησίαν ποιουμένους περὶ τῶν χωρῶν τοῦ κηρύγματος τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, λέγει, ὅτι «καὶ ἐν Σογδιανῇ», ἐπαρχίᾳ κειμένη πρὸς βορρᾶν τῆς Περσίδος μεταξὺ τῶν ποταμῶν Ὁξου καὶ Ἰακσάρτου, (νῦν ἀρκτώα Μπουχαρία) ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, ὅστις κατόπιν ἐπεσκέφθη καὶ τοὺς τοῦ Κιμμερίου Βοσπόρου (κοινῶς στένωμα τοῦ Καφᾶ ἢ Γκιοζλεβῆ) κατοίκους (Βοσπορανούς), ἄπασαν τὴν πολυάνθρωπον Ταυρικὴν Χερσόνησον (νῦν Κριμαίαν) καὶ μετέβη τὸ δεῦτερον εἰς Σινώπην.

Ἀναχωρήσας ἐκ Σινώπης ἀπῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον, τὸ ὁποῖον ἦτο πόλις ἐλιγάνθρωπος καὶ μικρά· ἐπειδὴ δὲ ὁ ταύτης ἡγεμὼν, Ζεύξιππος, ἄνθρωπος αἰμοδόρος καὶ θερμὸς εἰδωλόατρης, πάντας τοὺς εἰς τὴν πόλιν ἐρχομένους ξένους, ἐάν περ ἐπίστευον εἰς Χριστὸν ἐρωτῶν καὶ πληροφοροῦμενος ἐφόνευεν,

(1) Dictionnaire de Biographie Chrétienne T. I. p. 200 — πρὸς. Σωφρόνιον ἐν τῇ Ἑλλ. Πατρολογίᾳ τοῦ αὐτοῦ Migne Τομ. Β'. σελ. 1197. «Ἀνδρέας, ὡς οἱ πρὸ ἡμῶν παραδεδώκασι, Σκύθαις καὶ Σογδιανοῖς καὶ Σάκκαις ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐν Σεβαστοπόλει ἐκήρυξε τῇ μεγάλῃ, ὅπου ἐστὶν ἡ παρεμβολὴ Ἀφάρου καὶ Φάσις ὁ ποταμὸς, ἐνθα οἰκοῦσιν Αἰθίοπες οἱ ἐσώτεροι.» πρὸς. Ἐπιφάνιον σελ. 221. Πασχάλιον Χρονικὸν ἐν τῇ αὐτῇ Πατρολογίᾳ Τομ. 92 σελ. 1072—76 καὶ ἐν Τομ. 105 σελ. 53—80 Νικήτα Δαυὶδ Παφλαγῶνος· «Λόγον ἐγκωμ. εἰς Ἁγ. Ἀνδρέαν» — «ὁ τῆς καρτερίας ἀδάμας Ἀνδρέας τὸν βορρᾶν κληρωθεὶς Ἰδερὰς καὶ Σαυρομάτας, Ταύρους καὶ Σκύθας κλπ.»

εἰς τὴν θάλασσαν χεῖρας καὶ πόδας δεσμευομένους βυθίζων, ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας τὴν ὁμότητα τοῦ τυράννου φεύγων, ἦλθε καὶ κατώκησεν εἰς Ἀργυρούπολιν, τὸ σήμερον Φουτουκλί, κοινότητα πρῶτος συστήσας Χριστιανικὴν, δισχιλίου πιστοῦς ἀριθμοῦσαν, εὐκτῆριον οἶκον — κατὰ τὸν Μεταφραστὴν Συμμεών—ἀνεγείρας τῇ Θεοτόκῳ, καὶ Στάχυν, ἓνα τῶν ἐβδομήκοντα ἀποστόλων χειροτονήσας Ἐπίσκοπον.⁽¹⁾

Πλανῶνται οἱ διατεινόμενοι, ὅτι παρὰ τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἔλαβε τοὺς πρώτους αὐτῆς ποιμένας ἡ Ἀποστολικὴ ἐκκλησία τοῦ Βυζαντίου.—Ὁ Εὐσέβιος, τῷ Ὡριγένει ἐπόμενος, λέγει μὲν ὅτι «ὁ Πέτρος, ἐν Πόντῳ καὶ Γαλατίᾳ καὶ Βιθυνίᾳ, Καππαδοκίᾳ τε καὶ Ἀσίᾳ κεκηρυχέναι τοῖς ἐν διασπορᾷ Ἰουδαίοις ἔοικε», πρὸς οὓς ἔγραψε καὶ τὴν πρώτην Καθολικὴν Ἐπιστολὴν τῷ 54^ῳ ἢ τῷ 61^ῳ ἔτει μ. Χ., ἀλλὰ δὲν λέγει ὁ Εὐσέβιος, ὅτι ἐκήρυξε καὶ εἰς τὸ Βυζάντιον ἢ εἰς τὴν Θράκην ὁ Πέτρος. Τούναντίον ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας κηρύξας εἰς Σκυθίαν, ὡς ὁ αὐτὸς Εὐσέβιος ἱστορεῖ, κἀκείθεν εἰς τὰ νοτιώτερα κατελθὼν, φαίνεται ὅτι διῆλθε καὶ τὴν Θράκην καὶ τὸ Βυζάντιον, πολὺ πρότερον, πρὶν ἢ φθάσῃ εἰς τὸν Πόντον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πέτρος. Τοῦτο βεβαίως καὶ ἡ ἀρχαία τῆς Ἐκκλησίας παράδοσις, καθ' ἣν ἔγραψαν τὸν βίον τοῦ Ἀποστόλου — ὡς προεῖπομεν—καὶ οἱ παλαιοὶ Ἐκκλησιαστικοὶ βιογράφοι, ἱστοροῦντες ἀκριβῶς τὰς χώρας,⁽²⁾ ἔνθα ἐκήρυξεν ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας.⁽³⁾

(1) Κατὰ τινες, δις ἐπεσκέφθη τὸ Βυζάντιον ὁ Ἀνδρέας. Ὁ δὲ Δωρόθεος λέγει, ὅτι ὁ Ἀνδρέας πρῶτον κηρύξας τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὸ Βυζάντιον, εἰς ἀπῆλθεν εἰς Σιωνίην. Ὅθεν καὶ τῶν Σινωπέων ἔχει λόγος παλαιός, ὅτι ἐκεῖσε συνήλθον ὑστερον Πέτρος καὶ Ἀνδρέας καὶ ὅτι ἐσώζοντο δύο μαρμαρίνοι θρόνοι, ἐφ' ὧν ἐκαθέσθησαν οἱ ἀπόστολοι ἀδελφοί.

(2) Ταῦτα δὲ τὰς χώρας, λέγει ὁ Νικηφ. Θεοτόκης, οὐχ ὥσπερ ῥαδίως ὁ λόγος διέρχεται, οὕτω κἀκείνος διήρχετο· ἀλλ' ἐν ἐκάστῃ πολλὰ τὰ ἀντιτίποντα ὑποστάς. Πολλὰ πληθὴ προσαγών τῷ Χριστῷ ἐκείθεν ἀπαίρειν ἔγνω, ἀψευδῇ πίστιν ἐν αὐτῷ ἐγγράψας ψυχαῖς.

(3) Περί τῶν ἀνωτέρω πρὸλ. Νικηφύρ. Πατριάρχ. Κ)λεως ἐν Συνόψει Χρονι-

Τέλος ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἀπῆλθεν εἰς Ἡράκλειαν τῆς Θράκης (Πέρινθον)· καὶ διελθὼν τὸ πλεῖστον τῆς Θράκης, τὰ ἕως Ἰστρου (Δουνάβεως) φθάνοντα (Βουλγαρίαν—Σερβίαν) καὶ τὴν Μακεδονίαν, μετέβη εἰς Θεσσαλίαν καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος,⁽¹⁾ καὶ κατέληξε τὴν ἀποστολικήν του πορείαν εἰς Πάτρας τῆς Ἀχαΐας—τόπον τοῦ μαρτυρίου του.

κῶν.—Νικηφόρ. Καλλίστ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Β. 39 Η'. 6. — Λογοθ. Συμ. Χρον. — Κωδην. Περί τῶν Ἀρχ. τῆς Κ)λεως § 124.—Φιλίπ. Κυπρίου Χρονικ. σελ. 3. Ματθ. Κιγάλα Χρον.—Μελετίου Ἐκκλ. Ἱστορ. Τ. Α'. σελ. 312. Le Quien Or. Crist. T. I. c 8 et 196. Tertull. ad Scapul. c 3. —Βίον τοῦ Ἀποστ. Ἀνδρέου καὶ Μετάφρασιν Ὑπομνήμ. εἰς τὸν Ἀπ. Ἀνδρέαν.—Τὰ εἰς Ἀνδρέαν ἐγκώμια, Ἀγίου Πρόχλου Πατριάρχ. Κ)λεως.—Ἡσυχ. Πρεσβ. Ἱεροσολ. καὶ Ἐπιφαν. Μοναχ. καὶ Πρεσβυτέρου, καὶ Νικητά Δαυΐδ Παφλαγ. κλπ.

(1) Θεοδώρητος ἐν ψαλμ. ριστ'. κοῦτως ὁ θεσπέσιος Ἀνδρέας τὴν Ἑλλάδα ταῖς τῆς θεογονίας ἀκτίσι κατηύγαγε. πρὸλ. Γρηγ. Ναζιανζ. λογ. κε'. καὶ Hieronym. Epistol. 143.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐν Πάτραις. — Ἀρχων Αἰγεάτης. — Μαξιμίλλα. — Στρατοκλῆς. — Μαρτυρικὸς τοῦ Ἀποστόλου θάνατος. — Σταυρὸς αὐτοῦ καὶ συγγραφαὶ περὶ τοῦ μαρτυρικοῦ πάθους μετ' ἄλλων πληροφοριῶν.

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐξελέξατο τὰς Πάτρας, (Colonia Augusta Aroe Patrensis-Genio Colonia Neronianae Patrensis)⁽¹⁾ πόλιν ὀνομαστὴν διὰ τοὺς ναοὺς αὐτῆς καὶ τ' ἀγάλματα ὡς καὶ διὰ τὴν εἰς αὐτὰ ἀποδιδομένην ἰδιαζόντως λατρεῖαν, ἄλλως τε καὶ πολυανθρωποτέραν τῆς Ἑλλάδος, ἵνα ὡς ἀπὸ κέντρου ἀκτινοβολοῦσα ἡ ἱερὰ αὐτοῦ διδασκαλία, φωτίζῃ καὶ τὰ λοιπὰ τῆς Ἑλλάδος μέρη. — Ἀναμφίβολόν ἐστιν, ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἡ Ἑλλάς ἐκυλίετο εἰς ἀδιέξοδον βόρβορον διαφθορᾶς· διὸ καὶ ὁ Πλίνιος ἐν τῇ φυσικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ (XV, 4) ψέγει τοὺς Ἕλληνας ὡς γεννήτορας παντὸς ἐλαττώματος — «Graeci vitiorum omnium genitores» — ἀδίκως ὅμως καὶ ἀδοκίμως, καθ' ὅσον ἡ ἐν τῷ τέλματι τῆς ἀνηθικότητος βεβυθισμένη ἐνίων Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων διάνοια, οὐδένα ἐν τῷ Ἑλληνικῷ κόσμῳ εἶχε τὸν ἀντίζηλον.⁽²⁾

Ἐν Πάτραις διὰ νῶν καὶ ἀγαλμάτων, πανδήμως ἐλατρεύετο ἡ Θεὰ τῶν ἐρώτων Ἀφροδίτη καὶ ὁ μαινάδων ὁμόστολος Βάκ-

⁽¹⁾ Ὅρα Ἱστορ. πόλεως Πατρῶν σελ. 172 καὶ ἐπόμε. ⁽²⁾ Περὶ τῆς ἠθικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὸν πρῶτον μ. Χ. αἰῶνα, ὅρα V. Duruy Hist. des Romains T. II p. 197.

χος, ἐν τοῖς ἱεροῖς τῶν ὁποίων πολλὰ ἔκτροπα καὶ ἄσεμνα διε-
πράττοντο. (1) Αἰσχίστη δὲ τελετὴ ἦσαν τὰ Φαλληγόρια, καθ'
ὅσον ἀφώρα τὸ τέλος τῆς ἑορτῆς, καὶ ἡ μετὰ νάνων ὀργία-
σις, (2) ἥς τὸν ἀναιδέστατον λόγον ἐν εὐθυεπείᾳ ἐκτίθησιν ὁ
Θεόφραστος, προσδὲ καὶ ἄλλαι, ἅς ἐν παρόδῳ διακρίνουσι πι-
κρῶς ψέγοντες, Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς καὶ Ἰωάννης ὁ Χρυ-
σόστομος. (3)

Εἰσελθὼν ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας εἰς τὴν πόλιν τῶν Πα-
τρῶν, κατέλυσεν εἰς οἰκίαν ἀσθενοῦς, ὅστις ἐκαλεῖτο Σώσιος·
τοῦτον θεραπεύσας ἐξ ἀνιάτου ἀσθενείας διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν
τιμίων χειρῶν του, μαθητὴν ἐποιήσατο· ἔτι δ' ἐθεράπευσε καὶ
τὸν παράλυτον ὑπηρέτην τοῦ Ἀνθυπάτου τῆς Ἀχαΐας Αἰγιά-
του, ἐκ μολυσματικῆς τινος πάσχοντα νόσου καὶ ἐν ταῖς ἀκα-
θαρσίαις τῆς πόλεως κατακείμενον.

Τῶν ἀνωτέρω σημείων ἀνὰ τὴν πόλιν διαφημισθέντων, Μα-
ξιμίλλα, ἡ γυνὴ Αἰγιάτου, ἐπεμψε, κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον, τὴν
πιστὴν αὐτῆς θεράπαιναν Ἐφιδαμίαν, «ἰκάνην οὖσαν ἰδεῖν καὶ
λαλῆσαι καὶ ἀκοῦσαι τοῦ Ἀνδρέου.» Ἀλλὰ μετ' οὐ πολὺ ἡ-
σθένησε καὶ αὐτὴ ἡ Μαξιμίλλα καὶ εἰς τὸν ἔσχατον ἀφίκετο
κίνδυνον, εἰς τρόπον ὥστε οὐδεὶς τῶν ἱατρῶν ἠδύνατο νὰ θερα-
πεύσῃ αὐτήν· τότε ἐκάλεσαν διὰ τῆς Ἐφιδαμίας τὸν Ἀπόστο-
λον, ὅστις δραμῶν ἐθεράπευσε τὴν Μαξιμίλλαν. Πλεῖστα δὲ
ἔσα θαύματα ὁ Πρωτόκλητος ἐποίει εἰς τὴν πόλιν τῶν Πα-
τρῶν, βαπτίζων, ἐξομολογῶν καὶ διδάσκων καθ' ἐκάστην τὸν

(1) Πausan. Ἀχαϊκὰ κεφ. 19. 3. 20, 4—21, 1, 2, 4.—22, 7. «... Ἀφροδί-
της δέ, εἴ περ ἄλλαις γυναῖξί μέτεστι καὶ ταύταις.»

(2) Ἐνταῦθα δύναται τις εἰπεῖν τὸ τοῦ Δαυὶδ, (ψαλμ. μὴ', 48) «Ἀνθρωπος ἐν
τιμῇ ὢν, οὐ συνῆκε· παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς.»

(3) «Καὶ πάντα τὰ γλυπτά αὐτῆς κατακόψουσι, καὶ πάντα τὰ μισθώματα αὐτῆς
ἐμπρήσουσιν ἐν πυρὶ, καὶ πάντα τὰ εἶδωλα θύσονται εἰς ἀφανισμόν· διότι ἐκ μισθω-
μάτων πορνείας συνήγαγε, καὶ ἐκ μισθωμάτων πορνείας συνέστρεψε.» Μιχαῖας κεφ. α'.

θεῖον λόγον ⁽¹⁾ παρὰ τὴν πηγὴν τῆς Δήμητρος, ⁽²⁾ τῆς ὁποίας τὸ ψευδὲς μαντεῖον ἀντικατέστησεν ἡ εὐαγγελικὴ διδασκαλίᾳ τοῦ Ἀποστόλου.—Ἐνταῦθα προσέτρεχον, πλὴν τῶν ἀγαρίστων βεβαίως καὶ τῶν μοχθηρῶν, πάντες οἱ διψῶντες καὶ βουλόμενοι, ἵνα πίωσι καὶ ἐκ τοῦ ἀθανάτου ἐκείνου ὕδατος τῆς ζωῆς, ὅπερ ὁ Σωτὴρ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους Χριστός, ὑπέδειξε τῇ Σαμαρίτιδι, καὶ τὸ ὁποῖον πᾶς ὁ πίνων οὐ ποτε διψήσει εἰς τὸν αἰῶνα. Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ὁ Ἀνθύπατος Αἰγεάτης ⁽³⁾ ἀπῆλθε, κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον, εἰς Ρώμην πρὸς τὸν Καίσαρα Νέρωνα, ἵνα δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του καὶ λάβῃ ἐπομένως τὴν ἐξουσίαν αὐθις παρὰ τοῦ Καίσαρος. Στρατοκλῆς δέ, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Αἰγεάτου, σοφὸς καὶ μαθηματικὸς ἐν Ἀθήναις, μετέβη εἰς Πάτρας, ἵν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὸν Αἰγεάτην κατὰ

(1) Βλέπ. Πέτρου Ἐλιστ. Α'. β', 15. «... οὕτως ἐστὶ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀγαποποιῦντας φιμοῦν τὴν τῶν ἀφρόνων ἀνθρώπων ἀγνωσίαν.»

(2) Πaus. Ἀχαϊκὰ κεφ. 21. 5. «Πρὸ δὲ τοῦ ἱεροῦ τῆς Δήμητρος ἐστὶ πηγὴ. ταύτης τὰ μὲν πρὸς τοῦ ναοῦ λίθων ἀνέστηκεν αἱμασιὰ, κατὰ δὲ τὸ ἐκτὸς καθόδος εἰς αὐτὴν πεποιήται. Μαντεῖον δὲ ἐνταῦθ' ἐστὶν ἀψευδές, οὐ μὴν ἐπὶ παντὶ γε πράγματι, ἀλλὰ ἐπὶ τῶν καμνόντων. κατόπτρον καλωδίῳ τῶν λεπτῶν δῆσαντες καθίσαι. σταθμώμενοι μὴ πρόσω καθιεῖσθαι τῆς πηγῆς, ἀλλ' ὅσον ἐπιψαῦσαι τοῦ ὕδατος τῷ κύκλῳ τοῦ κατόπτρου. τὸ δὲ ἐντεῦθεν εὐξάμενοι τῇ Θεῷ καὶ θυμιάσαντες εἰς τὸ κατόπτρον βλέπουσι· τὸ δὲ σφισι τὸν νοσοῦντα ἦτοι ζῶντα ἢ καὶ τεθνεῶτα ἐπιδείκνυσαι.» —Ἡ πηγὴ αὕτη τῆς Δήμητρος, οἷα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα ἦτο, εὑρεταὶ ἐν *Viaggio nella Graecia* τοῦ *Simon Romaidi* Roma 1804. Νῦν καλεῖται «πηγάδι τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου», οὗ βλέπε τὴν εἰκόνα ἐν τῷ πινάκῳ, φέρουσαν ἀριθμὸν 10. Ἐν αὐτῷ κατέρχεται τις διὰ τινων βαθμίδων, ἐκ πλίνθου ὁπτις κατεσκευασμένων· ἄνωθεν δὲ φέρεται ἐπιγραφὴν, ὑπὸ συγχρόνου συνταχθεῖσαν τὴν ἐξῆς :

ΝΗΜΕΡΤΕΙΣ ΤΟΔ' ΥΔΩΡ ΔΗΜΗΤΕΡΟΣ ΗΝ ΠΟΤΕ ΝΟΥΣΙΟΙΣ

ΕΝΘΑ ΠΑΓΕΙΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΠΑΤΡΑΣ ΑΜΦΙΒΕΒΗΚΕΝ.

Τὸ ἡγιασμένον τοῦ φρέατος ὕδωρ, (ἁγίασμα—νῆμα) ἐν φιαλίδιοις καλῶς ἐσφραγισμένοις, ἐλάμβανον, κατὰ τοὺς παλαιότερους χρόνους, πάντες οἱ προσκυνηταί.

(3) Τίς καὶ πόθεν ὥρμητο ὁ Αἰγεάτης ἢ Αἰγεὺς ἢ Αἰγαίος κατὰ τινὰς, ἱστορικῶς τυγχάνει ἄγνωστον. Ἐπόμενοι ὅμως ταῖς μαρτυρίαις ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων σημειοῦμεν αὐτὸν ἀνθρώπου. Ὁ Ἐπιφάνιος λέγει αὐτὸν Ἑλληνα· ὁ δὲ Σωφρόνιος Βασιλεῖα Ἑδессονῶν. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα κατήγετο ἀπὸ τὴν πόλιν Αἰγὰς ἢ Αἰγαίαν (Ἑδессαν) πρωτεύουσαν τότε τῆς Μακεδονίας, ἔνθα οἱ τάφοι τῶν βασιλέων αὐτῆς, καὶ ἥτις ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων ἐθιγορεῖτο «nobilis urbs.»

τὴν ἀπουσίαν του, ἔχων μεθ' αὐτοῦ ὑπηρέτην πιστόν, ὀνόματι Ἀλκαμανάν, πάσχοντα συχνότατα ἐξ ἐπιληψίας. Παθόντος δὲ τούτου ἡμέραν τινὰ σφοδρῶς, ἐπέστη ἡ ἀνάγκη, ἵνα προστρέξωσιν εἰς τὸν Ἀπόστολον, περὶ τοῦ ὁποίου εἶχε ποιήσει λόγον εἰς τὸν ἀνδράδελφόν της ἡ Μαξιμίλλα, καὶ ὥντως ἐθεραπεύθη ὁ δυστυχής.

Τέλος, ὅτε Στρατοκλῆς καὶ ἡ νύμφη αὐτοῦ Μαξιμίλλα πιστεύσαντες εἰς τὸν ἕνα ἀληθινὸν Θεόν, ἐβαπτίσθησαν μετὰ τῆς Ἐφιδαμίας ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου καὶ ἤρξαντο παρ' αὐτοῦ διδασκόμενοι τὸν εὐαγγελικὸν λόγον τῆς ἀληθείας.⁽¹⁾

Μετ' οὐ πολὺ ἐπιστρέψας ἐκ Ρώμης ὁ Αἰγεάτης, ἔγνω μετ' ἀπορίας τὴν μεταβολὴν τῶν φρονημάτων τῆς γυναίκος· διαπυνθανόμενος δέ, ἔμαθε παρὰ τῶν οἰκείων τὰ διατρέχοντα καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἤρξατο ὑβρίζων καὶ ἀπειλῶν τὸν Ἀπόστολον, ὃν οὐδ' ἐβράδυνεν, ἵνα συλλαβῇ καὶ φυλακίσῃ. Ἀγανακτῶν δὲ διὰ τὴν ἀμετάτρεπτον ἐπιμονὴν τῆς Μαξιμίλλας, «μὴ βουλομένης, κατ' Ἐπιφάνιον, συγκαθευδῆσαι τῷ Αἰγεάτῃ», ἀπεφάσισεν, ὅπως θανατώσῃ αὐτὸν διὰ σταυρώσεως. — Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας παραινέσας τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύσαντας, ἵνα μείνωσι πιστοὶ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ

(1) πρβλ. Νικηρ. Καλλίστ. Ἑκκλ. Ἱστορ. Β'. λθ.—καὶ Ἐπιφάνιον· ἐκέλευσεν ὁ Ἀνδρέας ἐκκλησίαν γενέσθαι μεγάλην καὶ γράψας τοῖς τοίχοις τὴν παλαιὰν διαθήκην καὶ νέαν, ὡς οἱ ἐντόπιοι μαρτυροῦσι, μέχρι σήμερον τὴν παράδοσιν ἔχοντες.» — Κατὰ τὰς παραδόσεις, ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας μετέβη καὶ εἰς τὰ περίχωρα τῶν Πατρῶν, διδάσκων τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, περιπλανηθεὶς δὲ εἰς τόπους δυσβάτους, ἀφίκετο καὶ εἰς τὸ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὄρεων κείμενον χωρίον Γουρζοῦμιστα (Λεόντιον) τοῦ Δήμου Φαρῶν, ἔνθα οἱ ἔγχωριοι κακῶς ἐδέξαντο αὐτόν. Καὶ μέχρι τοῦδε δείκνυνται ὑπὸ τῶν χωρικῶν ἐκεῖ δύο πλάκες. Καὶ ἐν τῇ μιᾷ μὲν, λέγουσιν, ὅτι ἀπετυπώθη ἡ ἀριστερὰ καρδιατὴν (ὑπόδημα) τοῦ Ἀποστόλου, ἐν τῇ ἑτέρᾳ δὲ οἱ δάκτυλοι τοῦ δεξιοῦ ποδός, ὡς ἀπόλεσαντος τοῦ Ἀποστόλου τὸ ὑπόδημα, κατὰ τὴν φυγὴν. — Τὴν ὑπὸ τῶν Γουρζουμιστιωτῶν ἀναφερομένην παράδοσιν, περὶ τῆς ἐν τῷ χωρίῳ αὐτῶν μεταβάσεως τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, βλέπε ἐν τῇ 1ῃ ὑποσημειώσει τῆς 186ης σελίδος τῆς ὑφ' ἡμῶν συγγραφείσης ἱστορίας τῶν Πατρῶν. — 15' λεπτὰ τῆς ὥρας μακρὰν τοῦ χωρίου, ἀρχαῖος σώζεται ναός, τιμώμενος ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου.

Θεοῦ, τὸν δὲ Στρατοκλῆ χειροτονήσας Ἐπίσκοπον Πατρῶν, ⁽¹⁾ ἤχθη, κατόπιν βασιανιστηρίων, (λιθασμῶν κλπ.) ⁽²⁾ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων στρατιωτῶν τοῦ Ἀνθυπάτου εἰς τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου· ἰδὼν δὲ τὸν ἀναμένοντα Αὐτὸν σταυρὸν ἀνεσκίρτησεν, ὑπὸ μεγάλης, ἀφάτου καὶ μυστηριώδους καταληφθεὶς γαρῶς καὶ εἶπε βροντοφώνως τὰ ἐξῆς· «Ὁ Σταυρὲ βέλτιστε· Σὺ ὅστις τὴν εὐπρέπειαν καὶ ὠραιότητα τῶν μελῶν τοῦ Σωτῆρος ἐδέξω, λάβε με ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπόδος με τῷ Διδασκάλῳ· διὰ Σοῦ σωθῆσμαι καὶ ἄξιον τὸν μισθὸν λήψασμαι». Ἀνατείνας δὲ τὰς χεῖρας καὶ ὑψῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν Οὐρανὸν ἐδεήθη· καὶ εὐλογήσας τὸ πλῆθος τῶν πιστῶν ἐπέειπε· Σταυρὲ θαυμαστέ, Σταυρὲ ποθινέ, Σταυρὲ τὸν κόσμον πάντα σῶζων, Χαῖρε· Σὺ εἰ ἡ θύρα, δι' ἧς εἰσελεύσομαι εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν».

Οὕτω ἐν μέσῳ πανδήμου συγκινήσεως καὶ θαυμασμοῦ, τὸν σταυρικὸν ὑπέστη θάνατον, ὑπερεβδόμηκοντούτης τὴν ἡλικίαν καὶ ἀγαλλόμενος, κατὰ τὰς περὶ τὸν θάνατον. ⁽³⁾ «Ἐπὶ τοῦ Ἀνθυπάτου Αἰγεάτου καὶ οὗτος τῷ σταυρῷ προσήλωται, ἐγκλημά τι ἐπαγαγόντος, ὅτι περ τὴν γαμετὴν αὐτοῦ Μαξιμίλλαν καὶ

(1) Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἐχειροτονήσας πρῶτον Ἐπίσκοπον τῆς μὲν Νικαίας Δρακόντιον, τῆς Χαλκηδόνος Τυχικόν, τῆς Σινώπης Φιλόλογον, τῆς Ἀρσαστρίδος ἄλλον τινὰ παράδοξον ἔχοντα ὄνομα, (κατὰ τινὰς Παλᾶν) τῆς Βάρνης Ἀμπλίαν, τοῦ Βυζαντίου Στάχυν, τῆς Θρακικῆς Πρακλείας Ἀπελλῆν, πάντας ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα Ἀποστόλων ὄντας, πλὴν τοῦ Δρακοντίου καὶ Στρατοκλέους. Ὁ δὲ Δωρόθεος ἀπαριθμῶν τοὺς ἐκ τῶν ἐβδομήκοντα ἀποστόλων πρῶτους Ἐπισκόπους, συγκαταλέγει καὶ τὸν Πρωδίωνα, ὡς Ἐπίσκοπον Πατρῶν, τὸν ὁποῖον ὁ ἐκδότης τῶν Πατριαρχικῶν πινάκων Μ. Γεδεών (σελ. 82 ὑπόσημ. 1) λέγει ἀχρηματίσαντα ἴσως πρὸ τοῦ Στρατοκλέους. Τοῦτο δὲν βεβαιοῦται ἄλλοθεν.—Γνωστόν, ὅτι ὁ Πρωδίων ἢ Ρωδίων μετὰ τοῦ Ὀλυμπῆ, ἀκολουθοῦντες τῷ Ἀποστόλῳ Πέτρῳ, ἀπεκεφαλίσθησαν ἐν Ῥώμῃ ἐπὶ Νέρωνος. περὶ Π. Παυλ. ἐπιστ. πρὸς Ῥωμαίους. 11—15.

(2) Περὶ τῶν πράξεων καὶ μαρτύριον τοῦ Ἀποστ. Ἀνδρέου, ἐν Πατρὶ τοῦ Migne Τόμ. Β'. σελ. 1218. «Ἐκταθεὶς οὖν ὑπὸ στρατιωτῶν ἐπάξις τρεῖς (sic) καὶ εὐθὺς τυπτηθεὶς, κουφισθεὶς. . . .»—(3) «Ἀνδρέας ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ ἐσταυρώθη».—«Andreas pro amore Cristi pendit in cruce.» Ἐπιγρ. αὐτόθι.

τὸν ἀδελφὸν Στρατοκλέα Χριστῷ προσαγάγει, τὴν ἐκείνου βδελυξάμενος δυσσέβειαν.» (1).

Ὁ Ἀνδρέας, ὁ ἥρως οὗτος τοῦ πνεύματος κατὰ τῆς ματαιότητος τῆς ὕλης, ἦτο ποτὲ δυνατόν μὴ ἰδὼν τὴν ἀνάστασιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν ἐπισφράγισιν ταύτην τῆς Θεότητος Αὐτοῦ, νὰ κηρύττῃ ταύτην καὶ ὑπὲρ αὐτῆς τῆς θείας ἀληθείας τὰ πάνδενα παθῶν, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ κηρύγματος, νὰ τερματίσῃ διὰ σταυρικοῦ θανάτου τὸν πολύμοχθον βίον του, τὸν ὁποῖον ὁ κόσμος ὄχι μόνον νὰ μιμηθῇ δύναται, ἀλλ' οὐδὲ νὰ νοήσῃ; Ἀπήλαυσέ τινας τῶν ἐπὶ γῆς ἀγαθῶν, ὅπερ ἐκέντρισεν ἰσως ἄλλους, γενομένους ἄνακτας καὶ κυριάρχας τοῦ κόσμου τούτου; Ἀπήλαυσεν ὅμως τῆς αἰωνίου μακαριότητος, ὑπὲρ ἧς ἡγωνίσαστο ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα πείσῃ τὴν ἀνθρωπότητα.

Ἡ κοινῶς παραδεδεγμένη γνώμη εἶνε, ὅτι ὁ σταυρὸς, ἐφ' οὗ προσηλώθη τὸ τίμιον τοῦ Ἀποστόλου σῶμα, κατεσκευάσθη ἐκ δύο τεμαχίων ξύλου,(2) ἅτινα διεσταυροῦντο κατὰ τὸ μέσον

(1) Νικηφ. Καλλ. Ἑκκλ. Ἱστορ. Β' λε'.—Κατὰ τὸν Ἐπιφάνιον, πρὸ ἀνθύπατος, τῆς Μαξιμίλλας ἐφείσαστο διὰ τοὺς συγγενεῖς αὐτῆς, ὅτι ἐφοβείτο αὐτούς.

(2) Τὰ δύο τεμάχια τοῦ ξύλου, κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Πατρῶν, ἦσαν ἐξ ἐλαίας, ἧς ὁ κλάδος παρ' Ἑβραίοις μὲν ἦτο σύμβολον εἰρήνης (Γεν. η', 11) παρ' Ἑλλήσι δ' ἔπαθλον. Καὶ οἱ ἄγωνες τοῦ τῆς ἀνδρείας ἐπωνύμου, νικηφόροι λήξαντες ἐν Πάτραις, ἔσπευον αὐτὸν καὶ διὰ τοῦ κλάδου τῆς Ἑλληνικῆς ἐλαίας.—Ἐν δὲ τῇ μεταπολεμικῇ σημαίᾳ, τῇ δοθείσῃ ἐν ἔτει 1510 εἰς τὸν Μερκούριον Μπούαν, ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Μαξιμιλιανοῦ Α'. εἰκονίζεται ὁ χιαστός σταυρὸς τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ὅντως ἐκ ξύλου ἐλαίας κατεσκευασμένος. Κ. Ν. Σάθα Ἑλλην. Ἀνέκδοτα Τζάνα Κορ. Μπούα Τομ. Α. σελ. 15. Ὁ οὕτω κατασκευασθεὶς χιαστός σταυρὸς, ἐστηρίχθη ἐπὶ τινας ἐλαιοδένδρου, σωζομένου μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως (1821), πρὸς Ἀρσενίου Ἀρχιεπ. Κερκύρας (933) ἐγκώμιον εἰς Ἀπ. Ἀνδρέαν «... μεμακάρισται καὶ τὸ φυτὸν ἐν ᾧ προσεδέθη, καὶ ἐπὶ τῷ γὰρ χάριτος ἐγένετο μέτοχον τῆς σῆς εὐμοιρήσαν ἀφῆς τοῦ σώματος». καὶ Ἐπιφάνιον λέγοντα «ἐκέλευσε δὲ ὁ Ἀνθύπατος μὴ ἥλοις αὐτὸν ἐμπαρῆναι, ἀλλὰ σχοινίοις δεθῆναι ταῦνται πρὸς μείζονα τιμωρίαν.» Καὶ ὁ Ἐπιφάνιος (σελ. 253) καὶ ὁ Ἀρσένιος φαίνεται, ὅτι εἶχον ὑπ' ὄψιν τὰς «Πράξεις καὶ μαρτύριον» ἐν αἷς ἀναφέρονται τὰδε «... ὁ μακάριος Ἀνδρέας ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἀτενῶς ὁρῶν εἰς τὸν σταυρὸν ἐξέδυσεν ἑαυτὸν, καὶ δέδωκε τὰ ἱμάτια αὐτοῦ τοῖς δημίοις. . . . οἷτινες προελθόντες ἐκούρισαν

λοξῶς, καὶ ὅτι παρίσθη τὸ σχῆμα τοῦ γράμματος Χ· διὸ καὶ ὁ τοιοῦτος χιαστὸς σταυρός, (*Crux decussata*) ἔκ τοτε λέγεται ασταυρός τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου.» ⁽¹⁾ Ἔστι βέβαιον, ὅτι ἐνίοτε ἐπιιοῦντο χρῆσιν τοιοῦτου εἶδους σταυροῦ, ὡς ἀναφέρουσι συγγραφεῖς ⁽²⁾ ἀσφαλῶς περὶ τούτουπραγματευόμενοι. ⁽³⁾

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐσταυρώθη εἰς τὸν τόπον, ἔνθα κεῖται σήμερον ὁ πάνσεπτος αὐτοῦ ναός, παρὰ τὸ ἱερὸν τῆς Δήμητρος, ὅπερ ἀντικατέστησε. ⁽⁴⁾ Τὸν δὲ τρόπον τῆς σταυρώσεως μαρτυροῦσι καὶ οἱ ἐπομένως παρατιθέμενοι στίχοι τοῦ Ἀνθολογίου, καθότι ὁ Ἀνδρέας, καὶ περ ὑποστὰς τὸν αὐτὸν ὃν καὶ ὁ Διδάσκαλος θάνατον, δὲν ἠθέλησε, κατὰ τὰς παραδόσεις, ταπεινοφροσύνης ἕνεκεν, ἵνα σταυρωθῇ ὡς ὁ Χριστός, ἀλλ' ἀντιστρόφως· ὅπως βραδύτερον καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Πέτρος.

αὐτὸν ἐν τῷ σταυρῷ καὶ διατείναντες τοῖς σχοινοῖς τὸ σῶμα αὐτοῦ, μόνον ἀπέδωκαν τοὺς πόδας αὐτοῦ, οὐκ ἀπέτεμον δὲ αὐτοῦ τὰς ἀγκύλας, ταύτην τὴν ἐντολὴν ἐσχηκότες παρὰ τοῦ ἀνθυπάτου· ἀνίστασι γὰρ αὐτὸν ἐξούλετο ἀνηρτημένον, καὶ ἐν τῇ νυκτὶ ζῶντα αὐτὸν ὑπὸ κυνῶν κρεμάνμενον βρωθῆναι. — Εἰσι δὲ καὶ τινες συγγραφεῖς λέγοντες, ὅτι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καθελώθη.

(1) Πρβλ. Larousse. Dictionnaire Universel. ἐν λέξει «Ἅγιος Ἀνδρέας».

(2) Gaspar Sagittarius c 8 p 45.—Gretser de Cruce, Liv. 1 c 2. Oper., T. I. καὶ Ughelli, Ital. sacra T. VII c 3.

(3) Ὁ σταυρός, ὃν εἶδεν ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος, ἦν τοιοῦτου σχήματος μετὰ τοῦ γράμματος Ρ ἐν αὐτῷ, ὅπερ παρίσθη τὰ δύο πρῶτα γράμματα τῆς λέξεως Χριστός.—Γ. Κωνσταντίνου. Λεξικὸν τῶν Ἀγ. Γραφῶν σελ. 935.

(4) Πρβλ καὶ Ἐπιφάνιον (σελ. 252) εἰς τὸν παραθαλάσσιον τύπον. Τὸ τοπίον ἐκεῖνο, κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς ἰδίως χρόνους, ἐκαλεῖτο «Σχολεῖον τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου.» πρβλ. Pouqueville. Voyage dans la Grèce T. IV p. 14. Maury. Croyances etc del' antiquité p. 333 et suiv. — Προῶριστο δὲ ὑπὸ τῆς Θεῆας Προνοίας ὁ τῆς Βηθσαϊδᾶς ἁλιεύς, ὁ Ἑλληνικὸν φέρων ὄνομα καὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν παιδισθεὶς Ἰσως, μετὰ τῆς Ἀρμαϊκῆς λαλῶν, ἵνα μαρτυρήσῃ ἐπὶ γῆς Ἑλληνικῆς καὶ δὴ ἐν τῇ πεφυλμένη πόλει τοῦ Αυτοκράτορος Αὐγούστου, ἔνθα σύμμικτος καὶ πολὺς ὁ πληθυσμός—Ἑλλήνων, Ῥωμαίων καὶ Ἑβραίων Ἑλληνιστῶν—σπεύρας τὸν αἰώνιον πνευματικὸν σίτον πρὸς τροφὴν τῆς ψυχῆς καὶ ἀντικαταστήσας ἐν τῇ εὐαίρῃ αὐτῆς κατοικίᾳ τὴν Παναχαϊάν Δήμητραν, τῇ βοηθείᾳ τῆς ὁποίας ἔσπευε ποτε ἐν Πάτραις τὸν σίτον ὁ Τριπτόλεμος, πρὸς τροφὴν τοῦ σώματος τῶν ἀνθρώπων.

« Ἀντίστροφον σταύρωσιν Ἀνδρέας φέρει,
 Φανείς ἀληθῶς οὐ σκιώδης ἀντίπους, ⁽¹⁾
 Σταυρὸν κακκεφαλῆς τριακοστῇ
 Ἀνδρέας ἔτλη. » ⁽²⁾

Καὶ ἀγνοεῖται ὁ χρόνος, καθ' ὃν ἐμαρτύρησεν· ἀλλὰ πάντα τὰ μαρτυρολόγια, ἀρχαῖά τε καὶ νεώτερα, τῆς τε ἀνατολικῆς καὶ δυτικῆς ἐκκλησίας, συμφώνως ὀρίζουσι τὴν ἐορτάσιμον μνήμην εἰς τὴν τριακοστὴν Νοεμβρίου μηνός. — Κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα, ἐμαρτύρησεν ⁽³⁾ οὐχὶ κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τοῦ αὐτοκράτορος Κλαυδίου, ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ ὁποίου ἤρξατο διωγμὸς τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες συγχεόμενοι τότε πρὸς τοὺς Ἰουδαίους εἶχον ἤδη λυπήσει τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀρχήν, ὡς τοῦτο προκύπτει ἐκ τινος χωρίου τοῦ Σουητωνίου (Κλαυδ. 25), «*Judaeos impulsore Chresto assidue tumultuantes, Roma expulit*», ἀλλ' ὡς λέγει ὁ Ἐπιφάνιος ἐπὶ τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ ἀπηνεστάτου Νέρωνος, ⁽⁴⁾ ὅτε δει-

(1) Πρὸλ. ἐν Πατρολογίᾳ τοῦ Migne Τομ. Β'. σελ. 1194 *Martyrologium metricum Ecclesiae Graecae*. «.....Φανείς ἀληθῶς, οὐ σκιωδῶς ὢν μύστης.» — Ἄλλ' εὐπρεπείας καὶ εὐλαθείας ἔνεκεν, ἐν ἀπάσαις σχεδὸν ταῖς εἰκόσιν, οὐκ ἀντιστροφῶς φαίνεται ἑσταυρωμένος. Τοῦτ' αὐτὸ καὶ ἡμεῖς ἀποδείξαμενοι, τὴν εἰκόνα αὐτοῦ ὁμοιοσημῶνως προὔρξαμεν. — (2) Ἐπιφάν. «Ἐτελειώθη δὲ ὁ ἅγιος καὶ πρωτόκλητος ἀπόστολος Ἀνδρέας μηνὶ Νοεμβρίου τριακάδι.» — (3) Ἄλλοι λέγουσιν ἐπὶ Κλαυδίου καὶ ἄλλοι ἐπὶ Νέρωνος.

(4) Πρὸλ. καὶ Μελετ. Ἑκκλ. Ἱστορ. Τ. Α'. κεφ. ια'. σελ. 137. «τῷ αὐτῷ ἔτει (δηλ. τοῦ θανάτου τοῦ Ἀποστόλου Ἰακώβου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀλφαίου, συμδάντος τῷ 62 ἔτει) λέγεται πῶς ἑσταυρώθη ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας εἰς τὴν Πάτραν τῆς Ἀχαΐας. — Ὁ Maury, ἐν *Legendes pieuses du moyen âge*, ἀναφέρει, ὅτι ἡ ἀπαντῶσα πληθὺς ἀποκρύφων μερῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ Χριστιανισμοῦ, μαρτυρεῖ τὸ τότε ἐπικρατοῦν πνεῦμα πρὸς μεγάλας προφυλάξεις. — Περὶ δὲ τῶν συνελούσεων τῶν Χριστιανῶν, οὓς οἱ Ῥωμαῖοι καταδιώκοντες καὶ μισοῦντες ἐξελάμβανον ὡς καθ' ὑπερβολὴν δεισιδαίμονας καὶ γελοίους, ἀναφέρει ὁ κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς Βας μ. Χ. ἑκατονταετηρίδος ἀκμάσας Πλίνιος ὁ νεώτερος, ἐν τινι πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Τραϊανὸν ἐπιστολῇ αὐτοῦ τὰ ἑξῆς: «*Συνηθροίζοντο κατὰ τινα ὠρισμένην ἡμέραν πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου*» ἑψάλλον ἐκ περιτροπῆς στίχους εἰς δόξαν τοῦ Χριστοῦ ὡς Θεοῦ, ὑπισχυοῦντο μεθ' ὅρκου, ὅχι εἷς τι ἐγκλημα, ἀλλὰ νὰ μὴ κλέπτωσι, νὰ

νότατος ἡγέρθη διωγμός κατὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ δὴ τῶν Ἀποστόλων, ὧν τινες μαρτυρικὸν ὑπέστησαν θάνατον. Γνωστὸν ἔστιν ὅτι, ὁ μὲν Κλαύδιος ἐδασίλευσεν ἀπὸ τοῦ 41^{ου} μέχρι τοῦ 54^{ου} μ. Χ. ἔτους, ὁ δὲ Νέρων ἀπὸ τοῦ 54^{ου} μέχρι τοῦ 68^{ου} ἔτους. Ἐπίσης γνωστὸν, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας παρῆν εἰς τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις Ἀποστολικὴν Σύνοδον, τὴν γενομένην ἐν ἔτει 52^{ου} μεθ' ἣν ἐπορεύθη αὖθις εἰς τὸ κήρυγμα καὶ παμπληθεῖς ἐπεσκέψατο πόλεις καὶ κώμας, ἐν τισὶ τῶν ὁποίων μακρὰς τὰς διατριβὰς ἐποίησατο. Κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἦτο δυνατόν, ἐν τοσούτῳ σμικρῷ χρονικῷ διαστήματι, ν' ἀποπερατώσῃ ὁ Ἀνδρέας τὴν ἀποστολικὴν του πορείαν.

Μετὰ τὴν σταύρωσιν,⁽¹⁾ ὁ Στρατοκλῆς, Ἐπίσκοπος Πατρῶν, ἔσπευσεν, ἵν' ἀποσπάσῃ ἐκ τοῦ σταυροῦ τὸ σῶμα τοῦ Ἀποστόλου. — Ὁ Αἰγεάτης ἀντέστη τὸ κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ κραυγα-

μὴ ληστεύσει, νὰ μὴ μοιγεύσῃ, νὰ μὴ ἀθιῶσι τὰς ὑποσχέσεις αὐτῶν, νὰ μὴ ἀρνώνται τὴν παρακαταθήκην. Μετὰ ταῦτα ἀπεχωρίζοντο καὶ συνήρχοντο ἐκ νέου, ἵνα φάγωσι φαγητὰ κοινὰ καὶ ἀθῶα. Τὰ φαγητὰ ταῦτα κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, συνέκειντο ἐξ ὀσπρίων, διότι κατὰ τινὰ ἀρχαίαν παράδοσιν, ἀπὸ τῶν Βυζαντιανῶν χρόνων ἐπικρατήσασαν, ὁ ἱερεὺς τοῦ ἐν Πάτραις ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ὁ ἐπὶ τοῦ τάφου ἀντιγινώσκων εὐχάς, ὑπερρεῶς το νὰ νηστεύῃ καθ' ἅπαν τὸ ἔτος, πλὴν τοῦ Πάσχα. πρβλ. X. Scrofani Viaggio nella Grecia. Προστούτοις καὶ οἱ Πατέρες, εἰς ἀρχαιοτέραν ἐποχὴν, κατεσκεύαζον, κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, τὴν λαχανόκηπτόν των καὶ ἐπεμπον ἐξ αὐτῆς μερίδα τῷ ἡμερμερεύοντι ἱερεὶ καὶ τοῖς παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου διατρίβουσι πένησι. "Ἦδη ἐν τισὶ χωρίοις τῆς Ἠπείρου, τὴν παραμονὴν ὡσαύτως τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγ. Ἀνδρέου, εἴθισται, νὰ κατασκευάζωσι φαγητὸν ἐκ πάντων τῶν ὀσπρίων, καλούμενον Ἀνδραλουσία ἢ Μπόλια, ὡς τὰ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Πυανέψια ἴσως διότι ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἀποστόλου συμπίπτει κατὰ μῆνα Πυανεψίωνα (Νοέμβριον). I. Λαμπρίδου Ζαγοριακὰ σελ. 170.

(1) Κατὰ τὰ μαρτυρολόγια τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἀπ. Ἀνδρέας διήμερον ἔμεινεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ καὶ εἴτα ἐτελεύτησε· τοῦτο δὲ διότι παραδέχονται, ὡς καὶ ὁ Ἐπιφάνιος, ὅτι οὐκ ἀντιστρόφως ἐσταυρώθη. πρβλ. ἐν Πατρολογίᾳ τοῦ Migne Τόμ. 10 σελ. 952 Ἰππόλυτον Ἐπίσκοπον Πόρτου «περὶ τῶν 16^{ων} ἀποστόλων» λέγοντα· «ἐσταυρώθη ἐν Πάτραις τῆς Ἀχαΐας ἐπὶ ἐλαίας ὄρθιος καὶ θάπτεται ἐκεῖ.» — Ἄλλοι συγγραφεῖς λέγουσιν, ὅτι τρεῖς καὶ τέσσαρας ἡμέρας διέμεινεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, διδάσκων τὸν λαόν, ὃν αἱ Πράξεις καὶ μαρτύριον τοῦ Ἀποστ. Ἀνδρέου καὶ οἱ ταῦται ἀκολουθοῦντες ἀναγιγνώσκουσιν εἰς 20,000.

ζόντων καὶ θορυβούντων τῶν πολλῶν, συγκατένευσεν εἶτα· καὶ οὕτω, κατ' ἄλλους μὲν ὁ Στρατοκλῆς μετὰ τῆς Μαξιμίλλας, κατ' ἄλλους δὲ αὐτὴ αὕτῃ ἡ Μαξιμίλλα, λύσσασα ἢ ἀποκαθηλώτασα καὶ ἀρώμασι πολυτίμοις ἀλείψασα τὸ τίμιον τοῦ Ἀποστόλου σῶμα ἐνεταχάριζεν,⁽¹⁾ ἐντὸς ιδίου μηνήματος λιθίνου καὶ παρὰ τὴν θέσιν τοῦ σταυρικοῦ μαρτυρίου, ἥτοι πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ.

Τὸν τάφον τοῦτον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, μέχρι τῆς σήμερον δεικνύμενον ἐν τῷ ἐν Πάτραις ἐμωνύμῳ ναῷ καὶ τιμώμενον, ὕμνησε καὶ ὁ κατὰ τὸν Δον αἰῶνα (380-431) ἅγιος Παυλῖνος,⁽²⁾ εἰπών·

Sic Deus et reliquis tribuens pia munera terris
Sparsit ubique loci magnas sua membra per urbes·
Sic dedit Andream Patris, Ephesoque Johannem.

Τουτέστι·

Κ' εἰς ἄλλας γαίαις ὁ Θεὸς ὅσια δῶρα νέμων

Ἔσπειρε μέλη του παντοῦ εἰς τὰς μεγάλας πόλεις·

Πάτραις Ἀνδρέαν ἔδωκεν, Ἐφέσῳ δ' Ἰωάννην.⁽³⁾

Ὁ Αἰγεάτης μετανοήσας διὰ τὸν ἄδικον τοῦ Ἀποστόλου θάνατον, ἀνέβη εἰς τὴν παράκρημνον θέσιν «Ὑψηλὰ ἀλώνια», καὶ παραφρονήσας ἐκείθεν κατέπεσε καὶ συνετρίβη. Κατὰ δὲ

(1) Πρὸς. προφ. Σεράχ. μδ', 13—15. «Τὰ σώματα αὐτῶν ἐν εἰρήνῃ ἐτάφη, καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν ζῇ εἰς γενεάς. Σοφίαν αὐτῶν διηγήσονται λαοί, καὶ τὸν ἔπαινον αὐτῶν ἐξαγγελεῖ ἡ Ἐκκλησία.»

(2) S. Paulin. Natal. XI v. 76, βλ. καὶ Hieronym. Epistol. 148 καὶ Acta Surij Tom. VI. καὶ Κωνστ. Πορφυρογ. πρὸς Ῥωμαν. περὶ Διοικήσ. Β. 49.—πρὸς. καὶ Murator. Anecdot. Latin. I. 5.

(3) Τῶν πλείονων Ἀποστόλων τὸν τόπον τοῦ μαρτυρίου σὺγκαλύπτει ἡ ἄγνοια καὶ ἡ ἀμφιβολία, ἀλλὰ τὸν τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ὁμοφώνως πάντες οἱ περὶ αὐτοῦ γράψαντες ὀρίζουσι, «τὰς Πάτραις τῆς Ἀχαΐας.» Τούτους βλέπει ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Migne Tom. Β'. σελ. 1187—1198.

τὴν παράδοσιν, ἣν καὶ ἔν τινι παλαιῷ μαρτυρολογίῳ εὗρομεν, ὁ Αἰγεάτης ἔφιππος διαδραμὼν τὰς γαίας, ἵνα ἐπισήμως ἐπιδείξη τοῖς τε Ρωμαίοις πολίταις καὶ τῇ Μαξιμίλλᾳ τὴν τιμωρίαν, ἣν παρ' αὐτοῦ ὁ Ἅγιος ὑπέστη, κατέπεσεν, ὀλισθήσαντος τοῦ ἵππου, ἐπὶ βραχύδους μέρους τῶν Ὑψηλῶν ἀλωνίων, ἅτινα μοιραίως προωρίσθησαν αὐτῷ ἀντὶ τοῦ Ταρπητοῦ λόφου (praecipitatio de rupe) καὶ συνετρίβη.⁽¹⁾ Κατῳκεῖ δὲ ὁ Αἰγεάτης εἰς περίοπτον τῆς πόλεως μέρος, παρὰ τὸν νῦν ναῖσκον τῶν Εἰσοδίων τῆς Θεοτόκου, ἔνθα εὐρέα καθορῶνται λείψανα ῥωμαϊκῶν οἰκοδομημάτων.⁽²⁾

Τέλος παρὰ τὴν θύραν τοῦ ναοῦ α' Ἅγιος Γεώργιος», ἐνθα νῦν τὸ Δημοτικὸν σχολεῖον τῶν ἀρρένων, ὑπῆρχε τετριμμένος λίθος, ἐρειδόμενος εἰς ἕτερον καὶ ἀνακίδων δυσοσμίην ἀνυπόφορον. Τούτου ἕνεκεν οἱ ἐγγύριοι ἔλεγον, κατὰ τοὺς περιηγητὰς Wheler καὶ Spon⁽³⁾ (1676), ὅτι ἐπὶ τοῦ λίθου ἐκείνου ἐκάθισεν ὁ τὸν Ἀπόστολον δικάσας Αἰγεάτης. Ἐκ τότε ὁ δυσώδης λίθος κατεστράφη.⁽⁴⁾

Περὶ δὲ τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ὁ πολὺς Εὐγένιος ὁ Βούλγαρις λέγει τάδε· «Ἐδῶ περὶ τὸ τέλος στοχαζόμενος πόσῃ καρποφορίᾳ ἔδωκεν εἰς τὸν εὐαγγελικὸν ἀγρόν τοῦ Πρωτοκλήτου Ἀνδρέου ἡ ἀποστολή, ἡμπορῶ νὰ ὁμιλήσω μὲ θάρρος καὶ νὰ εἰπῶ χωρὶς ὑπερβολῆς, ὅτι ὁ Ἀπόστολος οὗτος ἐφάνη ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνώτερος. Οἱ Ἀπόστολοι εἰς τὴν

(1) Ὁ Ἐπιφάνιος (σελ. 260) ἐσφαλμένως λέγει, ὅτι ἐκ τοῦ πραιτωρίου κατέπεσεν ὁ Αἰγεάτης.... «ὥς δὲ οὐκ ἔσχυσεν αὐτὴν (τὴν Μαξιμίλλαν) πειθῆναι αὐτῷ κατασθῆναι μανεῖς νυκτὸς ἀναστὰς, σιγῆς βαθείας οὖσης, διαλαθὼν πάντας, ῥίπτει ἑαυτὸν ἀπὸ ὕψους μεγάλου τοῦ ἑαυτοῦ πραιτωρίου. Καὶ οὕτως ἐξέψυξε κατὰ τὴν τοῦ μακαρίου Ἀποστόλου πρόρρησιν καὶ προφητείαν.»

(2) Ἐν ἔτει 1885 ἐκ τοῦ ὑψώματος Σακκέτου καὶ ἐκ τῆς πολυομβρίας, κατέπεσε λίθος ὀγκώδης φέρων ἐπιγραφὴν FUNDAM. P. (Δημόσιον θεμέλιον)

(3) Voyage de Dalmatie de Grèce et du Levant. T. II. p. 9.

(4) Ἐσφαλμένως οἱ μεταγενέστεροι περιηγηταὶ Pouqueville καὶ Aldenhoven λέγουσιν, ὅτι ὁ δυσώδης λίθος ἔκειτο παρὰ τὸν νῦν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου.

ἀποστολικὴν ἀξίαν καὶ δύναμιν εἶναι χωρὶς κάμμιν διαφορὰν· ἀλλ' εἰς τοὺς ἀποστολικοὺς ἀγῶνας καὶ τῶν ἀποστολικῶν ἀγῶνων τοὺς κόπους ἡμπορεῖ νὰ ᾔηται ἀναμφιδόλως ἄλλος ἄλλου μεγαλῆτερος καὶ ἀνώτερος· καὶ ἂν ὁ Παῦλος καυχώμενος τὴν ἐν Χριστῷ καύχῃσιν, ἔφθασε νὰ εἰπῇ, ὅτι «περισσότερον πάντων ἐκοπίασεν», ἐγὼ διὰ τὸν Ἀνδρέαν ἀποτολμῶ καὶ λέγω, ὅτι περισσότερο πάντων ἐκαρποφόρησα». Αἱ πλείσται τῶν χωρῶν, ἐν αἷς ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον τῆς ἀπολυτρώσεως, ὑπῆρξαν κέντρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ· διὰ δὲ τοῦ κηρύγματος αὐτοῦ, ἀπέβησαν καὶ καλλίρροοι πηγαὶ πνευματικῆς σωτηρίας, ποτίζουσαι τὰς πέριξ χώρας. Ὅδοι δὲ οὐ πάρεργον σημειοῦσθω καὶ τότε περὶ Ἀνδρέου· ὅτι πρὸς ἄρσιν κακοδοξιῶν, αἵτινες ἐν ταῖς Σχολαῖς τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας ἀνεφύησαν περὶ τῆς Θεότητος τοῦ ἐνσαρκωθέντος Θεοῦ Λόγου, παρωτρύνθη ὑπὸ τοῦ Ἀνδρέου, ὄντος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐν Ἀσίᾳ ἀργηγῶν τῶν ἐκκλησιῶν, ὁ ἡγαπημένος μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ καὶ συμμαθητὴς τοῦ Ἀνδρέου παρὰ Ἰωάννη τῷ Προδρόμῳ—ὡς εἶδομεν—Ἰωάννης, πρὸς συγγραφὴν τοῦ τετάρτου Εὐαγγελίου.⁽¹⁾

Ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ τούτῳ ποσῶς δὲν ἀντιτίθῃσιν ὁ Ἰωάννης, λέγει ὁ ἐμβριθὴς καὶ περιλάλητος συγγραφεὺς τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Père Didon (σελ. 27 καὶ ἐπομ.) ἀνθρωπίνην διδασκαλίαν, σύστημα φιλοσοφικόν, εἰς διδασκαλίας ἀνθρωπίνας, εἰς μάταια φιλοσοφικά συστήματα. Δὲν εἶνε φιλόσοφος, εἶνε αὐτόπτης. Οἶδε τὸν λόγον τοῦ Κυρίου καὶ δὲν λέγει παρ' ὅ,τι ἤκροάσατο Αὐτοῦ. Ἐνῶ ὁ Παῦλος εἰς τὰς ἐπιστολάς του ὁρθῶς κρίνει καὶ διὰ μακρῶν ὁμιλεῖ περὶ τῶν εὐαγγελικῶν πραγμάτων, περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ, περὶ τοῦ ἔργου τῆς ἀπολυτρώσεως, περὶ τοῦ θανάτου Του καὶ τῆς ἀναστάσεώς Του, ὁ Ἰωάννης ἀθροίσας τὰς ἀναμνήσεις του, ἐμπνευσμένος

(1) Canon de Muratori; Hieronym, de vir. illustr., CIX.

ὑπὸ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος, ὅφ' οὗ ἐφωτίζετο καὶ καθωδηγεῖτο, ὥς ὁ Ἰησοῦς εἶχεν ὑποσχεθῆ τοῦτο εἰς τοὺς πιστοὺς Του, πᾶν ὅ,τι ὤφειλε νὰ εἴπῃ, καθίστησι μαρτυρίαν. Δὲν πρόκειται πλεόν ν' ἀποδείξῃ διὰ τῆς ἱστορίας, ὡς ἐπραξάν τοῦτο, ὁ Ματθαῖος, ὁ Μάρκος καὶ ὁ Λουκᾶς, ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ ἀληθὴς Μεσσίας, ὁ ὑπεσχημένος τοῖς Ἰουδαίοις καὶ ὁ Σωτὴρ πάσης κτίσεως, διὰ τῆς μετανοίας καὶ τῆς πίστεως· πρόκειται νὰ καθορίσῃ τὴν ἀληθῆ φύσιν Ἐκείνου, ὅστις Θεὸς Λόγος ὢν, «σὰρξ ἐγένετο».

Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας δὲν ἔγραψεν ἐπιστολάς, ὥς ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν Παῦλος τὰς δέκα καὶ τέσσαρας, ὁ Πέτρος τὰς καθολικάς, ὁ Ἰάκωβος, ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Ἰούδας, ἀλλὰ διδασκῶν καὶ κατηγῶν ἐχρήτο ἐνίοτε καὶ τῇ ἐπαγωγῇ διαλεκτικῇ μεθόδῳ, μετ' ἀπερίττου φρασεολογίας, πλὴν δηκτικῆς καὶ καυτηρίου εἰς πᾶν ὅ,τι ἀφειώρα τὴν ἀνηθικότητα, τὴν ἀφιλανθρωπίαν καὶ καταλαλιάν⁽¹⁾ τῶν τότε ἀνθρώπων. Τ' ἀνωτέρω τεκμαιρόμεθα, οὐ μόνον ἐκ παραδόσεων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τινων συγγραφέων. Ἐν δὲ τῷ πρὸς τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν πανηγυρικῷ λόγῳ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Κερκύρας Ἀρσενίου, βλέπομεν καὶ ἀπολογίαν τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, πρὸς τὸν ὠμὸν Ἀνθύπατον τῆς Ἀχαΐας Αἰγεάτην.—Ἐν τῇ γλαφυρᾷ ταύτῃ ἀπολογίᾳ, ἀμέσως παρατιθεμένη ὧδε, διακρίνομεν καὶ τινα ἀπὸ τὰς «Πράξεις καὶ μαρτύριον τοῦ Ἀγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου»⁽²⁾ εἰλημμένα.

« . . . Ἐπεὶ δὲ τὴν διακονίαν ἐπλήρωσε καὶ τὸν δρόμον τετέλεκε καὶ ἔδει λοιπὸν τοῦτον πρὸς τὸν διδάσκαλον καὶ Θεὸν πορευθῆναι τὰ τῶν ἀγώνων γέρα ληψόμενον, καταλαμβάνει

(1) Ἠρβλ. Πέτρου Ἐπιστ. Α'. γ', 10—13. «Ὁ θέλων ζωὴν ἀγαπᾶν καὶ ἰδεῖν ἡμέρας ἀγαθὰς, παυσάτω τὴν γλώσσαν αὐτοῦ ἀπὸ κακοῦ καὶ χεῖλη αὐτοῦ τοῦ μὴ λαλῆσαι δόλον. ἐκκλινάτω ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιησάτω ἀγαθὸν ζητησάτω εἰρήνην, καὶ διωξάτω αὐτήν. ὅτι οἱ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους καὶ ὅσα αὐτοῦ εἰς δέησιν αὐτῶν.»

(2) Ὅρα «Πράξεις καὶ μαρτύριον Ἀπ. Ἀνδρέου» ἐν τῇ Πατρολογίᾳ τοῦ Μigne Τομ. Β'. σελ. 1217.

τὰς Πάτραις, ἐπίνειον πόλισμα τοῦτο τῆς Ἀχαΐας. Αἰγεάτης δὲ ἦν ὁ τοπαρχῶν τηνικαῦτα· ὃς μεταστειλάμενος τὸν ἀπόστολον καὶ προκαθίσας, τὰς πεύσεις πρὸς αὐτὸν ἐποιεῖτο, τίς τε εἶη, καὶ ὅθεν ὥρμητο, προσπαῖπται δὲ φράζειν θρησκείαν, ἐπιτήδευμα, τύχην, καὶ ὅπως ἔχοιε γνώμης περὶ τὸ τῶν λεγομένων Θεῶν καὶ οὐκ ὄντων σέβας. Πρὸς ὃν πράξει τῇ φωνῇ καὶ ἀταράχῃ τῷ λογισμῷ καὶ διὰ τῆς φαινομένης ὀψευς ἐπισημαίνων τὸ τῆς ψυχῆς ἀνδρικόν, Ἐμοὶ μὲν, ἔφη, ὦ Αἰγεάτα, ἐν' ὧς ἐν βραχεῖ προσαπολογήσομαι σοι, πατρὶς ἡ ἄνω Σιών, ἐν ᾗ καὶ τὸ πολίτευμα κέκτημαι· συμπολιταὶ δὲ οἱ πρῶτοι νόες καὶ περὶ Θεὸν ὄντες, καὶ τὰ πρῶτα φῶτα δεχόμενοι, καὶ εἴ τι ἄλλο κατὰ τὴν ἄνω λῆξιν ἀκούομεν, ἐν ἀρχαῖς τε καὶ δυνάμεσι καὶ θρόνοις καὶ ἐξουσίαις καὶ κυριότησιν. Εἰ γὰρ καὶ αὔλοιοι, ἀλλὰ διὰ τὸ αὐτοὺς ὑπὸ Θεοῦ ἐκτίσθαι, καὶ διὰ τὸ πρὸς τὸ θεῖον σέβας ὁμόζηλον, ὁμογενεῖς ἡμῖν καὶ ἴσοι. Θρησκεία δέ, ἡ εὐσέβεια καὶ τὸ μὴ τὴν κτίσιν ἀνταγώνιστον ἀφρόνως κατὰ τοῦ κτίσαντος, μηδὲ μεταλλάττειν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνης φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ πετεινῶν καὶ τετραπόδων καὶ ἐρπετῶν, ἀλλ' αὐτὸν σέβειν καὶ δοξάζειν καὶ προσκυνεῖν, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱόν, καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν μίαν δόξαν καὶ βασιλείαν καὶ δύναμιν καὶ θεότητα. Ἐπιτήδευμα δέ, φρόνησις καὶ ἀνδρεία, δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη· ταῦτα γὰρ τῆς ἀρετῆς τὰ κεφάλαια. Περὶ δὲ τῆς τύχης, οὐκ ἔχω τι λέγειν· πλὴν τοῦτο μόνον ἐπίσταμαι, ὅτι τῆς αὐτῆς ὑμῖν ἔλαχον καὶ γὰρ φύσεως, τοῦ αὐτοῦ χοός, τοῦ αὐτοῦ ἐμφυσήματος· οὐκ ἐκ θελήματος σαρκὸς ὕστερον, οὐδὲ ἐκ θελήσεως ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθην· παρ' οὗ καὶ Χριστιανὸς εἶναι καὶ καλεῖσθαι κατηξιώθην· ὅπως δὲ ἔχω γνώμης περὶ τὴν τῶν Θεῶν σου προσκύνησιν, ὧς εἴ τις ἔχει περὶ τοὺς ὄφεις καὶ τὰ βλαβερά καὶ φθείροντα τὰ σώματα φάρμακα.

Τὸν δὲ πρὸς ταῦτα εἰπεῖν· ξένοις ἡμῖν, ὦ ἄνθρωπε ξένε, καὶ

ἀήθεσι λόγοις καταπλήττειν ἐπιχειρεῖς· ὥρας ὑμῖν χαριζόμενος ὡς φιλόκαινος καὶ προπετὴς εἰς τὸ καινολογεῖν. Λέγε οὖν ἡμῖν τέως, ἄνω που τὴν δίκην ὁρῶν, καὶ τὸν κίνδυνον ὑπὲρ κεφαλῆς, ἔτι δὲ καὶ τὴν δικάζουσαν χεῖρα ἀνατεταμένην τε καὶ μετέωρον, εἰ οὐ προσέρχῃ τοῖς καλλινίκους Θεοῖς προσκυνήσων ; Οὐκ ὀφείλομεν, ἔφη ὁ ἀπόστολος, νομίζειν χρυσοῦ ἢ ἀργύρου ἢ λίθου, χαράγματι τέχνης καὶ ἐνθυμήσεως ἀνθρώπου τὸ θεῖον εἶναι ὁμοιον.—Μὴ σε γέρων ἀπατάτω ἡ ὕλη, φησὶν, ἡ ὁ σχηματισμὸς τῶν ποικίλων μορφῶν· οὐ γὰρ ἐν χρυσοῦ καὶ ἀργύρου καὶ χαλκοῦ καὶ λίθου τὴν σωτηρίαν ἐναποκλείομεν· ἀλλ' ἔστι τις ἀναγωγικὴ θεωρία, πρὸς ἣν ἀλληγορικῶς τὸν νοῦν ἀπευθύναντες, τὸ ἀληθὲς ἐξευρίσκομεν.

Ἔστω ταῦτα, εἶπεν ὁ ἀπόστολος· καὶ κατὰ σὲ ἐν ὑπονοίαις καὶ τροπαῖς οἱ ἀνθρωπόμορφοι σου Θεοὶ ἀναγὰγέσθωσαν· πῶς δὲ τοὺς τραγοσκελεῖς καὶ κερασφόρους ἀλληγορήσεις ; ἡ Ὀσίριδος τὸν φαλλόν· ποῦ ἀνάξεις ἀπὸ τούτων τὸν νοῦν ; γελοίων ἄξια ταῦτα. Ἀσεβὲς γὰρ καὶ πάντῃ ἄτοπον δι' αἰσχρῶν συμβόλων τὸ θεῖον χαρακτηρίζεσθαι καὶ κτηνώδεις μορφὰς τῇ πρώτῃ φύσει καὶ ἀλήτῳ προσεφαρμόζεσθαι. Ἀλλὰ σταυρὸν δεῖ, φησί, προσκυνεῖν, καὶ τὸ τιμωρίας ὄργανον περιπτύσσεσθαι ; ἡ αὖ ἐσταυρωμένῳ προσανέχειν Θεῶ, ὑπὸ Ἰουδαίων ὡς κακούργου κατακριθέντι ; τίς ἐστὶν ἔξω φρενῶν, ὅς τὸ τοιοῦτο παραδέχεται σέβας ; Μᾶλλον διὰ τοῦτο, εἶπεν ὁ ἀπόστολος, οἱ τοιοῦτοι ἄθλιοι, ὅτι τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν ἐντὸς ὑπάρχοντες, οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν, ἀλλ' ἐν σκότει διαπορεύονται, καὶ οἰκειαῖς ῥοπαῖς πρὸς τὸ χειρὸν συρόμενοι, οὐκ ἀναβλέπουσιν εἰς τὸν οὐρανὸν ἄνω, οὐδὲ ἐννοοῦσι τῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος, καὶ τὸ ἄπειρον τῆς εὐσπλαγχνίας πέλαγος, ὅτι καθάπερ πρότερον ἐν τῇ πλάσει τῆς φύσεως, οὐχ ὑπουργόν τινα ὁ Θεὸς λόγος καὶ δημιουργὸς παρεστήσατο, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ τὸν κατ' εἰκόνα ἐδημιούργητε καὶ ὁμοιώσιν. Οὕτω οὔτε ἐν τῇ ἀναπλάσει τῆς φθορείσης αὐτῆς εἰκόνας ὑπὸ

τῆς ἀμαρτίας φθόνῳ τοῦ πονηροῦ διαβόλου, πρέπον ἦν ἐγγε-
ρίσαι ταύτην ἐτέρῳ, ἀλλὰ δι' αὐτοῦ ἀνανεώσασθαι, καὶ εἰς τὸ
πρῶτον ἀποκαταστήσαι ἀξίωμα. Διὰ τοῦτο αὐτὸς ὁ Θεὸς Λό-
γος τὸ ἡμέτερον χωρὶς ἀμαρτίας ἐνδυσάμενος ὄλον, οὐκ ἀπη-
ξίωσε καὶ μέχρι πάθους ἐκὼν καὶ σταυροῦ καὶ ταφῆς ὑποκυ-
ψαι, ἵνα λάβῃ τὸν ἀνθρωποκτόνον, καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ σαρκὶ
τοῦτον ὡς Θεὸς χειρῶσάμενος, ὡς βροτῶ προσβαλόντα καταλύ-
σῃ καὶ δωρήσῃται τῇ ἀσθενεῖ τῶν ἀνθρώπων φύσει τὰ νικητή-
ρια. Διὰ δὲ τῆς αὐτοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, πρὸς ἀφθαρσίαν
ἡμᾶς ἀνακλίνας, θείας φύσεως κοινωνοὺς ἀπεργάσῃται. Μέγα
οὖν τὸ μυστήριον τοῦ σταυροῦ, καὶ πολλῶν ἀγαθῶν τῷ ἀν-
θρωπίνῳ γένει πρόξενον γέγονεν. Εἶθε καὶ σὲ τοῦτο διὰ τῶν
ἐμῶν γνωρίσαι ῥημάτων. Εὗρες ἂν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐρρύ-
σθης τοῦ σκότους τῆς εἰδωλομανίας, καὶ ἐδδελύξῃ σέβειν θε-
οὺς παμφάγους καὶ κερασφόρους, κυνοπροσώπους τε καὶ μιξό-
θηρας, θεοὺς τεκνοφάγους, πατροκτόνους, χωλοὺς, μεθύσους,
μοιχοὺς, καὶ τὸ τῶν ἀσελγῶν κασσωρίδων χορῶν, τῶν ἀσεβῆ
τῇ τοῦ Θεοῦ παρ' ὑμῶν τιμομένων προσηγορίᾳ. Προσηλθες
τῷ Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, τῷ ἐξουσίαν ἔχοντι ἐν τῷ οὐ-
ρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς καὶ κρατοῦντι πάσης πνοῆς. Ἐγὼ σε, ἔφη
τῷ θυμῷ ζέσας ὁ τύραννος, εἰς τοσοῦτον ἀρθῆναι παρεσκεύασα
θράσος· ἐγὼ τῆς εἰς τοὺς Θεοὺς ὕβρεως αἷτιος γέγονα, τοσαύ-
της σοι παρρησίας μεταδούς· ἀλλ' ἐπειδὴ χρηστότητι χάριν
ἀνταμοίβειν οὐκ ἔμαθες, ἐν τῷ σταυρῷ ἐν ᾧ καυχώμενος με-
τεωρολεσχεῖς, ἐν αὐτῷ προσπαγήσῃ. Καὶ θᾶττον τῷ λόγῳ τὸ
ἔργον ἐπηκολούθησε.»

Ὁ Στρατοκλῆς καὶ ἡ Μαξιμίλλα, μείναντες πιστοὶ μέχρι
τέλους τοῦ βίου των εἰς τὴν νέαν θρησκείαν, ἔκτισαν καὶ δύο
ἢ τρία ἡσυχαστήρια (μονὰς), ὧν ἡ θέσις ἀγνοεῖται, τὸ μὲν διὰ
τοὺς ἄνδρας, τὸ δὲ διὰ τὰς γυναῖκας. «Αὕτη καὶ μετὰ Στρα-
τοκλέους πένησι τὰ ὄντα διανειμάμενοι, μικρὸν παραχωροῦν-
τες ἐκεῖνοις, ἐπὶ μειζόνων ἑαυτοὺς ἡξίουσαν καὶ ἐπισκοπὴν οἰκο-

δομοῦσιν, αὐτοῦ τοῦ Στρατοκλέους εἰς ἐπίσκοπον ἤδη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου προχειρισθέντος, φροντιστήριά τε ἐκ βάθρων αὐτῶν δειμάμενοι, τὸ μὲν εἰς ἀνδρῶν, τὰ δὲ εἰς γυναικῶν οἰκῆσιν, οὕτω θεοφιλῶς τὰ ἐξῆς τοῦ βίου διανύσαντες, εἴτα καὶ πρὸς τὴν αἰωνίαν ζωὴν μετετάξαντο.»⁽¹⁾

Τὸ μαρτυρικὸν πάθος τοῦ Ἀποστόλου, συγγράψαντες ἐξέδωκαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας οἱ τῆς Ἀχαΐας πρεσβύτεροι καὶ διάκονοι, κατ' ἄλλους μὲν τὸ 51^{ον}, κατ' ἄλλους δὲ τὸ 60^{ον} ἔτος μ. Χ.,⁽²⁾ ἂν καὶ τὸ βιβλίον τοῦτο ἀπὸ τοῦ Δ'. αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἐκρίνετο διανενοθευμένον,⁽³⁾ ὡς καὶ τὰ Περιφερόμενα (Πρακτικὰ) τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Τὸ δὲ κατ' Ἀνδρέαν Εὐαγγέλιον καὶ αἱ Πράξεις αὐτοῦ κατεκρίθησαν, ὡς συγγραφαὶ καθόλου νόθοι καὶ ψευδεπίγραφοι.⁽⁴⁾

(1) Νικηφόρ. Ἐκκλ. Ἱστορ. Β'. λί'.

(2) Αἱ ἀνωτέρω χρονολογίαι φαίνονται πάντῃ ἐσφαλμέναι· καθόσον, ὡς προείπομεν, καὶ αὐτὸ τὸ ἔτος τοῦ θανάτου τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἀγνοεῖται. Βλέπε ἐν Πατρολογίᾳ τοῦ Migne Τομ. Β'. σελ. 1187—1218. — «Πρεσβυτέρων καὶ διακόνων Ἀχαΐας Ἐπιστολὴν περὶ τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ Ἀποστόλου.» — «Μαρτυρίας καλαίων περὶ αὐτῆς.» καὶ «Προεισαγωγὴν εἰς αὐτήν.» (λατινιστί).

(3) Βλ. Cave. Αἰὼν Ἀποστολ. σελ. 26. «κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν καὶ ἐν τοῖς ἀποκρύφοις ἀριθμεῖται.»

(4) Ὁρα Εὐγενίου Ἐκατονταετηρ. Α'. σελ. 227. 231. — Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων τὴν περὶ τῶν τριῶν ἱερατικῶν βαθμῶν ἐπιστολιμαίαν διατριβὴν σελ. 101 καὶ 102, ὅπου μνημονεύεται καὶ τὸ καλὸν ἐκεῖνο χωρίον, ἐκ τοῦ εἰς τὸν Πρωτόκλητον Ἀπόστολον ἐγκωμίου, τοῦ μακαρίου Πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων Ἰουχίου· «Ἀνδρέας, ὁ πρὶν κληθῆναι καλῶν (τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ Πέτρον. Ἰωάν. α'. 47) ὁ πρὸ τοῦ Πέτρου Πέτρος, ὁ τοῦ θεμελίου θεμέλιος, ὁ τῆς ἀπαρχῆς ἀπαρχή.» Ζαχαρίου Μαθὰ Καταλ. ἱστορ. τῶν πρώτ. Ἐπισκ. καὶ ἐφεξῆς Πατριαρχῶν. πρβλ. Suril Vitae Sanctorum T. V. p. 195, κλπ., οὐ; ἀναφέρει ὁ Fabricius. Codex Apocryphus novi testamenti.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

Πληροφορίαι περὶ τῶν τιμῶν λειψάνων τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου.—Ποῦ ταῦτα διεσπαρμένα ἀνὰ τὸν Χριστιανικὸν κόσμον σώζονται. — Περὶ τοῦ Σταυροῦ αὐτοῦ.

Ὁ Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Κωνστάντιος, ἐκτελὼν τὴν παραγγελίαν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, ἀπεφάτισεν, ἵνα μετακομίσῃ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀφοῦ, κατὰ τὸν σοφιστὴν Λιβάνιον, ἐκρήμνισε τοὺς ναοὺς τῶν Ἑθνικῶν, τὰ λείψανα τῶν ἐνδόξων Ἀποστόλων, Ἀνδρέου, Λουκᾶ καὶ Τιμοθέου, ὅπως καταθέσῃ ταῦτα εἰς τὸν ὑπὸ τοῦ πατρὸς του ἰδρυθέντα περικαλλῆ ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων παρὰ τὸν Βόσπορον, ⁽¹⁾ καὶ ἀπέστειλε τὸν μετ' ὀλίγον (ἐπὶ Ἰουλιανοῦ) μαρτυρήσαντα Δοῦκα Ἀρτέμιον, σατράπην τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ πάσης τῆς Αἰγύπτου.—Οὗτος μεταβάς εἰς τὴν Ἐφεσον παρέλαβε τὸ τοῦ Ἀποστόλου Τιμοθέου ἅγιον λείψανον, εἶτα εἰς τὰς Θήβας τῆς Βοιωτίας καὶ τὸ τοῦ Ἀποστόλου Λουκᾶ. Μετὰ ταῦτα μεταβάς εἰς τὰς Πάτρας καὶ ζητήσας μετ' ἐπιμονῆς παρὰ τῶν Πατρῶν τὸ λείψανον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, δὲν ἡδυνήθη νὰ πείσῃ τούτους,

(1) Πρὸς Φιλοστοργίου «Περὶ τῆς οἰκοδομῆς τοῦ ναοῦ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων καὶ τῆς ἐξ Ἀχαίας μετακομιδῆς τῶν λειψάνων τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐν Πατρολογία τοῦ Migne Τομ. 65 σελ. 481 καὶ ἐν Τόμῳ 86ῳ σελ. 2757. Εὐαγρίου Σχολαστ. Ἑκκλ. Ἱστορ. Μέρος Β'. κεφ λα'.

ὅπως ὑπακούσωσιν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Αὐτοκράτορος. Προσέτι οἱ Πατρεῖς, οὔτε τὰ πρὸς αὐτοὺς ἀποσταλέντα δῶρα ἐδέχθησαν καὶ οὐδεμίαν προσοχὴν ἔδωκαν μάλιστα εἰς τὰς ἀπειλὰς τοῦ Ἀρτεμίου, ἵν' ἀποστείλωσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸ σεπτὸν τοῦ Ἀποστόλου λείψανον. — Ὁ Gregoire de Tours (Lib. I) λέγει, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας πολλὰ ἐποίει θαύματα καθ' ἅπασαν τὴν Ἀχαίαν, ἥ δὲ ζήμη αὕτη πλῆθος ἀπειρον προσκυνητῶν προσείλκυεν εἰς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν, καὶ τούτου ἕνεκεν οἱ κάτοικοι μεγάλας εἶχον ὠφελείας.

Μετ' οὐ πολὺ ψυχραιμότερον συσχεψάμενοι οἱ Πατρεῖς, ἀσφαλῶς κατενόησαν, ὅτι οὐδὲν ἤθελον κατορθώσει εἰς τὴν προτέραν ἀπόφασιν ἐμμένοντες καὶ μάτην ἀνθιστάμενοι, καθότι ὁ Αὐτοκράτωρ δυσχεστῶς ἤθελε παραλάβει τὸ ἅγιον λείψανον. Ὅθεν, κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν ἀντιγεγραμμένην καὶ ἐν ἰδίῳ βιβλίῳ, ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου ἐφημερίου, τοῦ ἐνταῦθα ἱεροῦ ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, Παρθενίου, οἱ Πατρεῖς ἀπεφάτισαν καὶ ἐξαπέστειλαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπιφανῆ τινα ἐγγχώριον,⁽¹⁾ φίλτατον τῷ Ἀρτεμίῳ καὶ γνωστὸν τῷ Κωνσταντίῳ, ἵνα προσπαθήσῃ παντὶ σθένει καὶ μεταβάλλῃ τὴν ἐκτεθεῖσαν ἀπόφασιν τοῦ Αὐτοκράτορος παριστῶν αὐτῷ, ἅψ' ἑνὸς μὲν τὸ προσγεγόμενον τῇ πόλει τῶν Πατρῶν μέγα ἀδίκημα, οὐδὲν ἕτερον τοῦ τιμίου τούτου λειψάνου κεκτημένη ἱερώτερον καὶ πολυτιμώτερον κειμήλιον, ἅψ' ἑτέρου δέ, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας τὸ ἴδιον σκῆνος κατέλιπεν ἐκείνη ἀπὸ παντὸς δεινοῦ φυλακτήριον, προτιμήσας οὕτω πάσης ἄλλης πόλεως τὴν πόλιν τῶν Πα-

(¹) Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ ἐπιφανὴς ἐκεῖνος ἦτο ὁ Παρνάσιος, ἀνὴρ σοφὸς καὶ μεγάλῃς περιουσίας ἄτοχος. Ἐπαρχος δὲ Αἰγύπτου τυγχάνων ἐν ἔτει 358 ἐσυκοφαντήθη, ὅτι συνεβουλεύετο τὰ μαντεῖα καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Κωνσταντίου εἰς θάνατον. — Ἀλλὰ διὰ τοῦ πολλοῦ χρυσαίου του, ἡδυνήθη νὰ λυτρώσῃ ἑαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα του, τὰς Πάτρας, ἐπανελθὼν, ν' ἀναλάβῃ τὴν νομὴν τῆς δημευθείσης περιουσίας του. — Ammian. Marcell. lib. XIX c. 1. 2. Ch. Le Beau. Hist. du Bas-Empire T. I. p. 545.

τρῶν, ἵνα ἐνθάδε τερματίσῃ τὸν πολύμοχλον βίον τοῦ διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου. Ἐν περιπτώσει δ' ἀκατανικήτου ἐπιμονῆς τοῦ Αὐτοκράτορος, νὰ ἐνδώσῃ ἐπὶ τῷ ῥητῷ καὶ ἀπαράδατῳ ἔρῳ, ὅπως ἐπὶ τῆς περιεχούσης τὰ ἱερὰ ὁστᾶ θήκης, κατὰ τὰ ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ τὸ πάλαι κρατοῦντα νόμιμα, τεθῇ τὸ ἐπίγραμμα «Θησαυρὸς Πατρῶν».

Ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνσταντῖος εὐμενῶς δεξάμενος τὸν ἀπεσταλμένον καὶ μετὰ συγκινήσεως παρ' αὐτοῦ ἀκούσας τὰ τῶν Πατρῶν μηνύματα, ἀνωμολόγησεν, ὅτι δίκαια ταῦτα εἰσὶ ἀλλὰ δικαιωτέρα καὶ ἡ ἀξιώσις αὐτοῦ, ἐκτελοῦντος μάλιστα τὴν πατρικὴν δικαῆ ἐπιθυμίαν καὶ τελευταίαν θέλησιν, τοῦ νὰ μετενεχθῶσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὴν βασιλίδαν ταύτην τῶν πόλεων, τὰ λείψανα τῶν Ἀποστόλων καὶ δὴ τοῦ Πρωτοκλήτου Ἀνδρέου, συστήσαντος τὴν ἐν Βυζαντίῳ ἐκκλησίαν, καὶ κατατεθῶσιν ἐν τῷ περιφανεῖ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· τὸ μὲν ἵνα ἐκεῖ ἀσφαλέστερον φυλάσσωνται, τὸ δὲ ἵνα οἱ ἀπανταχοῦ Χριστιανοὶ εὐκοπώτερον προσέρχωνται εἰς προσκύνησιν αὐτῶν. Τέλος προσέθηκεν, ὅτι ἀσμένως κατανεύει νὰ τεθῇ, οὐ μόνον τὸ ἐπίγραμμα ἐπὶ τῆς θήκης τοῦ λειψάνου, ἀλλὰ καὶ προνόμια ἀσυδοσίας καὶ αὐτοδιοικήσεως⁽¹⁾ ν' ἀπονείμῃ τοῖς Πατρεῦσι, ἔτι δὲ καὶ παντὸς οἰουδήποτε δικαίου αἰτήματος αὐτῶν νὰ διατάξῃ τὴν ἐκτέλεσιν. Τότε ὁ ἀπεσταλμένος ἀνεκοίνωσε τῷ Αὐτοκράτορι, ὅτι ἡ πόλις τῶν Πατρῶν στερεῖται ῥέοντος ποσίμου ὕδατος, ὑδρευομένη διὰ φρεάτων, καὶ ὅτι ἀφρονώτατον καὶ δροσερώτατον ὕδωρ ἀναδρύει ἐν ταῖς ὑπωρεῖαις τοῦ οὐ μακρὰν τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν κειμένου ὄρους Παναχαϊκοῦ (Βφδιᾶ).

Ἀναχωρήσάντος τοῦ ἀπεσταλμένου, ὁ καλοκάγαθος Κωνσταντῖος ἐπέστειλε τῷ Ἀρτεμίῳ, ἵνα οὗτος αὐτοκρατορικῇ δα-

(1) Ὅρα Ἱστορ. Πατρῶν συγρ. σελ. 231 στ. 1—7.

πάνη διοχετεύση τὸ ὕδωρ εἰς τὴν πόλιν τῶν Πατρῶν καὶ ἐπιστατήσῃ μάλιστα εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ὑδραγωγοῦ.

Ὅθεν ὁ Ἀρτέμιος διέταξε πάραυτα καὶ ἐπηξάν σκηνὰς ἐπὶ τῆς θέσεως Σαμακιάς (ἀρχ. Μεσάτιδος), ἄνωθεν τοῦ νῦν ναΐσκου τοῦ προφήτου Ἑλίου καὶ ἐγγὺς τοῦ λόφου, ἔνθα κεῖται ἡ ἱερὰ Μονὴ Γηροκομείου· διώρισεν ἐπομένως ἐπιστάτας διὰ τ' ἀναγκαῖα πρὸς κατασκευὴν τοῦ ὑδραγωγείου, καθὼς καὶ διὰ τὰ πρὸς διατροφὴν τῶν ἐργατῶν· καὶ μετ' οὐ πολὺ, οὐ μόνον οἱ ἐν τῇ πόλει τῶν Πατρῶν ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν τοῖς πέριξ χωρίοις, ἀνάπηροι καὶ γέροντες, προσέτρεχον εἰς τὰς εἰρημένας σκηνὰς καὶ γενναίαν παρὰ τοῦ Ἀγίου Ἀρτεμίου ἐλάβανον ἑλεημοσύνην. Τούτου ἕνεκεν ἡ θέσις ἐκείνη ὠνομάσθη «Γηροκομεῖον», ὡς καὶ ἡ ὕστερον τῷ 501^ω ἔτει κτισθεῖσα αὐτόθι ἱερὰ Μονή.—(Κοίμησις τῆς Θεοτόκου—Γηροκομείου).—Ἀλλὰ τὸ ἔργον τοῦτο, καὶ τοι ἐπιχειρηθὲν ἐγκαίρως, ἕνεκεν ὅμως τῆς μακρᾶς ἀποστάσεως καὶ τοῦ ἀνωμάλου καὶ κρημνώδους τοῦ ἐδάφους, ἐπερατώθη εἰς διάστημα μακροῦ χρόνου καὶ διωχετεύθη τὸ ὕδωρ ἐπὶ τινος λοφίσκου, μικρόν τι ἄνωθεν τῆς τότε πόλεως καὶ παρὰ τὸ ἤδη Ἑνετικὸν φρούριον.⁽¹⁾ Τότε οἱ Πατρεῖς παρέδωκαν ἀγογγύστως τῷ Ἀγίῳ Ἀρτεμίῳ τὸ λείψανον τοῦ πολιούχου καὶ προστάτου αὐτῶν Ἀποστόλου Ἀνδρέου, καὶ τοιουτοτρόπως μετηνέχθη τοῦτο εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατὰ μὲν τὸν Buchon⁽²⁾ τὴν 26ην Μαΐου τοῦ 353 ἔτους, κατὰ δὲ τὸν Σκαρλάτον Βυζάντιον⁽³⁾ καὶ τὸν ἐκδότῃ τῶν

(1) Τὸ αὐτὸ ὕδωρ ἔχει καὶ σήμερον ἡ πόλις τῶν Πατρῶν.—Τὰ τόξα τοῦ ὑδραγωγοῦ ἐξωτερικῶς μὲν κατεσκευασμένα εἰσὶν ἐξ ὀπτῶν πλίνθων, ἐσωτερικῶς δ' ἐκ λίθων πελεκητῶν, κατ' ἐκείνον τὸν τρόπον, ὃν ὁ Βιτρούδιος ἐν τῷ περὶ Ἀρχιτεκτονικῆς συγγράμματι τοῦ καλεῖ, ἑμπλεκτον, πάνυ κοινὸν εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ οἰκοδομήματα.—Ὁ δὲ Ἄγγλος περιηγητὴς Γεώργ. Οὐέλερ, ὅστις εἶδε τὸν ὑδραγωγὸν τοῦτον (κοινῶς Καμάρας) ἀκέραιον ἐν ἔτει 1689, περιγράφει ὡς ἀξιώλογον καὶ μεγαλοπρεπὲς ἔργον. Βλέπε εἰκόνα ῥεπιών ὑδραγωγοῦ ἐν τῷ πινάκι φέρουσαν ἀριθμὸν 11.

(2) La Grèce continentale et la Morée c. 31. (3) Ἱστορ. Κων/πόλεως τ. Α'. σελ. 391. α' Ἀνδρέου τὸ λείψανον ἀπετίθη ὑποκάτωθεν τῆς Ἀγίας Τραπεζῆς.»

πατριαρχικῶν πινάκων Μανουήλ Γεδεών⁽¹⁾ τῇ 3ῃ Μαρτίου τοῦ ἔτους 357, πατριαρχοῦντες τὸ δεύτερον Μακεδονίου τοῦ Α'.⁽²⁾, ἔνθα μετὰ μεγίστης πομπῆς καὶ παρατάξεως ὁ Κωνστάντιος δεξιόμενος τοῦτο, κατέθηκε μετὰ τῶν ἄλλων λειψάνων ἐν τῷ περιφανεῖ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων,⁽³⁾ πρὸς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ ἁγίου βήματος καὶ ἐντὸς πολυτίμου θήκης, φερούσης τὸ ἐπίγραμμα «Θησαυρὸς Πατρῶν» καὶ καλυπτομένης ὑπὸ πέπλου βαρυτίμου βυσσινοβαφούς.

Ὁ Σκῶτος ἱστορικὸς Fordum γράφας καὶ περὶ ἁγίων λειψάνων, λέγει τὰ ἐξῆς· «Περὶ τὰ μέσα τῆς Δ'. ἐκατονταετηρίδος τὰ ὁστὰ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, ἅπερ ἔμενον εἰσέτι ἐν Πάτραις, ἦσαν ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν Ἡγουμένου τινὸς ἢ Ἐπισκόπου τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ὀνόματι Ρηγούλου.—Κατὰ τὸ ἔτος 345 ὁ Αὐτοκράτωρ Κωνστάντιος διέταξεν, ἵνα τὰ τιμαλφῇ ταῦτα λείψανα μετσκομισθῶσιν εἰς Κωνσταντινούπο-

(1) Σελ. 86 καὶ 122. (2) Πρὸς Πισχάλιον Χρονικὸν ἐν Ὀλυμπιάδι ΣΠΔ' καὶ ΣΠΕ.

(3) Λέων Γραμματ. σελ. 87 ἐκδ. Βόννης. Lequien Or. Crist. T. II. p. 95.—Ἡ δὲ κατάθεσις αὐτῆς τῶν λειψάνων μετὰ τῶν περιβολαίων, ἐορτάζεται κατὰ τὴν 20ην Ἰουνίου. «Ἀπορον ἡμῖν φαίνεται, λέγει ὁ Λατίνος σχολιαστὴς τοῦ μαρτυρίου τοῦ Ἀπ. Ἀνδρέου, (βλέπε Πατρολ. Migne T. B'. σελ. 1207.) πῶς Ἀνδρέου τὸν τάφον ἦτο δυνατόν ν' ἄγνοῇ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος» (γενόμενος Ἐπίσκοπος Κ)λεως ἐν ἔτει 398), ἀφοῦ ἡ ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίου ἐκτελεσθεῖσα τῷ ἔτει 357 ἀνακομιδὴ τοῦ λειψάνου τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐξ Ἀχαΐας, δὲν διέλαθε βεβαίως τὴν προσοχὴν του. Ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγ. Ἀποστόλων, ἔνθα τὰ λείψανα Ἀνδρέου, Λουκᾶ καὶ Τιμοθέου κείνται, ἐκεῖ ὁ τὰ μάλα ἐξετάζων τὴν ἀρχαιότητα ἐκκλησιαστικὸς ῥήτωρ εἰς τὴν ὁμιλίαν, ἀέν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος», ἣν ἐξεφώνησε τῷ 381, εἶπεν· ἡ τριάς τῶν Ἀποστόλων (Ἀνδρέου, Λουκᾶ, Τιμοθέου), μάρτυς ἐστὶν ἡ οὐρανία τριάς. Ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἔννοιαν προφανῶς καὶ ἐν τῇ αὐτῇ φράσει Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγει·

«Μούνον δ' ἄλγος ἔμεινεν ἐμοὶ καὶ γῆρας ἀνιγρόν.

Ὡ μοι ἐμῆς τριάδος.»

(*) Ἰωάν. Χρυσοστ. ὁμιλ. κατ. ἐπὶ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς τοῦ Παύλου ἐν τῇ Πατρολογία τοῦ Migne T. XII p. 479. «Τὰ δὲ ὁστὰ τῶν Ἀποστόλων οὐδὲ ἴσμεν τῶν πολλῶν ὅπου κείνται. Πέτρου μὲν γὰρ καὶ Παύλου καὶ Θωμᾶ καὶ Ἰωάννου δῆλοι οἱ τάφοι· τῶν δὲ ἄλλων τοσούτων ὄντων, οὐδαμοῦ γινώσκοι γεγονῆαι.—Κατὰ τὴν ἡμετέραν ταπεινὴν γνώμην, τὸ τοιοῦτο προῆλθεν ἐκ παραδρομῆς, λαμβανομένου ὑπ' ὅψει τοῦ πολυσχόλου καὶ πολυκυμάντου τοῦ βίου τοῦ Χρυσορρήμονος Ἰωάννου.

λιν' τὴν τρίτην ὁμῶς νύκτα πρὸ τῆς μετακομίσεως, Ἄγγελος ἔφανε ἐν ὁράσει εἰς τὸν Ῥήγουλον καὶ διέταξεν αὐτόν, ὅπως ἀφαιρέσῃ ἐκ τοῦ νάρθηκος, ὅπου ἐφυλάσσοντο, μίαν ὠμοπλάτην, τρεῖς δακτύλους τῆς δεξιᾶς χειρός, τὸ ὅσοι ἐνὸς τῶν γονάτων καὶ ἓνα ὀδόντα.⁽¹⁾ Ὁ Ῥήγουλος πράξας ταῦτα ὡς διετάχθη, μετ' ὀλίγα ἔτη διηιθύνθη ὑπὸ ἄλλης ὀπτασίας, ἐν ἀναχωρήσει μετὰ τῶν λειψάνων ἐκ Πατρῶν. Τοῦτο δὲ ποιήσας ἐναυάγησε μετὰ τῆς συνοδίας του εἰς τὸν λιμένα τῆς Σκωτίας, (ἦται τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ὡς ὀνομάζεται νῦν), ὅπου Οὐγγος ὁ βασιλεὺς τῶν Πηκτιῶν, ὑπεδέξατο αὐτόν μετὰ μεγάλης φιλοξενίας, καὶ διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ Ῥηγούλου, ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ἡσπάσθη μετὰ τῶν ὑπηκόων του τὸν Χριστιανισμόν, ὅτε καὶ Χριστιανικὴ ἐκκλησία ἡγήθη πλησίον τοῦ τόπου τοῦ ναυαγίου, ἀφιερωθείσα τῷ Ἀποστόλῳ καὶ ἐν ἣ κατετέθη τὸ μέρος τοῦτο τοῦ λειψάνου αὐτοῦ. » Τοιαύτη, λέγεται, ἡ ἀρχὴ τῆς πόλεως τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἐν Σκωτίᾳ καὶ ἡ παραδοχὴ ὑπὸ τῶν Σκώτων (ἀρχ. Καληδονίω.) τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ὡς πάτρωνος τῆς χώρας των. Ὅθεν καὶ τὸ σύμβολον τῆς Σκωτικῆς σημαίας (787—1707, ἔφερε τὸ σχῆμα τοῦ σταυροῦ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου,⁽²⁾ τὸ ἑποῖον συμπεπλεγμένον μετὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ φέρει ὡσαύτως καὶ ἡ Ἀγγλικὴ σημαία.⁽³⁾

(1) Κατὰ τὰς παραδόσεις τῶν Σκώτων, μοναχοὶ ἐκ Πατρῶν, μετακόμισαν εἰς ἀκτὴν τῆς Σκωτίας, μέρος τοῦ λειψάνου καὶ τεμάχια τοῦ σταυροῦ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἐκεῖ ἔθαψαν ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ τοπίου ἐκείνου, ἤγειραν ναῖδιον καὶ εἰς αὐτὸν μὲν, ἦν πρὸ μιᾶς καὶ ἡμιτείας ἑκατονταετηρίδος ἀνεῦρεν ὁ Cainnech, προστάτης ἁγίος τῆς Kilkenny. — Ἡ μὲν αὕτη ὀνομάσθη ὑστερον Rig—Monadh ἢ the Royal Mount (Βασιλικὸν ὄρος) καὶ ἀκολούθως Kil-re-mont. — Φαίνεται, ὅτι ἀποικία ἐκ Πατρῶν κατὰ τὸν Δ'. αἰῶνα ἀναχωρήσασα, μετέδωκε τοῖς ἐν Σκωτίᾳ ἐγχωρίοις, ᾗθι καὶ ἔθιμα Ἑλληνικὰ καὶ ἐνδυμασίαν, μεταποιηθεῖσαν λόγῳ τοῦ κλίματος.

(2) Ὅρα Σκωτικὴν σημαίαν ἐν τῷ πίνακι φέρουσιν ἀριθ. 13.

(3) Κατόπιν μακρῶν πολέμων ἡ Σκωτία, ὑποταχθεῖσα εἰς τὸ Βρετανικὸν Βασί-

Ἡ πόλις «Ἅγιος Ἀνδρέας» (Saint—Andrews in Scotland) ⁽¹⁾ κεῖται ἐν τῇ κομητείᾳ Φάιφ παρὰ τὴν βόρειον θάλασσαν, ἔχουσα πανεπιστήμειν ἰδρυθὲν τῷ 1411, οὗ ἡ θεολογικὴ καὶ ἡ φιλοσοφικὴ σχολὴ ἔτι διατηροῦνται.—Εἰς τὸ πανθαλασσίου τῆς πόλεως, σώζεται κατηρειπωμένος ὁ πανάργχιος πύργος τοῦ Ἀγίου Ῥηγούλου⁽²⁾ καὶ ἡ ἀρχαία ἐκκλησίαι. Ὁ πύργος τοῦ Ἀγίου Ῥηγούλου ἰδρυθεὶς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ε'. μ. Χ. αἰῶνος, ἀπέχει περὶ τὰς 30 ὑάρδας ἀπὸ τῆς Νοτιοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας καὶ εἶνε ἴσως τὸ ὠραιότερον καὶ ἀξιολογώτερον, ὑπὸ ἔποψιν ἀρχιτεκτονικὴν καὶ ἀρχαιολογικὴν, ὅλων τῶν κτιρίων τῆς Σκωτίας. Ἡ δὲ μητροπολιτικὴ ἐκκλησία «Ἅγιος Ἀνδρέας», ἥς ὁ θεμέλιος λίθος κατετέθη τῷ 1160 ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἀρνόλδου καὶ

λειον, ἀπώλεσεν ἐν ἔτει 1707 τὴν ἰδίαν σημαίαν, ἥς τὸν χιαστὸν σταυρὸν, ὡς ἐρρήθη, βλέπομεν τανῦν ἐν τῇ Ἀγγλικῇ σημαίᾳ, παρατιθεμένη ἐν τῷ πίνακι καὶ φερούσῃ ἀριθμὸν 14. Ἰστέον ὅτι, τὸν χιαστὸν σταυρὸν φέρουσι καὶ συμπλεγμένον μετὰ τοῦ τιμίου σταυροῦ αἱ σημαὶαι τῆς Σουηδίας καὶ Νορβηγίας. Βλέπε L. Leblond. Pavillons etc. des principaux états du globe.

(1) Ἀριθμεῖ κατοίκους 9,000 περίπου, φιλολόγους καὶ θεολόγους τὸ πλεῖστον.—Εἶνε ἔδρα τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῶν Καθολικῶν καὶ τοῦ Ἐπισκόπου τῶν Διαμαρτυρομένων. Τοῦ τελευταίου ἡ δικαιοδοσία ἐκτείνεται ἐπὶ τῶν ἐπαρχιῶν, Φάιφ, Κινρόσ, Κλακμανόν, Στιρλίη, καὶ Φορρά—ἥτοι ἐπὶ κατοίκων 1 ἐκατομμυρίου—ὑπερενδυνάμει οὕτω καὶ τοῦ Ἐπισκόπου Ἐδιμβούργου καὶ τῶν λοιπῶν τῆς Σκωτίας.—Ἡ μὲν Ἀρχιεπισκοπὴ τῶν Καθολικῶν ἰδρύθη τῷ ἔτει 849, ἡ δ' Ἐπισκοπὴ τῶν Διαμαρτυρομένων ἐπὶ Ἐρρίκου Η' μετὰ τὸ ἔτος 1533. Ὅρα σήματα Ἐπισκοπῶν Ἐδιμβούργου καὶ Ἀγίου Ἀνδρίου τῶν Διαμαρτυρομένων ἐν British Almanac p. 141. London 1899. Τὸ δὲ τῆς τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου καὶ ἐν τῷ Πίνακι φέρον ἀριθ. 1.—Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου (30 Νοβρίου) ἐξαίρετικῶς εἰς μόνην τὴν πόλιν ταύτην, μετ' ἀπεριγράπτου λαμπρότητος, τελεῖται.—Ὁδοὺ δὲ οὐ πάρεργον σημειοῦσθαι ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἕτεραι δύο πόλεις τιμῶνται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου· 1ον) ἡ Σεμένδρια ἢ Σεμένδρα τῆς Σερβίας, ὀχυρὰ ἐπὶ τοῦ Δουνάβεως καὶ ἔδρα Ἐπισκόπου, ἔχουσα 7,000 κατοίκους καὶ ἐν ἧ λέγεται, ὅτι ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας. Ὅρα σελ. 21 στ. 3 παρούσης βιογραφίας.—2ον) ἡ τοῦ Πρωστικοῦ Χίλδεσγάιμ ἐν τῷ νομῷ Τελλερφέλδ (Sankt-Andreasberg) ἔχουσα 3262 κατοίκους καὶ γνωστὴ διὰ τ' ἀργυρρυχιδά της.

(2) Ὅρα τὴν εἰκόνα τοῦ πύργου ἐν τῷ πίνακι φέρουσιν ἀριθμὸν 8.

ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ Μάλλκολμ Δ', ἔχει μῆκος μὲν 33½, πλάτος δὲ 62 ποδῶν καὶ ρυθμὸν Ῥωμαϊκόν⁽¹⁾ Τὸ δὲ πανάρχαιον Σκωτικὸν ἱπποτικὸν Τάγμα τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, τὸ καλούμενον «τῆς ὀνάνιδος ἢ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου» καὶ θεωρούμενον παρ' ὅλων, ὡς «τὸ ἀρχαιότερον καὶ εὐγενέστερον ὅλου τοῦ κόσμου», ἰδρῦθη παρὰ Οὐγγου καὶ Ἀχαιοῦ (!) βραπιδίων τῶν Πηκτῶν (Σκώτων) κατὰ τὸ ἔτος 787 μ. Χ. εἰς τιμὴν τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἕνεκα τῆς περιφανοῦς νίκης, ἣν οἱ Σκῶτοι ἤρανο κατὰ τῶν Σαξόνων κατόπιν πανδήμου λιτανείας πρὸς τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν, εἰς ὃν καὶ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Σαξόνων ἀπέδωκαν καὶ τὴν σημειάν των ἀξίερωσαν.⁽²⁾

(1) Ὅρα τὴν εἰκόνα τῆς ἐκκλησίας ἐν τῇ πίνακι φέρουσαν ἀριθ. 7· ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐν τῷ σιγγιλίῳ σφραγίδα φέρουσαν ἀριθ. 2. Ὁ Ἀδριανὸς Βάσις ἐν τῇ γεωγραφίᾳ αὐτοῦ (μεταφρ. Κ. Κούμα Τ. Β'. σελ. 362) λέγει· «Ἀγ. Ἀνδρέας, πόλις κλπ. ἐπίσημος καὶ διὰ τὰ λείψανα τοῦ μεγάλου καὶ περιφανοῦς πρωτεύοντος ναοῦ τῆς, τοῦ ὁποίου ἡ οἰκοδομὴ διήρκεσεν 150 ἔτη, αὐτὸς δὲ κατεστράφη εἰς μίαν ἡμέραν ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν παραγῶν, αἱ ὁποῖαι ἡρμήωσαν τὸ Βασίλειον τῆς Σκωτίας.»

(2) Ὁ Βασιλεὺς Ἰακώβος Ε' ἐτακτοποίησε τὸ Τάγμα τοῦτο ἐν ἔτει 1510· ὁ δὲ Ἰακώβος Ζ' ἀνενέωσεν τῷ 1687 μεθ' ἐτέρων τιμῶν. Ἐκτρονισθέντος τοῦ Ἰακώβου Ζ' ἀνεσύστησε τοῦτο ἡ Ἄννα Σούαρτ, καὶ τέλος ὁ διαδεχθεὶς αὐτὴν Γεώργιος Α' παρέχώρησεν ἕτερα προνόμια τῇ 6/17 Φεβρουαρίου καὶ διέταξε τὸν ἐτήσιον πανηγυρισμὸν τούτου τὴν 30ὴν Νοεμβρίου.—Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱπποτῶν τοῦ τάγματος ὀρίζεται, κατ' ἀπομίμησιν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, εἰς 12, πάντας λόρδους Σκώτους. Τὸ παράσημον, οὗ τὴν εἰκόνα βλέπε ἐν τῇ πίνακι φέρουσαν ἀριθμὸν 3 εἶνε ἀσπίς, ἐν μέσῳ ἔχων τὴν ἑγχυρίαν ὀνάνιδας, (κοιν. γχειουράγκανον) μετ' ἐπιγραφῆς λατινιστί· «Nemo me impune lacissit (οὐδεὶς ἀποινεῖ ἐγγίξει μοι)· τὸ δὲ περιλαίμιον αὐτοῦ φέρει χρυσοῦν εἰκόνα τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, ἱσταμένου ὅπισθεν τοῦ χριστοῦ σταυροῦ του καὶ φοροῦντος χρυσοπράσινον χιτῶνα μετὰ ράσου πορφυροῦ. Ὅρα The Penny cyclopaedia T II p. 5 London 1833. Brockhaus Conversations lexicon Leipzig 1885. Πλείονα δὲ περὶ τῆς πόλεως «Ἁγίου Ἀνδρέως» ἐν Guide to St Andrews ὑπὸ D. Hay Fleming's.—Κατὰ πληθοφορίας, ἃς παρέσχεν ἡμῖν, ὁ Καθολικὸς ἐφημέριος τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τῆς Σκωτίας κ. Γεωργ. Ἀγκος, διὰ τοῦ ἐλλογίμου τῶν ἐνταῦθα Καθολικῶν ἐφημερίου κ. Δὸν-Πέτρου Βιτάλη, ὑπάρχει εἰς τὸ Ἐδιμβούργον, πρωτεύουσαν τῆς Σκωτίας, τεμάχιον τῆς ὁμοπλάτης τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ὠρωθὲν εἰς τὸν ἀποθανόντα Ἀρχιεπίσκοπον τῆς πόλεως «Ἁγίου Ἀνδρέως» Ἰωάννην, ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἀμάλφης ἐν ἔτει 1878, καὶ τὸ ὅποιον ἔδη εὐρίσκεται εἰς τὴν καθολικὴν ἐκκλησίαν τῆς

Κατεδαφισθέντα τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ναὸν τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἀνεκαίνισε λαμπρότερον καὶ μεγαλότερον κατὰ τὸν Προκόπιον μὲν ὁ Ἰουστινιανός· κατὰ τὸν Ζωναρᾶν δὲ καὶ τὰ Μηναῖα, ἡ σύζυγος ἐκείνου, Θεοδώρα, μετὰ τέσσαρα ἔτη (537) τῆς ἐνάρξεως τῆς οἰκοδομῆς τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἐκ τοῦ περισσεύσαντος ἐκείθεν ὑλικοῦ. «Τὸ δὲ βῆμα, κατὰ Κωδινόν, καθὼς ἐστὶ μέσον, οὕτω καὶ γέγονε παρὰ τῆς Αὐγούστης Θεοδώρας»—«διὰ τὰ ἐν αὐτῷ, κατὰ τὸν Γλυκᾶν, τίμια λείψανα Πατριαρχῶν τε καὶ Ἀποστόλων.» Κατὰ δὲ τὸν Πορφυρογέννητον, «Τὰ ἐγκαίνια αὐτοῦ καὶ ἡ (δευτέρα) κατάθεσις τῶν Ἀποστολικῶν λειψάνων ἐτελέσθησαν τῇ 28^ῃ Ἰουνίου τοῦ 552 ἔτους, ἀποθανούσης ἤδη τῆς Θεοδώρας.»⁽¹⁾ Καὶ διήλθεν ὁ Ἐπίσκοπος Μηνᾶς μετὰ «τῶν ἁγίων λειψάνων καθήμενος ἐν ὀχήματι χρυσῷ βασιλικῷ διαλίθῳ, κρητῶν τὰς τρεῖς θήκας τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων εἰς τὰ γόνατα αὐτοῦ καὶ οὕτως ἐποίησε τὰ ἐγκαίνια, κατὰ τὸν Θεοφάνην.»

Ὁ δὲ Προκόπιος λέγει, ὅτι τὰ λείψανα τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων εὐρέθησαν τότε ἐν τῷ ναῷ μηδεμιᾶς περὶ τούτου ὑπαρχούσης ἰδέας, τὸ ὅποιον ὁμῶς φαίνεται πάντῃ ἀνυπόστατον. Ὅτι δὲ κατεδαφιζομένου τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἐπὶ Σουλτάνου Μεχμέτ, (1455) πρὸς ἰδρυσιν ἐκ τῶν ἐρειπίων ἐκείνων τοῦ παρωνύμου τεμένους, ἀνωρύχθησαν καὶ ἐξερρίφθησαν τὰ λείψανα τῶν Ἀποστόλων, φαίνεται ἐντελῶς ἀνυπόστατον· διότι ἐπὶ Λατινοκρατίας, καθὰ παρακατιόντες ὁψόμεθα, εἶχον μετακομισθῆ εἰς Ἑσπερίαν.

Ἀγίας Μαρίας τοῦ Ἐδιμδούργου. Ὑπάρχει καὶ ἕτερον λείψανον, ἀνήκον εἰς τὸν Μαρκεσίον Μπισύτ, εἰλημμένον ἐπίσης ἐξ Ἀμάφης καὶ τὸ ὅποιον φυλάσσεται ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τῆς ὁμωνύμου πόλεως, ἐντὸς θήκης ἐξ ἀργύρου Σκωτικοῦ. Τὰ ἀποδεικτικὰ ἔγγραφα τῆς γνησιότητος αὐτῶν, εὐρίσκονται παρὰ τῷ Ἀρχιεπισκόπῳ τοῦ Ἐδιμδούργου καὶ τῷ Μαρκεσίῳ Μπισύτ.

(1) Ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς πῖναξι τοῦ Μ. Γεδεών, (σελ. 86) σημειοῦται ἡ 28^η Ἰουλίου τοῦ 550 ἔτους.

Ἐν τῷ ναῷ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἀπεθησαυρίσθησαν καὶ αἱ ἐσθῆτες τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ἄδηλον δὲ πόσαι καὶ ποίων· κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα καὶ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, εὐρεθεῖσαι ἐπὶ Ῥωμανοῦ τοῦ Λεκαπνοῦ, ἐν τῇ γυναικείᾳ μονῇ τῆς Αὐγούστης καὶ ἀνακομισθεῖσαι, κατὰ Πορφυρογέννητον, μετὰ λαμπρᾶς πομπῆς, ἐπιμελείᾳ τοῦ τότε Πατριάρχου Πολυεύκτου (956—970).⁽¹⁾

Κατὰ τὸ ἔτος 1204 ἄλωθείσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων σταυροφόρων, διαρπασάντων πᾶν ὅ,τι ἐν αὐτῇ πολύτιμον ὑπῆρχε, Πέτρος ὁ ἐκ Καπύης, Καρδινάλιος τοῦ τίτλου τοῦ Ἁγίου Μαρκέλλου καὶ Πατριάρχης τῆς Ἀμάλφης εὗρε καιρόν, ἵνα πλουτίσῃ δι' ἱερῶν κειμηλίων τὴν ἐκκλησίαν τῆς ἐν Ἰταλίᾳ Ἀμάλφης. — Ὅθεν μεταβὰς ἐκ Συρίας εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐπὶ τῷ τίτλῳ τοῦ ἀπεσταλμένου (legatō) ὑπὸ Πάπα Ἰννοκεντίου Γ'. ἀφείλεν, ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, τὸ λείψανον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου μετ' ἄλλων λειψάνων καὶ μετήνεγκεν αὐτὸ λίαν μυστικῶς εἰς Γαέταν· ἐκεῖθεν δ' ἀπέστειλεν αὐτὸ εἰς τὸν θεῖόν του Ματθαῖον Καπουάνον, Ἀρχιεπίσκοπον τῆς πόλεως Ἀμάλφης, χωρὶς ν' ἀποκαλύψῃ αὐτῷ οὐδὲν περὶ τοῦ ἀντικειμένου τῆς ἀποστολῆς του. Ἀμα δὲ τῇ ἀφίξει τοῦ ἱεροῦ κιβωτίου εἰς Ἀμάλφην, ἀνεκαλύφθη πᾶν τὸ μυστήριον· καὶ τὴν 8^{ην} Μαΐου τοῦ ἔτους 1208, τὸ λείψανον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου κλεισθὲν ἐντὸς θήκης ἀργυρᾶς, κατετίθη ἐν τῇ μητροπολιτικῇ ἐκκλησίᾳ «Ἁγίος Ἀνδρέας» τῆς Ἀμάλφης, μετὰ μεγίστης πομπῆς καὶ εὐλαθείας.⁽²⁾

(1) Σ. Βυζαντίου Ἱστορία τῆς Κωνσταντινουπόλεως Τομ. Α'. σελ. 394.

(2) Camera. Istoria d'Amalfi p. 15.—Buchon. La Grèce continentale et la Morée c. 31. — Wetzzer et Wölfe. Dictionnaire Encyclopedique T. I. p. 301.—Hurtler. Vita d'Innocenzo III p. 317. «ὁ Καρδινάλιος Πέτρος Καπουάνος ἀνέκομισεν ἐν τῇ πατρὶδι τὸ σῶμα τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου» Chron. Amalfi frag. in Muratori Antiq. I. cap. XLIV, 215. . . . «ὁ Κύριος Πέτρος Καπουάνος Καρδινάλιος ἐγκατέστησεν αὐτὸ εἰς τὴν Ἐξομολόγησιν, τὴν ὑποίαν μετὰ

Ἐκ τοῦ ἐν Ἀμάλφῃ λειψάνου ἔλειπεν ἡ κάρα, ἥτις ἄδηλον ὑπὸ τίνος Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορος, πιθανῶς δὲ ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνο, (867—884) τῇ μεσιτείᾳ καὶ παρακλήσει τῆς πλουσιωτάτης καὶ φίλης ἐκείνῳ μεγάλῃς δεσποίνῃς τῶν Πατρῶν Δανιηλίδος,⁽¹⁾ ἐπέμφθη δῶρον εἰς τὴν ἐν Πάτραις ἐκκλησίαν,

τοῦ τίτλου ἰδίοις ἀναλώμασιν ἐποίησε, μεταξὺ τοῦ μικροῦ βραχίονος τῆς ἐκκλησίας. Ταύτην τὴν Ἐξομολόγησιν ἐπεράτωσεν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἰωάννης Καπούανος. «Ὁ αὐτὸς Μουρατόρης, κατωτέρω ἐν κεφαλ. 50ῃ, πραγματευόμενος περὶ τῶν ἐπιτελεσθέντων διακρίσεων, ὑπὸ Ἀνδρέου De Alanco, Ἀρχιεπισκόπου Ἀμάλφης, κατὰ τὸ ἔτος 1294, προσδιορίζει τὴν θέσιν ἀκριβῶς, ἔνθα κατετίθη, λέγων «εἰς τὸ ἑσωτερικόν τῆς κρύπτῃς, ἔνθα εἶνε τὸ σῶμα τοῦ Ἀγιοτάτου Ἀποστόλου Ἀνδρέου.» Καθ' ἃς δ' ἔχομεν πληροφορίας, παρὰ τῶν ἐν Ῥώμῃ ἔλλογιμων κυρίων, Ἰωσήφ Θωμαζέτου Καθηγητοῦ καὶ Ἰωάννου Βαπτιστοῦ Σεμέρια Μοναχοῦ, οὐχὶ τὸ σῶμα ὁλόκληρον, ἀλλ' ἀπλᾶ λείψανα εὐρίσκονται ἐν Ἀμάλφῃ.—Ὁ Baediker (Italie meridionale. Leipzig. 1893. — Amalfi p. 164 - 165) παρέχει πλήρη καὶ ἀκριθεῖς περιγραφὴν, περὶ τῆς ἐν Ἀμάλφῃ Μητροπολιτικῆς Ἐκκλησίας, «Ἀγίος Ἀνδρέας» ἐξ ἧς τινα ἀποσπῶμεν, τὰ μᾶλλον ἡμᾶς ἐνδιαφέροντα: «... Εἶνε οἰκοδομὴ Λομβαρδο—νορμανδικῆ τοῦ ΧΙ αἰῶνος... Τὸ κωδωνοστάσιον εἰς τοῦ 1276 ἔχει πολλὰς στήλας ἀρχαίας ἐκ Παίστου. Κλίμαξ κατέρχεται τῶν παραπλευρῶν ναρθήκων, ἐκ δεξιῶν καὶ ἀριστερῶν εἰς τὴν κρύπτῃν, ἥτις ἐγκλείει τὰ λείψανα τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἀπὸ τοῦ 13ου αἰῶνος μετακομισθέντα ἐνταῦθα ἐκ Κηρύλλου. Ταῦτα εἰσι τὸ ἀντικείμενον μεγάλου σεβασμοῦ, προσπνέοντων ἕνεκα τῶν θαυμάτων, ἅτινα, ὡς λέγουσι, διαπράττει ἡ ἐλαιώδης οὐσία, ἥτις ῥεῖ ἐκ τῶν λειψάνων, καλουμένη αὐτὸ μᾶν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου.—Τὸ κολοσσαῖον ἄγαλμα τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, ἔργον τοῦ M. A. Macca-rino, εἶνε δῶρον τοῦ Φιλίππου Γ' βασιλέως τῆς Ἰσπανίας. (1598—1621). Ἡ μονή, ἔνθα εἰσέρχεται τις ἐκ τοῦ ἑσωτερικοῦ ναρθήκος ἀριστεροῦθι, ἐγκλείει χριστιανικὸν τι ἀνάγλυφον, παριστῶν τοὺς Ἀποστόλους. Γίνονται πανηγυρικαὶ λιτανεαὶ τὴν 30ὴν Νοεμβρίου, ἑορτὴν τοῦ Ἀγίου.—15' λ. τῆς ὥρας μακρὰν τῆς πόλεως Ἀμάλφης, ὑπάρχει σπήλαιον καλούμενον τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου.»

(1) Ἡ Δανιηλὶς, κατὰ παράδοσιν, μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Ἰωάννου καὶ τοῦ ἐγγόνου Δανιὴλ, ἐτάφησαν παρὰ τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Πάντες δὲ σφεδρὸν οἱ τὰ πρῶτα φέροντες ἐν Πάτραις, ἐσχάτῃν καὶ διάπυρον εὐχὴν, πρὸς ἀπολύτρωσιν τῆς ψυχῆς αὐτῶν, τοῖς οἰκείοις διελάλουν, ἵνα ἐνταφιάζωνται παρὰ τὸν ἱερὸν γῶρον τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου.—Ἰστέον, ὅτι οὐ μακρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, ἀπὸ τῶν Σταυροφορικῶν χρόνων (1095) ἔκειτο καὶ τὸ μικρὸν κοιμητήριον τῶν Λατίνων, ἐν ᾧ ἐθάπτοντο πάντες οἱ λαῖκοι Καθολικοί. Ἀνῆκε δὲ τὸ γήπεδον, ἀπὸ τῆς πρώτης κατακτήσεως τῶν Πατρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων (1460) εἰς τὴν ἰσχυρὰν προστασίαν τῶν Καθολικῶν Γαλλίαν, ἥτις ἐμερίμνησε καὶ περὶ τῆς τελευταίας κατοικίας τῶν Καθολικῶν, θέσιν ἐν ταῖς μετὰ τῆς Τουρκίας ἐμπορικαῖς συνθήκαις αὐτῆς, τὸν ὅρον τοῦ ἀπαραδιάστου τῶν Λατινικῶν νεκροταφείων, ὧν τὰ περιτείχιστα οἱ φα-

τὴν ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τιμωμένην, καθόσον ιστορεῖται, ὅτι ἀκέραιον τὸ λειψάνον μετεκομίσθη ἐν ἔτει 353 ἢ 357 εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἐξ οὗ καὶ τεμάχιά τινα κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἐλήφθησαν καὶ ἀπεστάλησαν ἄλλοι, καθότι οἱ ἐκάστοτε Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες, προικοδοτοῦντες ἱεράς Μονάς ἢ ἄλλα ὑπ' αὐτῶν κτιζόμενα εὐαγγῆ ἰδρύματα, ἔπεμπον κατ' ἔθιμον καὶ τεμάχιά τινα ἀγίων λειψάνων μετὰ χρυσοβούλων.⁽¹⁾ Τοιαῦτα τεμάχια ἐκ τοῦ λειψάνου τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου κατέχουσιν· ἡ Μεγίστη Λαύρα,⁽²⁾ ἡ τοῦ Δοχειαρίου⁽³⁾ καὶ τινες ἄλλαι ἱερὰι Μοναί⁽⁴⁾ ἐν ἀγίῳ Ὁρει⁽⁵⁾ ἢ παρὰ

νατικοὶ τοῦ Μωάμεθ ὁπαδοί, ἐκ μίσους κατὰ τῶν Φράγκων κινούμενοι, πολλάκις ὑπερεπῆδον. Τὸ αὐτὸ γήπεδον, ἀπὸ τοῦ 1830 μέχρι τοῦ 1873, ἐχρησίμευσεν ὡς νεκροταφεῖον τῆς Κάτω πόλεως Πατρῶν.

(1) Οἱ πιστοί, εἰς παλαιότερους χρόνους, ἐξ ὑπερβάλλοντος ὀρησκειτικοῦ αἰσθήματος καὶ ἄλλας εὐλαβείας, ἐκ τεμαχίων πολλάκις ἐλαχίστων, εἰλημμένων ἐκ διαφόρων μερῶν τοῦ λειψάνου ἀγίου, ἐσχημάτιζον ὁλόκληρον τὸ μέρος, ἐξ οὗ ἐλήφθη. λ. γ. ἐκ τεμαχίου εἰλημμένου ἐκ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὁλόκληρον χεῖρα, συμπληροῦντες αὐτὴν διὰ χρυσοῦ ἢ ἀργύρου καὶ διαφαινομένου μόνον τοῦ τεμαχίου. Τοῦτο, εὐλόγως, εἰς τινὰς ἀκριβολόγους, ἀπαντώντας εἰς διάφορα εὐαγγῆ ἰδρύματα τὸ αὐτὸ μέρος τοῦ λειψάνου, παρέσχε δυσπιστίαν, ἵνα ψέξωσιν ὡς νόθα λειψανά τινα ἀγίων, ἢ ἐνέβαλεν εἰς ἀπορίαν ποῖον τὸ τοῦτον γνήσιον.—Πρὸς λύσιν καὶ ἄρσιν λοιπὸν τοιαύτης ἀπορίας καὶ δυσπιστίας, ἔθεωρήσαμεν ἀναγκαίαν, ἵνα ποιήσωμεν εἰς τοὺς εὐσεβεῖς ἀναγνώστας τὴν ἀνωτέρω διασαφήσιν, προκειμένου μάλιστα περὶ τῶν ἱερῶν Μονῶν τοῦ Ἀγίου Ὁρους, ἐξ ὧν καὶ τεμάχια ἐκ τεμαχίων, ληφθέντα παρ' εὐλαδῶν μοναχῶν, κατετέθησαν εἰς νεωτέρας αὐτοῦ Μονάς, ἢ παρ' ἐπιστήμων προσώπων ἄλλοι μετεκομίσθησαν.

(2) Προσκυνητῆριον Λαύρας ὑπὸ Μακαρίου Τριγώνη ἐν Βενετίᾳ 1772 σελ. 21.

(3) Προσκυνητῆριον Δοχειαρίου ἐν Βουκουρεστίῳ 1843 σελ. 33. Ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς πίναξιν ὁ Μ. Γεδεών (σελ. 86—87) λέγει τάδε· «ἐντεῦθεν ἀνάγκη νὰ ἐπανορθωθῇ ὡς λάθος, τὸ ὅτι ἐν τῇ αὐτοῦ μονῇ τοῦ Παντοκράτορος εὕρηται χάρα τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου.» Ἡ χάρα, ὡς ὀφύμεθα, σώζεται ἐν Ῥώμῃ μετεκομισθεῖσα ἐκ Πατρῶν.

(4) Ἡ τοῦ προφήτου Ἠλίου, ἡ Σκήτη τοῦ Σεραγίου, ἡ τοῦ Παντοκράτορος καὶ ἡ τοῦ Ἀγίου Παντελεήμονος.

(5) Περὶ δὲ τῶν ὑφ' ἡμῶν, ὡς ἐκ περισσοῦ, αἰτηθέντων ἀποδεικτικῶν τῆς γνησιότητος αὐτῶν, διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἔδωρθθησαν ταῦτα ταῖς ἄνω εἰρημέναις ἱεραῖς μοναῖς, μοναχός τις ἐξ Ἀγίου Ὁρους εὐηρεστέθη, ἵνα ἐπιστείλῃ ἡμῖν τὰ ἑξῆς· «... πλὴν τῆς ἀπλῆς παραδόσεως, οὐδὲν χρυσόδουλον ἢ ἑτερόν τι σχετικὸν ἔγγραφον σώζεται, πιστοῦν τὴν γνησιότητα τῶν τοιούτων ἱερῶν λειψάνων, ἅτε τοῦ πανδημᾶτορος χρόνου καὶ τῶν ἀντίθων καιρικῶν περιστάσεων, εἰς αἷς, ὡς γνωστὸν, αἱ ἱερὰι μοναὶ τοῦ Ἀγίου Ὁρους περιῆλθον, καταστρεφάμεναι πᾶν τεκμήριον.»

τὸ χωρίον Περκατάτα, τοῦ Δήμου Κάτω Λειβαθοῦς τῆς ἐπαρχίας Κραναίας τῆς Κεφαλληνίας γυναικεῖα Μονὴ τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου⁽¹⁾ ἢ ἐν τῷ δήμῳ Αἰγαίων τῆς Εὐδοίας Μονὴ τοῦ ἁγίου Νικολάου ἢ Γαλατάκι⁽²⁾ καὶ τέλος ὁ ἐν Πάτραις νὰὸς τοῦ Πρωτοκλήτου ἐκ δακτύλου χειρὸς τεμάχιόν τι, δωρηθὲν κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1847 ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς Ρώσσου αὐλικοῦ Ἀνδρέου Μωραβιέρ, παραλαβόντος τοῦτο παρὰ τοῦ ἐν Ἀγίῳ Ὁρει μονάζοντος τότε Καλλινίκου, πρώην Ἐπισκόπου Μοσχονησιῶν.⁽³⁾

(1) Ὁ Πρωτοπύργος Κεφαλληνίας κ. Σαῦρος Ἰγγλέσης, προθύμως παρέσχεν ἡμῖν τὰς ἐξῆς πληροφορίες· «Ἡ ἱερὰ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου κέκτηται τὸν δεξιὸν πόδα, σὺν ἀπὸ τῆς ἀρρλώσεως τοῦ ἀστραγάλου καὶ φέροντα ὅπην ἤλου.—Ὁ ἱερός οὗτος ποὺς ἀφιερώθη εἰς τὴν ῥηθείσαν ἱερὰν Μονὴν κατὰ τὸν 12^{ον} αἰῶνα, ὑπὸ τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων Ζώτου Τζιγαρᾶ, Πρωτοπαθαρίου καὶ γαμβροῦ τοῦ Πιγεμόνος τῆς Μολδοβλαχίας Πέτρου Βοϊδόδα, καὶ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ρωζάνης Τζιγαρᾶ, συνεπίεθ' ὁσίας ἀποκαλύψεως γενομένης εἰς ταύτην, μονάσασαν τὸ λοιπὸν τοῦ βίου ἐν τῇ Μονῇ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ρωμῆλα. Καὶ τὸ μὲν ἐκ βελούδου κάλυμμα τοῦ προσκυνηταρίου, κεντηθὲν ὑπὸ τῆς αὐτῆς Ρωμῆλας, φέρει τὸ ἔτος 1639, ἢ δὲ ἐξ ἑλαιογραφίας εἰκὼν τῆς ἰδίας μετὰ τοῦ συζύγου καὶ θυγατρὸς τὸ ἔτος 1650.» Πόθεν παρέλαβε τὸν ἱερόν ποῦδα ὁ ῥηθείς Τζιγαρᾶς ἄγνωστον· κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἐκ τοῦ Ἀγίου Ὁρους, καθότι ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα, Ἀλεξάνδρου καὶ Πέτρου Βοϊδόδα προσενηχόντων δῶρα εἰς τινὰς μονὰς τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Πρβλ. Κ. Δουκάκη. Προσκυνητάριον τοῦ Ἀγίου Ὁρους.

(2) Ὁ πανοσιώτατος Ἐγούμενος τῆς ἁγῆς εἰρημένης ἱερᾶς Μονῆς «Γαλατάκι» κ. Λεόντιος Κοραχάνης, ἔγραψεν ἡμῖν τὰ ἐξῆς· «Ἀληθῶς ἐν τῇ καλῇ ἡμᾶς Μονῇ ὑπάρχει λειψάνον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, εἰλημμένον ἐκ τῆς δεξιᾶς χειρὸς· πῶθεν ἀπέκτησεν αὐτὸ ἡ Μονὴ δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστὸν· εἰρήσθω δέ, ὅτι οἱ ἱδρυταὶ τῆς Μονῆς ἦσαν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως (Γαλατᾶ) καὶ πιθανῶς παρ' αὐτῶν καὶ τὸ σεπτὸν τοῦτο λειψάνον κατετέθη μετ' ἄλλων.—Ἀναντιρρήτως ἤθελον ὑπάρχει ἀποδείξεις, ἂν δὲν συνέβαινε πυρκατὰ ἐν ἔτει 1756, ἐπενεγκούσα μεγάλην ἐν πολλοῖς καταστροφῇ· ἐν τούτοις εἶνε κεκυρωμένον, ὅτι τὸ λειψάνον τοῦτο εἶνε γνήσιον καὶ ἰδοὺ τί περιέχει σὺν τοῖς ἄλλοις Πατριαρχικῶν γράμμασι, ἐκδοθὲν ἐν ἔτει 1758 καὶ συνιστῶν τὴν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν χορηγῆσαι χρηματικῶν συνδρομῶν ὑπὲρ τῆς Μονῆς, περιελθούσης ἐκ τῶν περιστάσεων εἰς ἔνδειαν· — ἀδιδώκαμεν ἄδειαν ἐπιτραχίλιον φορεῖν (τῷ κῆρ Διονυσίῳ) ἁγιασμούς τελεῖν μετ' οὗ ἐπιφέρει ἱεροῦ καὶ σεβασμωτάτου λειψάνου τῆς δεξιᾶς χειρὸς τοῦ ἁγίου ἐνδόξου καὶ πανευφήμου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου, βρυσούσης πηγὰς ἱαμάτων, πᾶσαν τε νόσον θεραπεύουσας, λογισμούς δέχεσθαι καὶ πάντα τὰ ἱερὰ ἐκτελεῖσθαι εἰδήσει τῶν κατὰ τόπους προϊσταμένων.»

(3) Παρὰ τοῖς ἀπλουστερίοις Πατρεῦσιν ὑπάρχει πρόληψις, παλαιόθεν κρατήσασα,

Ἐν ἔτει 1460 ἐπελθόντος πανστρατιᾷ κατὰ τῆς Πελοποννήσου Μωάμεθ τοῦ Β'. καὶ κυριεύσαντος τὰς Πάτρας, Θωμᾶς ὁ Παλαιολόγος, τελευταῖος Βυζαντινὸς ἄρχων τῶν Πατρῶν καὶ ἀδελφὸς τοῦ ἀτυχοῦς ἐκείνου λεοντοκάρδου καὶ τελευταίου Αὐτοκράτορος Κωνσταντίνου, οὐδεμίαν διασώζων ἐλπίδα, παρέλαβεν ἐκ τοῦ ἐν Πάτραις ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τὴν ἱερὰν χάραν τοῦ Πρωτοκλήτου, τὸ μόνον πολύτιμον καὶ πανίερον τῶν Πατρῶν χειμῆλιον, καὶ ἐμβιβάσθεις εἰς πλοῖον ἐν τῷ λιμένι τῆς Πύλου μετέβη εἰς Κέρκυραν, εἶτα εἰς Ἀγκῶνα καὶ τέλος εἰς Ῥώμην παρὰ τῷ φίλῳ αὐτοῦ Καρδινάλιῳ Βησσαρίωνι (1461).

Ἐν τῇ δυστυχίᾳ του, λέγει ὁ Vast,⁽¹⁾ εἶχεν ἔτι ἐνέχυρόν τι, δι' οὗ ἤλπιζεν, ἵνα προσκτήσῃται χρήματα, ὥς ἄλλοτε ὁ Λατίνος Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Βαλδουίνος Β'. διὰ τοῦ ξύλου τοῦ τιμίου Σταυροῦ, δηλαδὴ τὴν χάραν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου, Ἀποστόλου καὶ μάρτυρος, ἀδελφοῦ τοῦ Πέτρου καὶ μαθητοῦ τοῦ Χριστοῦ.—Τὸ σῶμα τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου εὐρίσκετο ἤδη εἰς Ἀμάλφην, ἣ δὲ χάρα εἰς Πάτρας, ἐπόθειν ὁ Θωμᾶς εἰς Ῥώμην ἤγγαγε. Πολλοὶ Χριστιανοὶ Ἠγεμόνες εἶχον ἤδη

ὅτι ἐν Ῥωσσίᾳ σῴζεται λείψανον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Τοῦτου ἕνεκεν, ἐζητήσαμεν πληροφορίας παρὰ διαφόρων καὶ δι' ἐκείνου ἐκείνους ἔκλειπεν ὁ Ἕλληνας κληρικοῦ, ἐπιστελλάντος ἡμῖν τὰ ἑξῆς: «Λείψανα ἁγίων ὑπάρχουσιν εἰς τὴν Λαύραν τοῦ Κιέβου τόσα, ὅσα εἰς οὐδεμίαν ἄλλην Μονήν, καὶ οὐ μόνον χεῖρες καὶ πόδες καὶ κάραι, ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρα σώματα» ταῦτα πάντα ὁμοῦς οὐ βούλονται ὑποβάλλεσθαι εἰς οὐδεμίαν κριτικὴν ἐξέτασιν, ἀλλὰ διατελοῦσιν κεκαλυμμένα καὶ κείμενα ἐν τοῖς τεχνιτῶν σπηλαῖων, ὡς ἀντικείμενα πίστεως καὶ οὐδὲν πλέον· οὐχ ἤρτον οἱ πιστοὶ δύνανται ἀπτεσθαι αὐτῶν ἕξωθεν, δηλαδὴ τῶν θηκῶν καὶ καλυμμάτων αὐτῶν, πρὸς ἵασιν καὶ ἁγιασμὸν ψυχῶν καὶ σωμάτων.»—πρὸς Blockhaus Convers. Lexicon T. X. p. 476 λέγοντα: «ἐν τῇ τοῦ Κιέβου Μονῇ ὑπάρχουσι λείψανα 118 διαφόρων ἁγίων.» Κατ' ἄλλους, 126—βλ. Εὐαγ. Κήρυκα 1857.—Καθ' ἡμᾶς ἀμφιβόλον, ἂν ὑπάρχῃ ἐκεῖ τεμάχιόν τι ἐκ τοῦ λειψάνου τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου.—πρὸς καὶ Θ. Νικολαΐδου διατριβὴν περὶ ἁγίων λειψάνων, ἐν δελτίῳ Ἱστορ. καὶ Ἑθνολ. ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος Τεύχ. δ'. σελ. 668.

(1) «Le cardinal Bessarion 1403—1472» p. 335—6. Paris 1878.

ποιήσει τῷ Θωμᾷ λίαν δελεαστικὰς προσφορὰς, ὥπως ἀποκτήσωσι τὸ λείψανον τοῦτο· ἀλλ' ὁ Πάπας Πίος Β'. διὰ τῶν ὑποσχέσεών του κατέπεισε τὸν δεσπότην, ἵνα διατάξῃ τὴν φύλαξιν τοῦ λειψάνου ἐν τῷ φρουρίῳ τοῦ Narmi μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς τάξεως ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ῥωμανίᾳ, λεηλατηθείσῃ ὑπὸ τοῦ ἀπηνουῦς Σιγισμόνδου Μαλατέστα. Εἶτα ὁ Πίος Β'. θέλων, ἵνα ἐπιδείξῃ ὑποίαν ἀξίαν ἐδίδεν εἰς τὴν ἱερὰν ταύτην ἀπόκτησιν, καὶ πρὸ πάντων ν' ἀναζωπυρήσῃ τὸν ζῆλον ὑπὲρ σταυροφορίας κατὰ τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισεν, ἵνα παραλάβῃ ἐν μεγάλῃ πομπῇ τὴν κάραν τοῦ Ἀγίου.—Ὁ Βησσαρίων καὶ ἕτεροι δύο καρδιναλίοι, ὁ Πικολέμινος καὶ ὁ Ὀλίβας⁽¹⁾ ἀνεχώρησαν διὰ Ναρνίαν τῆς Οὐμβρίας, ἀνεγνώρισαν τὰ σημεῖα τῆς γνησιότητος τῆς κάρας τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου καὶ ἤνεγκον αὐτὴν ἐντὸς πολυτίμου κιβωτίου μέχρι τῆς γεφύρας Molle, δεξιᾷ τῆς ὁποίας, κατὰ τὰς ἡμετέρας πληροφορίας, φαίνεται καὶ νῦν ἔτι ἄγαλμα τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἀνεγερθὲν ἀκριβῶς ἐπὶ Πίου Β'. τῷ 1462, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος.

Τὴν 11^{ην} Ἀπριλίου τοῦ ἔτους 1462, Κυριακὴν τῶν Βατῶν, ἅπαντες οἱ κάτοικοι τῆς Ῥώμης συνωθοῦντο πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως, δηλ. εἰς τοὺς χλοάζοντας λειμῶνας, οἵτινες περιβάλλουσι τὸν περιφανῆ τοῦτον τόπον.—Ὁ ποντίφηξ ἐπεφάνη μετὰ τοῦ συλλόγου τῶν καρδιναλίων· ὁ Βησσαρίων ἐπαρουσίασεν αὐτῷ θαυμάζων τὸ κιβώτιον, καὶ ὁ Πίος Β'. ἡσπάσθη εὐλαβῶς τὴν κάραν τοῦ Ἀγίου καὶ μεγαλοπρεπῇ ἀπήγγειλε λόγον ἔτι διασωζόμενον.—Ἄπασχ δὲ ἡ ὁμήγυρις ἔψαλεν ὕμνον πρὸς τιμὴν τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, συντεθέντα ὑπὸ Ἀγαπητοῦ, Ἐπισκόπου τοῦ Ἀγκῶνος.

Ἡ συρροὴ ἦτο ἄπειρος· ὑπελόγιζον, ὅτι ὑπῆρχε τοσαύτη, ὅση κατὰ τὸ περίφημον ἰωβιλαΐον τοῦ Νικολάου Ε'. Ἀτυχῶς

(1) Τὰ ὀνόματα τῶν καρδιναλίων Πικολομίνου καὶ Ὀλίβα δὲν ἀναφέρει ὁ Βαστ. τούναντιον ὁ Πάστωρ, ἐν τῇ ἱστορίᾳ αὐτοῦ περὶ τῶν Παπῶν, ἀναφέρει ταῦτα.

ὁμῶς βροχὴ ῥαγδασιότατη κατέστρεψε τὴν ἐορτὴν καὶ τὸ κι-
βώτιον ἐναπετέθη προσωρινῶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Λαοῦ
τῆς ἁγίας Μαρίας. Τὸ λείψανον ἔδει νὰ περιαχθῇ καθ' ἅπασαν
τὴν πόλιν, ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πάπα καὶ τοποθετηθῇ ὀριστικῶς εἰς
τὸν μεγαλοπρεπῆ ναὸν τοῦ Ἀγίου Πέτρου. — Ὁ Πῶς Β'.
ἠθέλησε νὰ βυθίσῃ πεζῇ τὰ δύο μίλια, ἅτινα θὰ διέτρεχεν ἡ
λιτανεία. Ὁ Βησσαρίων ἐξηντλημένος ἐκ τῆς ἐδοιπορίας καὶ
ἀσθενῆς ἔτι, κατέφθασε τὴν ἀκολουθίαν εἰς τὸ πεδίον τῶν
Ἀνθέων.⁽¹⁾

Τριάκοντα χιλιάδες λαμπάδων ἐκαίοντο· ἡ δὲ ὁμήγυρις ἦτο
τόσον πολυάριθμος, ὥστε οἱ κληρικοί, οἵτινες ὤδουν ἀνὰ δύο
καὶ ἄνευ διαστημάτων, ἔφθανον ἤδη εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου
Πέτρου, ὅτε ὁ Πάπας δὲν εἶχε ποσῶς ἔτι καταλίπει τὴν γέ-
φυραν τοῦ Ἀδριανοῦ. — Αἱ ὁδοὶ ἦσαν κεκοσμημέναι δι' ἀνθέων
καὶ ἀναπαυτήρια μετὰ βωμῶν, ἔνθα ἔστατο ἡ ἀκολουθία, εἶχον
ιδρυθῇ ἐξ ἀποστάσεως εἰς ἀπόστασιν. Αἱ οἰκίαι τῶν καρδινα-
λίων ἦσαν πλουσίως ηὔτρεπισμέναι· καὶ πρὸ πασῶν ἐθαύμαζέ
τις ἐκείνην τοῦ ὑποκαγκελαρίου τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας
Roderic Borgia, οὗτινος ἡ περιουσία ἦτο ἄπειρος καὶ ὅστις
ἔζη ἀληθῆ βίον ἡγεμόνος. Ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Πέτρου ὁ
Βησσαρίων, διὰ σπουδαίου λόγου, ὑπέμνησε τὰ θαύματα τοῦ
Ἀγίου, ἀπευθυνθεὶς πρὸς τὸν ποντίφηκα, ὡς εἰς τὸν ἀληθῆ
Ἀγίον Πέτρον, τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. — Τέλος
κατέστρεψε τὸν λόγον διὰ ζωηρᾶς παρορμήσεως πρὸς τὴν σταυ-
ροφορίαν. Πάντες, καίτοι κατὰχοποι ἐκ τῆς μακρᾶς ὁδοιπορίας
καὶ τῆς ὥρας προκεχωρηκυίας οὔσης, ἠκρασθήσαν τοῦ λόγου
τοῦ Βησσαρίωνος μετὰ προσοχῆς καὶ εὐχαριστήσεως· ὁ δὲ

(1) Bessarion parum validus in campo florum pompae sese immis-
cuit et ad aedem principis apostolorum, non sine gravi labore pervenit,
homo non tam annis quam morbis confractus. Pii II Comment. VIII
p. 197.—

Πίος Β', ὁ ἐν τοῖς γράμμασιν ἀντίπαλος ἐκείνου, γηθοσύνας ἀπεδέξατο τὰ λεγθέντα. — Ὁ λόγος οὗτος ὑπῆρξε τὸ τελευταῖον ἐπισόδιον τῆς ἐορτῆς, καὶ τὸ πλῆθος ἀπεσύρθη ἀφοῦ γονυκλινὲς ἔλαβε τὴν εὐλογίαν τοῦ Πάπα. (1)

Ὁ Θωμᾶς Παλαιολόγος εἶχε τέσσαρα τέκνα, γεννηθέντα καὶ ἀνατραφέντα ἐν Πάτραις, ἐξ ὧν δύο ἄρρενα καὶ δύο θήλεα· ἐκ τῶν θηλέων ἡ Σοφία ὑπανδρεύθη μετὰ τοῦ μεγάλου δουκὸς τῆς Μοσχοβίας Ἰβάν Βασιλίδιτζ, ἀποστείλαντος ἐπὶ τούτῳ πρεσβείαν τῷ Πάπα Πίῳ Β'. καὶ ἔλαβεν ὡς προῖκα τὰ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως δικαιώματα τῶν Παλαιολόγων· ἐκ τότε (1497) τὸ ἐθνόσημον τῆς Ῥωσσίας φέρει τὸν δικέφαλον αἰτόν, τὸ Ῥωμαϊκὸν τοῦτο ἔμβλημα, ὅπερ μετὰ παρέλευσιν πολλῶν αἰώνων, οἱ δύο τελευταῖοι Παλαιολόγοι, Ἰωάννης καὶ Κωνσταντῖνος, μετεχειρίσθησαν αὐθις εἰς τὰ ἐκὼν αὐτοκρατορικὰ οἰκόσημα. (2) Ὁ δὲ σταυρὸς τοῦ Ῥωσσικοῦ Ἐθνόσημου ἐστὶ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὁ σταυρὸς τῶν Πα-

(1) Ὅρα τὴν μακρὰν περιγραφὴν τῆς ἐορτῆς παρὰ Pii II. Comment. VIII p. 192—200. (2) Ἐν τῇ ἤδη ναῷ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ἐν Πάτραις σώζεται τετραγωνικὴ λιθὴν πλάξ, φέρουσα ἔτιγον ἀνάγλυφον δικέφαλου αἰτοῦ, περίξ δὲ δι' ἐκκλησιαστικῶν χαρακτήρων τὴν ἐπομένην ἐπιγραφὴν· «Ο ΑΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΠΕΤΑ ΕΙΣ ΤΑ ΟΥΡΑΝΙΑ ΩΣΑΝ Ο ΑΙΤΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΥΨΗ ΚΑΙ ΕΒΛΕΠΕ ΚΑΘΑΡΑ ΤΟ ΚΑΛΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟ ΑΜΗΧΑΝΟΝ» — Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἀδιστάκτως ἐχαράχθη, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν τελευταίων ἐν Πάτραις Παλαιολόγων. — Ὅρα εἰκόνα ταύτης ἐν τῷ πῖνακι φέρουσαν ἀριθμὸν 16. — Πλείονα δὲ περὶ Παλαιολόγων ἐν Ἱστορ. Πατρῶν σελ. 314-343. — Ἐτέρα δ' ὡσαύτως τετραγωνικὴ λιθὴν πλάξ Βυζαντινῆς ἐποχῆς, μὴ σωζομένη νῦν ἐν τῇ ναῷ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ἐν Πάτραις, ἔφερεν ἀνάγλυφον Ἰοργόνος ἀταραττούσης τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς πλάνης τὰ ἄγρια κύματα», φορούσης ἐπὶ τῆς κεφαλῆς διάδημα καὶ κρατούσης διὰ τῶν χειρῶν τὰ ἄκρα τῶν δύο οὐρῶν αὐτῆς. — Ἀνευρέθη δ' ἐπὶ τινος μωσαϊκοῦ καὶ ἐξεκόνιζε τὸν πρότερον ἐν τῇ Βηθσαιδᾷ ἁλιέα, Ἀνδρέαν τὸν Πρωτόκλητον. Πέριξ εἶχεν ἐπιγραφὴν ἀσυνάρτητον, ἥ, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐσφαλμένως ἀντιγραφείσαν ὑπὸ τοῦ Virlet, ἐξ οὗ παρέλαβεν αὐτὴν καὶ ἡ Expédition Scientifique de Morée T. III p. 63. — «... ΓΙΟΣ ΑΝΔΡΕΑΣ ΕΥΤ... ΝΕ ΤΟΥΤ ΑΝΟΝΣ ΜΕ ΓΗΝ—ΤΟΝ ΤΗ... ΟΥΔ... ΣΗΝ ΟΥΡΕΑΕ ΚΥΝΟΝΣ ΟΙΚΗΝ...» Ὅρα εἰκόνα ταύτης ἐν τῷ πῖνακι φέρουσαν ἀριθμὸν 17.

λαιολόγων, δηλαδή ὁ χιαστός τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου.⁽¹⁾

(1) "Ορα Ῥωσικὴν σημαίαν ἐν τῷ πίνακι φέρουσαν ἀριθμὸν 15 — Τῷ 1698 Πέτρος ὁ Α΄. συνέστησεν ἐν Ῥωσσίᾳ τὸ Τάγμα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, πρῶτιστον καὶ εὐγενέστατον, (*) οὗτινος τὸ παράσημόν ἐστιν αὐλικὸν καὶ οἰκογενειακόν, ἀπονεμόμενον μόνον εἰς μέλη τῆς Αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας, εἰς ἡγεμόνας καὶ εἰς στρατηγοὺς. Βλέπε τὴν εἰκόνα τοῦ παρασήμου τούτου ἐν τῷ πίνακι φέρουσαν ἀριθμὸν 5 Ὁ δὲ λαμβάνων αὐτό, λαμβάνει ταύτοχρόνως καὶ τοὺς μεγαλοσταύρους τῶν Ταγμάτων τοῦ Ἀλεξάνδρου Νέυσκι καὶ τῆς Ἁγίας Ἀννης, ἂν μὴ τοὺς εἶχε πρότερον. Τὸ παράσημον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, εἶνε σταυρὸς ἐπιχειρυσμένος διὰ κυανοῦ μίλτου καὶ φέρων ἐγκεκωλημένα, ἄφ' ἑνὸς μὲν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, μαρτυροῦντος μετ' αὐτοκρατορικοῦ διαδήματος, ἄφ' ἑτέρου δὲ ταυπετέρυγον αὐτόν μετ' ἐπιγραφῆς «Κύσεβείας καὶ Πίστεως ἕνεκα» καὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ Ἁγίου. S. A. P. R. ἤτοι Sanctus Andreas Patronus Russlae ("Ἅγιος Ἀνδρέας προστάτης τῆς Ῥωσσίας). Ἀναρτᾷται δὲ ἀπὸ κυανῆς ταινίας· ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐπισήμους τελετάς, ὁ φέρων τὸ παράσημον ἀναρτᾷ αὐτὸ ἀπὸ χρυσοῦς ἀλύσεως, συγκειμένης ἐκ σταυρῶν καὶ στεμμάτων. Τῇ 30ῇ Νοεμβρίου, ἐπετείῳ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ταγματος τούτου, ψάλλονται δοξολογίαι εἰς ἀπάσας τὰς Ῥωστικὰς ἐκκλησίας· οἱ δὲ φέροντες τὸ παράσημον καὶ διατρίβοντες ἐν Πετροπόλει ὀφείλουσιν ἐπὶ ποινῇ χρηματικῇ 30 ρουβλίων, νὰ παρευρίσκωνται εἰς τὴν τελετήν. πρβλ. Larousse grand dictionnaire. universel. T. XIV p. 57.— Ἰστέον, ὅτι καὶ τὸ Σερβικὸν παράσημον τοῦ Τακόβου φέρει καὶ τὸν χιαστὸν σταυρὸν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου.—Τάκοβον, κώμη ἐστὶ τῆς ἐπαρχίας Ῥουδνίχης τῆς Σερβίας, ἔθθα τὴν Κυριακὴν τῶν Βαΐων τοῦ 1815 συνήλθεν ἡ Ἐθνοσυνέλευσις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μιλόσχ-Ὀβρένοβιτς καὶ ἀπεφασίσθη ἡ ἀνανέωσις τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, ὅστις σὺν τῷ χρόνῳ ἐπὶνεγκε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Σερβίας. Τῇ 22ᾳ Μαΐου 1853, ὁ ἡγεμὼν Μιχαήλ Γ'. Ὀβρένοβιτς, συνέστησε τὸ Τάγμα τοῦ Τακόβου, οὗτινος τὸ παράσημον ἀπενεμήθη εἰς ἅπαντας τοὺς τότε ἐπιζῶντας ἀγωνιστάς. Κηρυχθέντος τοῦ νέου Σερβοτουρκικοῦ πολέμου τῇ 12ῃ Ἰουλίου 1876, ὁ ἡγεμὼν Μιλόσος Δ'. Ὀβρένοβιτς, διὰ διατάγματος ἀνένεωσε τὸ Τάγμα τοῦτο, καὶ ἐνῶ τὸ πρῶτον συνίστατο ἐκ δύο μόνον τάξεων, ἤδη σύγκειται ἐκ πέντε, ὡς τὸ ἡμέτερον τοῦ Σωτήρος. Τὸ παράσημον φέρει τὸν τιμίον σταυρὸν, ἐφ' οὗ ὁ χιαστός τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, τοῦ κηρύξαντος ἐν Σερβίᾳ (βρα σελ. 21. σ. 3), μετὰ πλακοῦ ἐχούσης ἐπιγραφὴν σερβιστί· «М. О. III. Ὑπὲρ πίστεως, ἡγεμόνος καὶ πατρίδος» καὶ κυκλουμένη ἀπὸ δύο κλάδους βαίων σχηματίζοντας στέφανον. Ὅπισθεν φέρει τὸ Σερβικὸν στέμμα. Ἡ δὲ ταινία αὐτοῦ ἐρυθρὰ ἐστὶ, λευκοκυανᾶς ἔχουσα τὰς ἄκρας. Brockhaus. Convers. lexic. T. XV. p. 450 ἔτος 1886. "Ορα εἰκόνα αὐτοῦ ἐν τῷ πίνακι φέρουσαν ἀριθμὸν 6.

(*) Σπουδαιότερον ὅμως θεωρεῖται τὸ Σκωτικὸν τῆς Ὀνώνιδος ἡ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Brockhaus. Convers. lexicon. T. I p. 629. Larousse. Grand dictionnaire universel.—Saint André. Ordre du chardon.

Κατὰ τὸν Ducange,⁽¹⁾ βραχίον τις τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐδωρήθη ὑπὸ τινος Ἀρχοντίσης Εὐθυμίας τῇ ἐν Βουργουνδίᾳ ναῷ τοῦ Ἀγίου Διονυσίου. Κατὰ δὲ τὸν F. Guicciardini (Sacco di Roma), τὸ λείψανον τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, μετενεχθὲν ἐξ Ἀμάλφης εἰς Ῥώμην⁽²⁾ διηρπάγη τὴν 6^{ην} Μαΐου 1527 ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας Καρόλου Ε', διευθυνομένων ὑπὸ τοῦ Ὁράνζ, διαδεξαμένου τὸν κατὰ τὴν πρώτην πρό τῆς Ῥώμης ἔφοδον φονευθέντα ἀντιστράτηγον Βουρβῶνα, ὅστις εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἀρχηγίαν, ἀντὶ τοῦ καθ' ὁδὸν βαρέως ἀσθενήσαντος Ἀρχιστρατήγου Γεωργίου Φρουνδσβέργ.—Ὁ Ὁράνζ, ἐπὶ κεφαλῇς τῶν ἀγαλινῶτων ὀρδῶν ἐκ Γερμανῶν, Ἰταλῶν καὶ Γάλλων, εἰσῆρχετο εἰς τὴν Ῥώμην καὶ ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας ἐδῆου καὶ ἔκλεπτεν αὐτήν. Ἐβεβηλώθησαν ὅλοι οἱ ναοί, λείψανα ἁγίων διηρπάγησαν, ὁ Πάπας Κλήμης Ζ' ῥήγμαλωτίσθη, καὶ ὁ ἐν τῷ Βατικανῷ ναὸς τοῦ Ἀγίου Πέτρου ὁ γενικὸς ἐγένετο στρατῶν.

Ἐνταῦθα περιεργείας χάριν, παρατιθέμεθα πληροφορίας τινάς, ἃς ὁ ἐν Ῥώμῃ ἐλλόγιμος μοναχὸς τοῦ Τάγματος τῶν Βαρναβιτῶν κ. Ἰωάννης Βαπτιστῆς Σεμέριχ εὐηρεστήθη, ἵνα πέμψῃ ἡμῖν, διὰ τοῦ κοινοῦ φίλου κ. Γαετάνου Δέ-Σάνκτις, Καθηγητοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας, περὶ τῶν θέσεων εἰς ἃς, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, κατετέθη ἡ ἱερὰ κάρα τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Ἀγίου Πέτρου, καὶ ἐν τίνι σήμερον θέσει εὐρίσκεται κατατεθειμένη.

(1) Histoire de Constantinople sous les empereurs Francais. πρὸλ. Σ. Βυζαντινῶν Ἱστορ. Κωνσπόλεως Τ. Α'. σελ. 394.

(2) Πρὸλ. Pouqueville Voyage dans la Grèce Τ. III. p. 504.—Φαίνεται, ὅτι μέρος τοῦ λειψάνου μετεκομίσθη, ἄλλον πῶτε, ἐξ Ἀμάλφης εἰς Ῥώμην· καὶ οὕτω, ἂν ἑνὸς μὲν συμβεβῇται ἡ μαρτυρία τοῦ ἱστορικοῦ Γκουϊτταρδίνη, ἂν ἑτέρου δὲ ἡ ἐν ὑποσημειώσει 2^ῃ τῆς σελ. 48 πληροφορία τοῦ κ. Ἰωαν. Βαπτιστοῦ. ὅτι ἀπλᾶ λείψανα σώζονται ἐν Ἀμάλφῃ καὶ τινα ἄλλα τεμάχια, ἐκ τοῦ ἐν Ἀμάλφῃ ἀναμφιδόλως, εἰς τὰς πόλεις, Μιλάνον, Μπρέσσαν καὶ Νώλην τῆς Ἰταλίας.

«Ἀναγινώσκων τὸν Nibby (Roma nell' anno 1838 etc) εὗρον εἰς ποῖον μέρος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγίου Πέτρου εὕρεται ἡ ἁγία κάρα. Ὁ ἐκτεταμένος θόλος τοῦ ναοῦ ὑποστηρίζεται ὑπὸ τεσσάρων πυλώνων πενταγώνων ἀκανονίστων, ἕκαστος τῶν ὑποίων κατὰ τὴν πρόσοφιν, ἥτις ἀποβλέπει εἰς τὴν μεγάλην ἐξομολόγησιν, ἔχει μίαν μεγάλην κόγχην, ἐνθα εἶνε τετοποθετημένον ἄγαλμα. Ἐφ' ἐκάστου τῶν τεσσάρων ἀγκυμάτων ὑπάρχουσιν αἱ σεβασταὶ στοαὶ (loggie), καλούμεναι αἱ στοαὶ τῶν λειψάνων, ἀκριβῶς ἐπειδὴ εἶχον ὀρίσθῃ, ἵνα περιέχωσι τὰ ἐπισημότερα λείψανα τῆς βασιλικῆς ἐκκλησίας (basilica)· δηλαδὴ τὸ ἅγιον πρόσωπον,⁽¹⁾ τὸν τίμιον σταυρόν, τὴν ἱερὰν λόγχην καὶ τὴν κάραν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου. Ταῦτα τὰ λείψανα ἔπρεπε νὰ ὦσι τετοποθετημένα ἕκαστον ἐν τῇ στοᾷ, ἥτις ἐπίκειται τοῦ

ἀγάλματος τοῦ ἀνταποκρινομένου ἁγίου· ἔθεν βορειοδυτικῶς ἔπρεπε νὰ ὦσι τὰ ἅγια λείψανα τοῦ τιμίου Σταυροῦ, ἀφοῦ εἰς ἐκείνην τὴν γωνίαν ἴσταται τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀγίας Ἑλένης, δυτικομεσημβρινῶς ἐκεῖνα τοῦ ἁγίου προσώπου, μεσημβρινοανατολικῶς ἡ κάρα τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου καὶ βορειοανατολικῶς ἐκεῖνα

(1) Volto santo. ὅρα I. Νικολαΐδου Λεβιδέως «Πνεῦμα τῆς θρησκείας κλπ.» σελ. 312. «Ἡ Βερονίκη ἢ Προυνίκη ἀπαντήσασα τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ ἰδῶτι περιρρομένη, ὅτε φέρων κατ' ὤμων τὸν σταυρὸν ἀνέβαινεν εἰς τὸν Γολγοθᾶν, προσήνεγκε τὸν πέπλον αὐτῆς, ἵνα σφогγισθῇ, ἡ δὲ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος (ὡς λέγουσιν οἱ συναξαρισταὶ) ἔμεινεν ἐντετυπωμένη ἐπὶ τοῦ κρασπέδου, φυλαττομένου μέχρι τοῦδε ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἀγίου Πέτρου ἐν Ῥώμῃ».

τῆς ἱερᾶς λόγχης· ἀλλ' ὁ Παῦλος Ε'. κατὰ τὸ 1606 ἔθηκε τὸ ἅγιον πρόσωπον καὶ τὴν ἱερὰν λόγχην ἐν τῇ μεσημβρινοδυτικῇ στοᾷ ἐπὶ τοῦ ἀγάλματος τῆς Βερονίκης, καὶ κατὰ τὸ 1617 ἐτοποθέτησε τὴν κάραν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἐν τῇ βορειοδυτικῇ στοᾷ τῆς Ἀγίας Ἐλένης.—Ὁ Οὐρβανὸς Η'. κατὰ τὸ 1629 ἔθηκε τὸν τίμιον σταυρὸν ἐν τῇ στοᾷ τῆς Βερονίκης.—Κατὰ μῆνα Μάρτιον τοῦ 1848, ἀπωλέσθη κλαπέισα ἡ ἱερὰ κάρα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. Ἀλλ' ὁ Πῖος Θ'. ἐπανεῦρεν αὐτὴν τῇ 1^η Ἀπριλίου 1848 καὶ ἐπανήγαγεν εἰς τὸ Βατικανὸν τῇ 4^η Ἀπριλίου ἰδίου ἔτους· ἔθηκε δὲ ἐν τῇ ἰδίᾳ θέσει ἔνθα καὶ πρότερον, δηλαδή ἐν τῇ βορειοδυτικῇ στοᾷ τῆς Ἐξομολογήσεως καὶ ἐκεῖ τανῦν ἐπαναπαύεται».

Περὶ δὲ τοῦ χιαστοῦ σταυροῦ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου μανθάνομεν παρὰ τοῦ Migne⁽¹⁾ τὰ ἐξῆς· «Κατὰ τὰ ἀρχεῖα τοῦ δουκάτου τῆς Βουργουνδίας, ὁ σταυρὸς μετχομισθῆς ἐξ Ἀχαΐας (Πατρῶν) ἐτοποθετήθη ἐν τῇ μονῇ Weaume, πλησίον τῆς Μασσαλίας, ὁπόθεν μετηνέχθη εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Βίκτωρος τῆς αὐτῆς πόλεως, πρὸ τοῦ ἔτους 1250, καὶ ἐκεῖ ἔτι σώζεται, ἐντὸς θήκης ἀργυρᾶς.⁽²⁾—Φίλιππος ὁ Καλός, (1396—1467) δούξ Βουργουνδίας καὶ Βραβάντης, ἀπήλαυσε μέρους τούτου, ὅπερ ἐνέκλεισεν ἐντὸς λειψανοθήκης ἐξ ἀργύρου ἐπιχρύσου, ἣτις μετεχομίσθη εἰς Βρυξέλλας.—Ὁ πρίγκηψ εὐ-τος συνέστησε, πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, τὸ Τάγμα τῶν ἱπποτῶν τοῦ Χρυσοῦ Δέρατος, οἵτινες ὡς διακριτικὸν ση-

(1) Dictionnaire de Biographie Chrétienne T. I. p. 201.

(2) Πρὸλ. Κ. Κοντογόνου Ἑκκλ. Ἱστορ. σελ. 56.—Ἡ ἄνω εἰρημένη ἀργυρὰ θήκη εἰς σχῆμα Χ, ὑπάρχει ἐστημένη ἐπὶ τινος ἀρχαίου θυσιαστηρίου κειμένου πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς κάτωθε κρύπτης τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀγ. Βίκτωρος. Ἐχει δὲ ἡ θήκη αὕτη, πλάτος μὲν πλείον τῶν 20 ἑκατοστών τοῦ μέτρου, μήκος δὲ περὶ τὰ 2 μέτρα.—Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ χιαστοῦ σταυροῦ ὑπάρχει κιγκλιωτὸν τετράγωνον. ἐν ᾧ δεῖκνυται τεμάχιον τοῦ σταυροῦ τοῦ Ἀπ. Ἀνδρέου, καταστραφέντος τοῦ ὑπολοίπου ἐν καιρῷ τῶν διαφόρων πολιτικῶν μεταβολῶν.—Γρηγόρ. Ζιγαδηνοῦ Ἑκκλ. Ἱστορία Τομ. Β'. διδλ. Ζ'. κεφ. ε'. σελ. 286.

μείον ἔχουσι τὸν σταυρὸν τὸν ἐπιλεγόμενον τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ἢ τῆς Βουργουνδίας»⁽¹⁾. Κατ' ἰδιαιτέρας δὲ ἡμῶν πληροφορίας καὶ ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ ναῷ «τῶν δεσμῶν τοῦ Ἀγίου Πέτρου», σώζεται μέρος τοῦ χριστοῦ σταυροῦ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου.

(1) Τὸ Τάγμα τῶν ἵππων τοῦ Χρυσοῦ Δέρατος, ἐκ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ σπουδαιοτέρων, ἱδρυθὲν πρὸς τιμὴν τῆς Παρθένου Μαρίας καὶ τοῦ ἱδόντος καὶ πρώτου προσφωνήσαντος «Ραβδί» τὸν ἀμὸν τοῦ Θεοῦ, Ἀπ. Ἀνδρέου, ἐν τῇ Βελγικῇ πόλει Bruges, τῷ ἔτει 1429, ὑπὸ τοῦ ἄνω εἰρημένου Φιλίππου τοῦ Καλοῦ, μετεβιβάσθη εἰς τὴν Αὐστριακὸν οἶκον μετὰ τὸν θάνατον Καρόλου τοῦ Τρομεροῦ, (1477) υἱοῦ τοῦ Φιλίππου τοῦ Καλοῦ· εἶτα εἰς Ἰσπανίαν διὰ τοῦ Καρόλου Ε'. βασιλέως τῆς Ἰσπανίας καὶ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας. (1500-1558). Τὸ παράσημον τοῦ χρυσοῦ δέρατος, ἐν ᾧ παρίσταται δέρμα κριοῦ καὶ ὕπερ φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «Pretium laborum non vile» (ἀμοιβὴ μόχθων οὐκ εὐτελής), δίδεται ὑφ' ἑκατέρας τῶν δυναστειῶν τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰσπανίας, εἰς ἃς ἐκ κληρονομίας τοῦ Βουργουνδικοῦ οἴκου, μετεβιβάσθη καὶ ὁ τίτλος τοῦ Ἀρχιταξιάρχου τοῦ Τάγματος. Φέρεται δὲ ἀπὸ τοῦ λαίμου.—Εἰκόνα αὐτοῦ βλέπε ἐν τῷ πίνακι φέρουσαν ἀριθμὸν 4.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

**Μέγα καὶ πολυθρύλλητον θαῦμα τοῦ Ἀποστόλου
Ἀνδρέου, διασώσαντος τὴν πόλιν τῶν
Πατρῶν ἀπὸ βαρβάρων.**

Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος, Αὐτοκράτωρ Κων-
σταντινουπόλεως, ὁ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν καλούμενος,
ὀρθοδοξώτατος καὶ χριστιανικώτατος, ἐν τῇ πρὸς τὸν ἴδιον
υἱὸν Ῥωμανὸν συγγραφῇ, παρέχει ἡμῖν τὴν τερπνὴν καὶ ἐν-
διαφέρουσαν ἀφήγησιν τῆς ἐπὶ Αὐτοκράτορος Νικηφόρου, ἐν
ἔτει 805 ἢ 807 μ. Χ., ὑπὸ τῶν Ἀβάρων καὶ Σαρακηνῶν γε-
νομένης πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ περὶ τῆς ἥττης αὐτῶν
ὑπὸ τῶν Πατρῶν, συμμαχεύοντος καὶ τοῦ ἰσχυροῦ προστάτου
αὐτῶν Ἀποστόλου Ἀνδρέου. — Ταύτην παρατιθέμεθα ἐνταῦθα,
ὥς ἔχει ἐν τῷ κεφαλαίῳ μὴ', τῷ ἐπιγραφομένῳ «ὁ ζητῶν
ὅπως τῇ τῶν Πατρῶν ἐκκλησίᾳ οἱ Σκλαβοὶ (¹) δουλεύειν καὶ
ὑποκεῖσθαι ἐτάχθησαν ἐκ τῆς παρούσης μανθανέτω γραφῆς.»

«Νικηφόρος τὰ τῶν Ῥωμαίων σκήπτρα ἐκράτει, καὶ οὗτοι
ἐν τῷ θέματι ὄντες Πελοποννήσου ἀπόστασιν ἐνόησαντες,
πρῶτον μὲν τὰς τῶν γειτόνων οἰκίας τῶν Γραικῶν ἐξεπόρθουν
καὶ εἰς ἀρπαγὴν ἐτίθεντο· ἔπειτα δὲ καὶ κατὰ τῶν οἰκητόρων
τῆς τῶν Πατρῶν ὁρμήσαντες πόλεως, τὰ πρὸ τοῦ τείχους πε-

(¹) Τὰ περὶ τῶν βαρβάρων τούτων ὅρα ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Πατρῶν σ. 222-237

δία κατεστρέφοντο καὶ ταύτην ἐπολιόρκουν, μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντες καὶ Ἀφρικανούς καὶ Σαρακηνοὺς. Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἱκανὸς διήλθε καὶ σπάνις τῶν ἀναγκαιούτων τοῖς ἔνδοθεν τοῦ τείχους γείνεσθαι ἤρξατο, ὕδατός τε καὶ τροφῶν, βουλὴν βουλευόνται εἰς συμβιβιάσεις τε ἔλθειν καὶ λόγους ἀπαθείας λαβεῖν καὶ τήνικα αὐτὰ τὴν πόλιν ὑποτάξαι αὐτοῖς. Ἐπεὶ οὖν ὁ τήνικα αὐτὰ στρατηγὸς ὑπῆρχε πρὸς τὴν ἄκραν τοῦ θέματος ἐν Κάστρῳ Κορίνθου καὶ προσδοκία ἦν τοῦ παραγίγνεσθαι αὐτὸν καὶ καταπολεμῆσαι τὸ ἔθνος τῶν Σκλαβηνῶν, ὡς καὶ πρώην καταμνησθέντος αὐτῷ περὶ τῆς καταδρομῆς αὐτῶν παρὰ τῶν ἀρχόντων, ἐβουλευσάντο οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες ἀποσταλῆναι σκοπὸν εἰς τὰ ἀνατολικώτερα τῶν ὁρέων καὶ σκοπεῦσαι καὶ γινῶναι εἰ ἄρα παραγίγνεται ὁ στρατηγός, παραγγείλαντες καὶ σημεῖον δεδωκότες τῷ ἀπεσταλμένῳ ἵνα, εἰ μὲν ἴδοι ἐρχόμενον τὸν στρατηγὸν ἐν τῇ ὑποστροφῇ αὐτοῦ κλίνει τὸ φλάμουλον,⁽¹⁾ ὅπως γινῶσι τὴν ἔλευσιν τοῦ στρατηγοῦ, εἰ δὲ μὴ γε, κατέχειν ὀρθὸν τὸ φλάμουλον πρὸς τὸ μὴ ἔχειν αὐτοὺς προσδοκίαν τοῦ λοιποῦ παραγίγνεσθαι τὸν στρατηγόν· τοῦ οὖν σκοποῦ ἀπελθόντος καὶ μαθόντος μὴ παραγίγνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἐπίστρεφεν ὀρθὸν κατέχων τὸ φλάμουλον. Καὶ δὴ τοῦ Θεοῦ εὐδοκήσαντος διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἁγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, τοῦ ἵππου ὀλισθήσαντος τοῦ ἐπιβάτου ὑποπεπτωκότος, ἔκλινε τὸ φλάμουλον, καὶ οἱ τοῦ κάστρου οἰκήτορες ἰδόντες τὸ γεγονὸς σημεῖον, καὶ νομίσαντες ἐξ ἅπαντος παραγίγνεσθαι τὸν στρατηγόν, ἤνοιξαν τὰς πύλας τοῦ κάστρου, καὶ ἐξῆλθον θαρσαλέοι κατὰ τῶν Σκλαβηνῶν, καὶ εἶδον τὸν Πρωτόκλητον Ἀπόστολον ὀφθαλμοφανῶς ἵπῳ ἐπικαθήμενον καὶ δρόμῳ ἐπερχόμενον κατὰ τῶν βαρβάρων· καὶ δὴ τρέψας τούτους κατὰ κράτος, καὶ διασκορπίσας καὶ ἀπελάσας πρόβῳ τοῦ κάστρου

(1) Ἐκ τῆς Λατινικῆς flammula = σημαία (πικρὴ ἐρυθρὰ).

φυγάδας ἐποίησεν. Οἱ δὲ βάρεχροι ἰδόντες καὶ καταπλαγέντες, ἔκθαμβοι γεγονότες ἐπὶ τῇ κατ' αὐτῶν κραταιᾷ ἐπιλεύσει τοῦ ἀητητήτου καὶ ἀκαταγωνίστου ὀπλίτου καὶ στρατηγοῦ καὶ ταξιάρχου καὶ τροπαιοῦχου καὶ νικηφόρου Πρωτοκλήτου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ἐταράχθησαν, ἐσαλεύθησαν, τρόμος ἐπελάβετο αὐτούς, καὶ προσέφυγον εἰς τὸν πάνσεπτον ναὸν αὐτοῦ. Τοῦ οὖν στρατηγοῦ μετὰ τὸ τρόπαιον ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ καταλαβόντος καὶ τὴν νίκην τοῦ Ἀποστόλου μαθόντος, κατεμήνυσε τῷ βασιλεῖ Νικηφόρῳ τὴν τε ἔφοδον τῶν Σκλαβηνῶν καὶ τὴν προνομὴν καὶ αἰχμαλωσίαν καὶ ἀρχνισμὸν καὶ λεηλασίαν καὶ τὰλλα δεινὰ, ὅσα καταδραμόντες ἐποίησαν εἰς τὰ μέρη τῆς Ἀχαΐας, ἔτι δὲ καὶ τὴν πολυήμερον πολιορκίαν καὶ τὴν κατὰ τῶν οἰκητόρων τοῦ κάστρου διηνεκῇ ἐπίθεσιν, ὡσάυτως καὶ τὴν ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ τρόπαιον καὶ τὴν κατὰ κράτος νίκην τὴν γενομένην παρὰ τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ὡς ὀφθαλμοφανῶς ὥραθη ἐπιτρέχων καὶ διώκων τοὺς πολεμίους κατὰ νῶτον καὶ τροπούμενος αὐτούς, ὥστὲ καὶ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους αἰσθῆσθαι τὴν τοῦ Ἀποστόλου πρὸς ἡμᾶς ἐπισκοπὴν καὶ συμμαχίαν καὶ διὰ τοῦτο προσφυγεῖν αὐτοὺς εἰς τὸν σεβάσμιον αὐτοῦ ναόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα ἀναμαθὼν παρεκελεύσατο οὕτως· «ἐπεὶ καὶ τὸ τρόπαιον καὶ ἡ κατὰ κράτος νίκη παρὰ τοῦ Ἀποστόλου γέγονεν, ὀφειλόμενον καθέστηκε πᾶσαν τὴν ἐκστρατείαν τῶν πολεμίων καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰ σκύλα αὐτῷ ἀποδοθῆναι». Καὶ διωρίσατο αὐτούς τε τοὺς πολεμίους μετὰ πάσης τῆς φαιμιλίας καὶ συγγενείας καὶ πάντων τῶν προσηκόντων αὐτοῖς, ἔτι δὲ καὶ πάσης τῆς ὑπάρξεως αὐτῶν ἀφορισθῆναι εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἀποστόλου ἐν τῇ μητροπόλει Πατρῶν, ἐν ἧ ὁ πρωτόκλητος καὶ μαθητὴς τοῦ Χριστοῦ τὸν ἀθλήσεως διήνυσεν ἀγῶνα, δεδωκώς περὶ αὐτῶν καὶ σιγίλλιον ἐν τῇ αὐτῇ μητροπόλει. Ταῦτα οἱ πρεσβύτεροι καὶ ἀρχαιότεροι ἀνήγγειλαν παραδόντες ἀγράφως χρόνῳ τε καὶ βίῳ τοῖς ὕστερον, ὅπως ἂν κατὰ τὸν προφήτην γυνὴ γενεὰ ἢ ἔρχο-

μένη τὸ γεγονός θάυμα διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου, καὶ ἀναστήσονται καὶ ἀπαγγελοσιν αὐτὸ τοῖς υἱοῖς αὐτῶν, ἵνα μὴ ἐπιλάβωνται τῶν εὐεργεσιῶν, ὧν ἐποίησατο ὁ Θεὸς διὰ πρεσβειῶν τοῦ Ἀποστόλου. Ἐκ τότε δὲ οἱ ἀφορισθέντες Σκλαβηνοὶ ἐν τῇ μητροπόλει καὶ τοὺς στρατηγούς καὶ τοὺς βασιλικούς καὶ πάντας τοὺς ἐξ ἐθνῶν ἀποστελλομένους πρέσβεις⁽¹⁾ ὡς ὁμήρους διατρέφουσιν, ἔχοντες ἰδίους καὶ τραπεζοποιούς καὶ μαγείρους καὶ πάντας τοὺς παρασκευάζοντας τὰ τῆς τραπέζης βρώμματα, τῆς μητροπόλεως εἰς αὐτὰ μηδὲν καينوτομουμένης, ἀλλ' αὐτοὶ οἱ Σκλαβηνοὶ ἀπὸ διανομῆς καὶ συνδοσίας τῆς ὁμάδος αὐτῶν ἐπισυνάγουσι τὰς τοιαύτας χρεῖας. Ἐποίησε δὲ σιγίλλιον Λέων ὁ ἀείμνηστος τὸ τι ὀφείλουσι παρέχειν οἱ αὐτοὶ ἐναπογραφόμενοι τῷ μητροπολίτῃ καὶ μὴ ἀπαργυρίζεσθαι παρ' αὐτοῦ ἢ ἄλλως πῶς κατ' ἐπίνοιαν ἄδικον ζημιῶσθαι αὐτούς».

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μαυθάνομεν, ὅτι ὁ προειρημένος Αὐτοκράτωρ Νικηφόρος Α'. ἀνύψωσε τὴν τότε Ἐπισκοπὴν Πατρῶν εἰς Μητρόπολιν καὶ ὑπάγαγεν εἰς ταύτην τὰς τρεῖς Ἐπισκοπάς, Μεθώνης, Κορώνης καὶ Λακεδαίμονος. Ἀπεδόθη δὲ ἡ τιμὴ αὕτη εἰς τὴν Ἐπισκοπικὴν τῶν Πατρῶν Ἐκκλησίαν, ἐνεκα τῆς ἄνω ἐκτεθείσης θυματουργοῦ βοηθείας, ἣν ὁ Πρωτόκλητος τῶν Ἀποστόλων Ἀνδρέας παρέσχε τοῖς Πατρεῦσι. Τὸ ἄνω συμβάν τῆς ἀποστασίας καὶ ὑποταγῆς τῶν Ἀβάρων τῆς Πε-

(1) Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω χρονικοῦ πληροφοροῦμεθα, ὅτι οἱ μέχρι τοῦ Θ'. αἰῶνος εἰς Πάτρας μεταδύνοντες ἐπίσημοι, κατέλυνον εἰς τὴν Ἐπισκοπὴν, (οἶκημα τοῦ Ἐπισκόπου) ἣτις οὐ μικρὰς ἐκέκτετο προσόδους καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἄφθονα παρείχε τὰ τροφεῖα· ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ἐκτίσθησαν παρὰ τὸν παράλιον ναὸν τοῦ Ἀπ. Ἀνδρέου ὕψηλοι καὶ κατὰλληλοι ξενῶνες, ὑπὸ τειχῶν ὁχυρῶν περιβαλλόμενοι κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν πειρατῶν, καὶ ἐν ἐκείνοις ὑπῆρτον οἱ διωρισμένοι Σκλαβηνοί.— Τανῦν πρὸ τῆς πλατείας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀποστ. Ἀνδρέου, τῆς καλουμένης «Κωνσταντίνου τοῦ Διαδόχου», καλλιπρεπὲς ἡγέρθη ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν κ. Γεροθέου, τὸ Ἀρχιεπισκοπεῖον, ἐν ᾧ ἄφθονον πνευματικὴν θὰ εὕρισκωσι τροφήν, ἵνα καὶ τῷ λαῷ μεταδίδωσιν, οἱ ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας Πατρῶν καὶ Ἠλείας κληρικοί.

λοποννήσου, ἀναφέρεται καὶ ἐν τινι Πατριαρχικῇ ἐπιστολῇ⁽¹⁾ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Νικολάου Β'. (1084 — 1111) πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξιον Α'. τὸν Κομνηνόν, ἐν ᾗ λέγεται, ὅτι ἀδίκως ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκεῖνος ἀφῆρεσε τοῦ Μητροπολίτου Πατρῶν πολλὰ τῶν προνομίων του, διότι ταῦτα παρεχωρήθησαν τῇ Μητροπόλει Πατρῶν, ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὸ θαῦμα τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ὑπὸ Νικηφόρου τοῦ Α'! «Προσ-επιτούτοις καὶ ὁ θεοφιλέστατος μητροπολίτης Πατρῶν πολλοῖς καὶ διαφόροις τετελείχεται δικαιώμασιν, εἰς τὸ συμφυεῖς καὶ ἀτμήτους καὶ ἀναποσπάστους ἔχειν τὰς τῇ κατ' αὐτὸν ἐκκλησίᾳ δωρηθείσας ἐπισκοπὰς παρὰ τοῦ Νικηφόρου Βασιλέως τοῦ ἀπὸ γενικῶν, διὰ τὸ ἐν τῇ καταστροφῇ τῶν Ἀδάρων παρὰ τοῦ κορυφαίου τῶν Ἀποστόλων καὶ πρωτοκλήτου Ἀνδρέου ὁρθαλμοφανῶς γενόμενον θαῦμα· ἐπὶ δικησίοις δέκα ὀκτὼ χρό-νοις ὅλοις κατασχόντων τὴν Πελοπόννησον καὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀπονεμομένων, ὡς μηδὲ πόδα βαλεῖν ὅλως δύνασθαι ἐν αὐτῇ Ῥωμαῖον ἄνδρα· ἐν μιᾷ δὲ ὥρᾳ τούτων μὲν ἀφανισθέν-των ἐκ μόνης ἐπιφανείας τοῦ Πρωτοκλήτου, τῆς δὲ χώρας ἀπάσης τοῖς Ῥωμαῖκοῖς σκήπτροις ἐπανελθούσης. Πρῶτον μὲν προβάλλεται τὸ τοῦ ῥηθέντος βασιλέως χρυσόβουλλον, τοῦ καὶ τὴν αὐτὴν ἀγιωτάτην ἐκκλησίαν Πατρῶν ἐξ Ἀρχιεπισκοπῆς εἰς Μητροπόλεως δόξαν ἀναγαγόντος, διὰ τὸ ῥηθὲν τεράστιον τοῦ κορυφαίου καὶ τρισὶν ἐπισκοπαῖς αὐτὴν δωρησαμένου, τῇ Μεθώνῃ, τῇ Λακεδαίμονι καὶ τῇ Σαρσοκορώνῃ καὶ ἑτερον τούτῳ συνάδον Λέοντος καὶ Ἀλεξάνδρου τῶν βασιλέων καὶ τρίτον Ῥωμανοῦ Χριστοφόρου καὶ Κωνσταντίνου, κατ' ἴχνος τοῖς ἄλλοις βαῖνον καὶ ἄλλο ἐπὶ τούτοις, τοῦ πρὸ μικροῦ βεβασι-λευκότος τοῦ Βοτανειάτου, τοὺς εἰρημένους πάντας ἐπισφρα-γίζοντας».

(1) Ἀστὴ ἡ ἀνευ χρονολογίας ἐπιστολή, εὑρίσκεται παρὰ τοῦ J. Leunclavio. Juris Graecoromani tam Canonici ete L. III p. 278.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ναοὶ καὶ Μοναὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἀλλαχοῦ καὶ ἐν Πάτραις.—Εἰκόνες αὐτοῦ ἐν Πάτραις καὶ ἀρχαιοτάται ἐν Πόντῳ.—Τελετὴ καὶ ἐπίσημος ταύτης ἀναγραφὴ.—Ἀνέγερσις ναοῦ ἀνταξίου τῆς μνήμης τοῦ Πρωτοκλήτου.

Ναοὶ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Πρωτοκλήτου Ἀνδρέου ἡγείροντο πέντε ἐν Κωνσταντινουπόλει· ὁ εἰς τὰ Ἀρκαδίας, κτισθεὶς ἐν ἀρχαῖς τοῦ Ε'. αἰῶνος ὑπὸ τῆς Ἀρκαδίας, ἀδελφῆς Θεοδοσίου τοῦ Β', μεγαλοπρεπῶς δ' ἀνεγερθεὶς ὑπὸ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα, εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος ἀναγαγόντος αὐτόν, ἅτε παθόντος ὑπὸ τοῦ χρόνου· ὁ εἰς τὸν Χορτοβολῶνα, κτίσμα τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ· ὁ πλησίον τοῦ Στύλου καὶ ὁ πλησίον τῆς Σατουρνίνου πύλης, ὑπάρχοντες ἐν τῷ ΣΤ'. αἰῶνι. Τούτοις ὁ Δουκάγιος⁽¹⁾ προστίθησι καὶ τὸν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἐν τῇ Κρίσει. Θεοδώρα δὲ ἡ Καντακουζηνή, ἀνεψιὰ ἐξ ἀδελφῆς τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Παλαιολόγου ἀνήγειρεν, ἐκ βάρων ἰσως, ἄλλον ναὸν εἰς τὸν Πρωτόκλητον Ἀνδρέαν, εἰς ὃν ἐπιγράμματα τρία ἐποίησεν ὁ Μάξιμος Πλανούδης, ἐκδεδομένα. Ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἡ τῷ 1315 ἐν Κωνσταντι-

(1) Constantinopolis Christiana ἐκδ. Βενετίας 1729. Μέρ. Β' σελ. 76.—Οὗτος ἦν οὐχὶ τοῦ Πρωτοκλήτου ναός, λέγει ὁ Μ. Γεδεών, ἐν τοῖς Πατριαρχικοῖς αὐτοῦ πίναξι σελ. 88 ὑποσημ. 13.

νουπόλει σωζομένη, ἄγνωστον ἔαν ᾦναι τις τῶν ὧδε ἀναφερομένων. Τῷ 1324 ἐσώζετο ἐν Μιτυλήνῃ μονὴ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τῆς Γλίστρας. Νεώτερον δὲ μοναστήριον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ἐστὶ τὸ ἀπέναντι Μηχανιῶνος ἐν Κυζίκῳ, κτισθὲν ὑπὸ Ἰωάννου Μούρμουρα κατὰ τὸ ἔτος 1626.⁽¹⁾ Ἡ ἐν τῷ Δήμῳ Κάτω Λειβαθοῦς τῆς Ἐπαρχίας Κραναιᾶς τῆς Κεφαλληνίας γυναικεία μονή, καλουμένη αἷ Ἅγιος Ἀνδρέας, Μηλαπιδέας» ἡ ὀρθώτερον Μηλαπηδᾶ, κτισθεῖσα ἐν ἔτει 1571· καὶ ἡ ἐν τῷ Δήμῳ Ἐλατίων τῆς Ζακύνθου, ἄδηλον πότε κτισθεῖσα.⁽²⁾ Τέλος ἡ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου σκήτη ἡ Σεραί εἶνε ἡ μεγίστη τοῦ Ἀγίου Ὁρους σκήτη, μείζων καὶ πολυπληθεστέρα τῶν πλείστων μονῶν του. Κεῖται 10' λ. τῆς ὥρας πρὸς ἄρκτον τῶν Καρυῶν, ὅπου πάλαι ποτὲ ἔκειτο ἡ μονὴ τοῦ Ξέστου. Καταστραφείσης ταύτης ἰδρύθη τὸ πρῶτον κατὰ τὰ μέσα τοῦ 12' αἰῶνος, ὑπὸ τοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης Πατριάρχου Ἀθανασίου τοῦ Πατελλαρίου, εὐρύχωρον κελλίον κληθὲν ὡς ἐκ τοῦ μεγέθους αὐτοῦ Σεραί καὶ ἀνακαινισθὲν ἐπὶ εὐρυτάτων βάσεων ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σεραφεῖμ τοῦ Ἀχαρνᾶνος ἐν ἔτει 1734.— Τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος κελλίον, ἐξαρτῶμενον ἐκ τῆς μονῆς Βατοπεδίου, παρεχωρήθη ὕστερον εἰς τινα Ῥώσσον μοναχὸν καὶ σὺν τῷ χρόνῳ ἐπληθύνθη ὑπ' ἄλλων Ῥώσσων, ἀνερχομένων ἤδη εἰς 500 περίπου. Ἐπέτυχον οἱ Ῥώσσοι μοναχοὶ ἐν ἔτει 1845 διὰ τοῦ Ἀνδρέου Μωραβιέφ⁽³⁾ τῆς ἀδείας, ἵνα

(1) Μ. Γεδεών ἐν Πατριαρχ. πίναξι σελ. 88.

(2) Ὑπάρχει καὶ μονὴδριον αἷ Ἅγιος Ἀνδρέας» ἰδιωτικόν, κατοικοῦμενον ὑπὸ τοῦ ἰδιοκτήτου, ἐν τῷ Δήμῳ Ναούσης τῆς Νάξου.— Ὑπῆρξε δὲ καὶ μονὴ περιόνομος τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ἐν Ἀθήναις, ἰδρυθεῖσα ἡ μᾶλλον ἀνακαινισθεῖσα τῷ 1550 ὑπὸ τῆς Ὀσίας Φιλοθέης. Περὶ ταύτης ὅρα Δημητρ. Γρ. Καμπουρόγλου Ἱστορ. τῶν Ἀθηναίων Τομ. Β', σελ. 294, 298 καὶ ἐπομ.— Ἐτέρα δὲ μονὴ πολλοῦ λόγου ἀξία, ἥς τὰ ἐρείπια δυσδιάκριτα τανῦν τυγχάνουσιν, ἔκειτο παρὰ τὸ χωρίον Σκοῦπι τοῦ Δήμου Παίων τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων. Καὶ ὁ χρόνος τῆς ἀκμῆς καὶ ὁ τῆς καταστροφῆς ταύτης ἀγνοεῖται· εἰσάζουσι δέ, ὅτι ἦτο πολλῶ ἀρχαιοτέρα τῶν Φραγκικῶν χρόνων.— Πλείονα ὅρα ἐν Ἀζανιάδῃ Γ. Παπανδρέου σελ. 66—67 καὶ 91.

(3) Ὅρα στίχ. 7 σελ. 51 τῆς παρούσης βιογραφίας.

ἀνγνωρισθῇ τὸ κελλίον ὡς σκήτη κοινοβιακή. Ὁκοδομήθη δ' ἐσχάτως μέγας καὶ περικαλλῆς ναός, οὗ ἡ δαπάνη ἀνήλθεν εἰς ἑκατομύρια φράγκων, ἀπὸ δὲ τῶν κωδωνοστασίων ἀνηρτήθησαν οἱ μέγιστοι ἐν Ἀθῶν κώδωνες.⁽¹⁾

Ὁ Δουκάγιος⁽²⁾ μνεῖται ποιεῖται περὶ τῆς μητροπολιτικῆς ἐκκλησίας τῶν Πατρῶν, κειμένης ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως καὶ κατεδαφισθείσης ὑπὸ Γοδοφρίνου Β'. Βιλλεχάρδουίνου ἡγεμόνος τοῦ Μωρέως, (1218—1245) θελήσαντος ν' αὐξήσῃ καὶ ἀνακαινίσῃ τὸ τότε κατηρειπωμένον Βυζαντινὸν φρουρίον. Κατ' ἀρχαίαν παράδοσιν, ἐξ ἧς καὶ ὁ περιηγητὴς Πουκεβίλ ὠδηγήθη, τὴν ἐν τῇ ἀκροπόλει μητροπολιτικὴν ἐκκλησίαν, ἔκτισεν ὁ Ἐπίσκοπος Πατρῶν Στρατοκλῆς καὶ ἀφιέρωσε τῇ Αἰωνίᾳ Σοφίᾳ, εἰς ἀνάμνησιν τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου. Ἐπὶ δὲ Θεοδοσίου τοῦ νεωτέρου (408-450) διατάξαντος, ἵνα αἱ κατὰ τόπους ἀρχαὶ καταστρέφωσι τὰ ἐθνικὰ ἱερά καὶ διὰ τοῦ σημείου τοῦ Σταυροῦ ἐξαγιάζωσι ταῦτα, οἱ Βυζαντινοὶ ἐνώσαντες τὸν ναὸν τῆς Αἰωνίας Σοφίας τῷ ἐγγύς κειμένῳ ἐθνικῷ τῆς Παναχαίδος Ἀθηνᾶς ναῷ, τρισυποστάτως ἐκάλεσαν—Ἀγίαν Σοφίαν—Ἀγιὸν Ἀνδρέαν⁽³⁾ καὶ....(ἄγνωστον). Ὅθεν ἀπὸ τοῦ ΙΓ'.

(1) Μπάρτ καὶ Χίρττ Ἑγγυζλ. Λεξικόν Τομ. Α'. σελ. 870.

(2) Hist. de Constantinople etc. L. II p. 53.

(3) Τὸν ἄνω εἰρημένον ναὸν κατερειπωθέντα, ἀνεκαίνισεν ἐν ἔτει 1426, ὁ Ἀρχιεπίσκοπος καὶ διοικητὴς τῆς πόλεως Πατρῶν—τελοῦσης ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Πάπα—Πανδούφου Μαλατέστα. Τοῦτο τεκμηριούμεν ἐκ δύο ἡμικατεστραμμένων ἐπιγραφῶν. σωζομένων ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ἐχουσῶν οὕτω·

ΣΗΜΕΙΟΝ ΑΥΘΕΝΤΟΥ
ΛΑΤΕΚΤΟΙΣ ΜΗΤΡΟΠΟ
ΤΡΩΝ ΤΟΥ ΑΝΑΚΑΙΝΙ
ΘΕΙΟΝ ΝΑΟΝ ΤΩ ΧΙΛΙ
ΕΚΤΩ ΕΙΚΟΣΤΩ

ΠΑΝΔΟΝΛΦΟΝ ΝΤΕΜΑ
ΛΙΤΟΝ ΠΑΛΑΙΩΝ ΠΑ
CANTOC ΤΟΝ ΤΗΔΕ
ΟCΤΩ ΤΕΤΡΑΚΟCΙΟ
ΕΚΤΩ ΕΤΕΙ.

αἰῶνος, μητρόπολις ὠρίσθη ὁ παράλιος ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου.⁽¹⁾

Ὁ παράλιος οὗτος ναὸς κτισθεὶς κατὰ τὸν Εῴν μ.Χ. αἰῶνα ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ναοῦ τῆς Δήμητρος, κατὰ ῥυθμὸν Βασιλικῆς, (Basilica) ἦτο ἔργον πολυτελὲς καὶ ἐκλαμπρον τῶν Χριστιανῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, ὡχυρωμένος ποτέ, ὡς ἔχων τείχη καὶ πύργους κατὰ τὰς γωνίας. Ἐνεκα δὲ τῶν συνεχῶν πειρα-

INSIGNUM SEU ARMA
DE MALATESTIS. AR
CENSIVM AEDIFICATO
MCCCC

DOMUM PANTULPHI
CHIEPISCOPI PATRA-
RIS HOC ECCLESIE
XXVI.

Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων κατάκτησιν τῶν Πατρῶν (1460) ὁ ἀνωτέρω ναὸς μετετράπη εἰς τέμενος, γνωστὸν ὑπὸ τὸ αὐτὸ ὄνομα τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου. — Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ἐν ἔτει 1687, κατάληψιν τῶν Πατρῶν, ὁ Φραγκίσκος Μοροζίνης μετέβαλε τὸ τέμενος εἰς ναὸν αὐθις χριστιανικόν, ἐν ᾧ 4 Καρμηλῖται μοναχοὶ ἐκ τῶν ἀνυποδότηων ἐγκατεστάθησαν, ἀποζώντες ἐξ ἐλεῶν. — Ἀνακτηθεὶς τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων (1715) ὁ ναὸς οὗτος πάλιν ἐγένετο τέμενος, (1715—1828) διατηρήσαν οὕτω καὶ ὅλους τοὺς πρὶν καὶ μετέπειτα χρόνους τὴν τοῦ Πρωτοκλήτου ὀνομασίαν. Τὸν δὲ ὕψιστον μινάρην τοῦ τεμένους τούτου κατεμέτρησεν ἡ Expédition Scientifique de Morée.

Εἰς Ν. Μοίρας ἡ βαθμοὺς

Εἰς Π. Μοίρας

Γεωγρ. πλάτος — Γεωγρ. μῆκος

Γεωγρ. πλάτος — Γεωγρ. μῆκος

NM 42.4915" 0. NM 21.5634" 3.

ΠΜ.38,14',32"5. ΠΜ.49,24'25"5.

Οὐ πολλὰ ἔτη, μετὰ τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν, μεταβληθέντος τοῦ ἐσωτερικοῦ γηπέδου τοῦ φρουρίου εἰς κήπον, κατεδαφίσθη πᾶν ἀρχαῖον κτίριον. — Ἦδη ἐρείπια τινα τοῦ ναοῦ τούτου αἰσθάνονται μετὰ τινος ἀπομεμονωμένου τοίχου, ἐφ' οὗ ἡμιοδεσμέναι ἀγιογραφίαι.

(1) Ἐκ τῆς κατακτῆσεως τῶν Πατρῶν (5 Μαΐου 1205) ὑπὸ τῶν δορυκτετόρων Βουργουνδίων κλπ. ὀδηγουμένων ὑπὸ τοῦ Καμπανοῦ Γουλιέλμου Σαμπλῖτου, οἱ ὑπὸ τούτου διορισθέντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου Γάλλοι κληρικοὶ, ὁμοθυμαδὸν ἐψήφισαν πάραυτα, ὡς ἀρχιερεᾶ, τὸν συμπατριώτην αὐτῶν Ἀνσέλμον. Ἐκ τότε (1205—1429) ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, ἠκολούθησε ταῖς τύχαις τῆς Βαρωνείας τῶν Πατρῶν. Ἦ δὲ σφαγίς, ὡσεὶ δὴς τὸ πλεῖστον, τῶν ἀπὸ τοῦ 1316—1429 διοικούντων, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Πάπα, τὰς Πάτρας Ἀρχιεπισκόπων, συγγνώστα ἀπαντᾷ ἔχοντα ὡς ἐμβλημα αὐτῆς, τὸν Ἀπόστολον Ἀνδρέαν ἐπὶ τοῦ χιαστοῦ σταυροῦ τοῦ καὶ φέροντα ἐπὶ τοῦ λαμποῦ μικρὸν σταυρόν.

τικῶν δηώσεων κατὰ τοὺς Σταυροφορικοὺς ἰδίως χρόνους,⁽¹⁾ καθ' οὓς καὶ αὐτὴ ἡ πόλις τῶν Πατρῶν ἦτο γνωστή, ὡς «πόλις τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου»,⁽²⁾ οἱ Φράγκοι, κύριοι τῶν Πατρῶν, ἐπέξετεινεν τὰ ὀχυρώματα τοῦ ναοῦ τούτου,⁽³⁾ ἡρειπωμένου ὄντος κατὰ τὸν Οὐέλερ⁽⁴⁾ ἐν ἔτει 1676, καὶ καταστραφέντος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 18^{ου} αἰῶνος ὑπὸ σεισμοῦ· οὐχὶ δὲ ὡς τινες μεταγενέστεροι ἐκείνου περιηγηταί, ἐσφαλμένως λέγουσι κατὰ τὸ ἔτος 1769 ὑπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν. Ἐν τῷ ναῷ τούτῳ μετ' ἄλλων ἔλαβον χώραν καὶ τὰ ἐξῆς ἀξιοσημείωτα γεγονότα·

Βασίλειος ὁ Μακεδών, ἄσκημος τότε (850 μ.Χ.) ἀρχιεπίσκοπος τοῦ ἄρχοντος Θεοφιλίτση, εἰσελθὼν εἰς τὸν ναόν, ἵνα προσκυνήσῃ τὴν θαυματουργὸν τοῦ Ἀποστόλου εἰκόνα καὶ τὸν πάνσεπτόν του τάφον, ἐδέξατο ὑπὸ μοναχοῦ, μέγα ἔχοντος ὄνομα

(1) «Cum igitur ecclesia Patracensis, in maris littore constituta incursibus pateat piratum.» Ἐπιστ. Ἰννοκέντ. Γ'. πρὸς Γοθοφρίνον Α'. παρὰ Baluze. T. II c. 18 p. 448.

(2) [Saewulf.—Itinerarium Hierosolymitanum.

(3) Ἐν τοῖς τοῦ Χόφ «Chroniques Greco-Romains inédites» p. 228. Tables des fiefs de la Morée (1364) ἀναγινώσκομεν· «Questi sono li castelli che Madama Maria de Bourbon ave in lo principato de Achaya. —Le fortize de Archievescovo de Patrasso.—Lo castello del piano de Patrasso.—Τὸ μὲν πρῶτον εἶνε τὸ ἥδη φρούριον τῶν Πατρῶν, τὸ δὲ δεύτερον ἔκειτο οὐ μακρὰν τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, πρὸς τὴν μεσημβρινὴν πεδιάδα. Τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου τούτου τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ὡς καὶ ἐκεῖνα τοῦ ναοῦ αὐτοῦ, οὐ σμικρὰς ὑπέστησαν βλάβας τῇ 9ῃ Ὀκτωβρίου 1571· καλοῦτι γενομένης τῆς πολυθρυλήτου ναυμαχίας τῆς Ναυπάκτου (7 Ὀκτωβρίου 1571) καὶ κατατροπωθέντος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὑπὸ τοῦ Παπικοῦ, Ἑνετικοῦ καὶ Ἰσπανικοῦ στόλου, διοικουμένου ὑπὸ τοῦ Αὐστριακοῦ Δύν-Ιωάννου, μέχρη συνήφθη καὶ κατὰ τὴν παραλίαν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν Πατρίων καὶ ἀπεδιώχθησαν τῇ βοηθείᾳ πιθανῶς μόνων τῶν Ἑνετῶν.

(4) Voyage d'Italie de Dalmatie de Grèce et du Levant. Tom. II, p. 9. «κτίριον ἡρειπωμένον καὶ ἀρχαιότατον. Ἐκεῖ πλησίον σῶζονται δύο μεγάλοι θόλοι ὑπόγειοι καὶ αἱ βάσεις δύο ἐτέρων μύχους 64 καὶ πλάτους 2 ποδῶν. Ἴσως ὁ εἷς τῶν θόλων ἄλλοτε, ἔχρησάμυσεν ὡς ναὺς, σκωζομένου νῦν δώματος κατὰ τὴν ἀνατολικὴν ἄκρην μετὰ μεγάλων νυμφῶν (ἀγιδάδων) δι' ἀγάλματα. κλπ.»

ἐν Πάτραις, ὡς κατηξιωμένου προορατικοῦ χαρίσματος, καὶ τὸν ἐξ ἔθους πρὸς τοὺς βασιλεῖς γινόμενον χαιρετισμόν⁽¹⁾. Γνωστὸν δ' ὅτι, Βασίλειος ὁ Μακεδὼν ἐγένετο Αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου ἐν ἔτει 867.

Γουλιέλμος Β' Βιλλεχαρδουῖνος, Φράγκος ἡγεμὼν τοῦ Μωρέως, ἐτέλεσεν ἐν ἔτει 1259 τοὺς γάμους του μετ' Ἀννῆς τῆς Κομνηνῆς, θυγατρὸς τοῦ δεσπότης τῆς Ἀρτῆς Μιχαήλ. Παρῆσαν δ' ἐν μεγάλῃ στολῇ ἅπαντες σχεδὸν οἱ τοῦ Μωρέως Βαρῶνοι, Ἰππῶται καὶ λοιποὶ εὐγενεῖς, προσδὲ καὶ ἡ χαριεστάτη ἀδελφὴ τῆς νύμφης Ἑλένη, σύζυγος τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως Μαμφρέδου⁽²⁾.

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος, τελευταῖος Αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, παρέλαβε, παρὰ τῶν ἐγκρίτων τοῦ φρουρίου καὶ παντὸς τοῦ λαοῦ τῶν Πατρῶν, τὰς κλειδὰς τοῦ φρουρίου τῇ 5ῃ Ἰουνίου 1429⁽³⁾.

Λείψανα τοῦ περικαλλοῦς τούτου Βυζαντινοῦ ναοῦ εἰσὶ δύο στηλαι ἐκ μέλανος γρανίτου, τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἀποστόλου καὶ ἡ φέρουσα τὸν δικέφαλον ἀετὸν λιθίνη πλάξ, περὶ ἧς ἐπραγματεύθημεν ἐν τῇ 2^ῃ ὑποσημειώσει τῆς 55^{ης} σελίδος. Μέχρι δὲ τοῦ ἔτους 1853 ἐσώζετο μέρος καὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ ναοῦ τούτου. Σημειωτέον ὅτι, κατὰ διαφόρους ἐποχάς, ἐν τε τῇ πόλει⁽⁴⁾, τοῖς περιχώροις Πατρῶν καὶ τῇ ὁμωνύμῳ ἐπαρχίᾳ, μνημονεύονται καὶ ἕτεροι ναοί, ἐπ' ὀνόματι

(1) Ἡ ἱστορικὴ διήγησις τοῦ βίου καὶ τῶν πράξεων Βασιλείου τοῦ αἰοῦμένου Βασιλέως, ἦν Κωνσταντῖνος, βασιλεὺς ἐν Θεῷ Ῥωμαίων, ὁ τούτου υἱωνός, φιλοπόνως ἀπὸ διαφόρων ἀθροίσεως διηγημάτων τῷ γράφοντι προσανέθετο. πρὸς. Ἱστορ. Πατρῶν σελ. 240—252.

(2) Πρὸς. Χρονικὸν τῆς Κουγκέστας (κατακτίσεως τοῦ Μωρέως) στιχ. 1805 καὶ Buchon. La Grèce continentale et la Morée c. 35.

(3) Γεωργίου Φραντζῆ Χρονικὸν Βιβλ. Β' κεφάλ. 8.

(4) Ἐν μόνῃ τῇ πόλει τῶν Πατρῶν, ἐν ἔτει 1676, κατὰ τὸν περιηγητὴν Σπόν, ἐτιμῶντο ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τρεῖς ἐκκλησίαι.

τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τιμώμενοι, ἐν οἷς καὶ ὁ μεγαλοπρεπής, κατὰ τὸ νῦν χωρίον Ροῦτικα, εἰς θέσιν «Τρεῖς ἐκκλησίαι», ἀνεγερθεὶς ὑπὸ τοῦ Βυζαντινοῦ ἄρχοντος Πατρῶν Ἀνδρόνικου τοῦ Παλαιολόγου, ἐπὶ Αὐτοκράτορος Ἰωάννου Β' τοῦ Κομνηνοῦ. (1118—1143) (*).

(*) Ἀνῆκε δ' ὁ ἀνωτέρω ναὸς τῇ ἱερᾷ Μονῇ Βαρνακόξης, (Κοίμησις τῆς Θεοτόκου) τῇ κειμένη ἐν τῷ Δήμῳ Ποτιδανείας τῆς Φωκίδος. — Ὅρα χειρόγραφον ἐν Ἱστορίᾳ Πατρῶν σελ. 316 ὑποσημ. 1η. — Τανῦν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Πατρῶν ἀπαντῶσιν, ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τιμώμενοι ναοὶ 7· ἥτοι, ἐν τοῖς Δήμοις, Πατρέων 3, Τριταῖας 2, Φαρῶν 1 καὶ Ἐρινεοῦ 1. — Ἑλλείπει δ' ἐν τῷ Δήμῳ Δύμης. — Ὡσαύτως τιμῶνται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου α'). ὁ ἐν Πάτραις ναὸς τῶν Καθολικῶν, ἱδρυθεὶς ἐν ἔτει 1838 καὶ φέρων ἐπὶ τῆς προσόψεως ἐπιγραφὴν «Andreas pro amore Christi in cruce pependit» β'). ὁ σύλλογος ἀλληλοβοηθείας τῶν ἐν Πάτραις Καθολικῶν καὶ γ') ὁ ναὸς τῶν ἐν Πάτραις Διαμαρτυρομένων, ἀποπερατωθεὶς ἐν ἔτει 1874 καὶ οὕτως τὸν θεμελίον λίθον κατέθηκεν ὁ ἀειμνηστος Ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν καὶ Ἡλείας Κύριλλος τῷ ἔτει 1872. — Ὅδοῦ δὲ οὐ παρέργον σημειοῦσθαι ἐνταῦθα, ὅτι καὶ ἅπαντα τὰ ἐν τῇ πόλει τῶν Πατρῶν φιανθρωπικὰ ἰδρύματα, οἶον, Νοσοκομεῖον, Βρεφοκομεῖον καὶ Πτωχοκομεῖον, τιμῶνται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου· ἔτι δὲ καὶ ὁ ἱεράτης τῇ πρωτοδουλίᾳ τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν κ. Ἱεροθέου, ὑπὸ αἰσιματάτους οἰκονομοῦς, συσταθεὶς ἐν Πάτραις, Ἡθικοθρησκευτικὸς Σύλλογος, οὗ σκοπὸς ἐστίν, ἡ ἀνάγκη-σις τῆς ὁσημέραι δυστυχῶς ἀτονουμένης Θρησκευτικῆς συναισθήσεως καὶ ἡ πρὸς ταύτην λήψις συντελεστικῶν μέτρων, ὑποδεικνυομένων πρότερον τῆς ἀρμοδιοῦς. — Εὐχῆς ἔργον ᾗθειον εἶσθαι, ἂν καὶ οἱ λοιποὶ Ἀρχιερεῖς ἀπεμιμῶντο τὸ Θεάρεστον καὶ Ἐθνικώτατον τοῦ ἡμετέρου ποιμενάρχου ἔργον. Ἐν ταῖς παρούσαις μέλιστα ἐκτάκτοις ἔθνηκαὶς δοκιμασίαις, εἴπερ ποτε παρίσταται ἀναπόφευκτος ἡ ἀνάγκη, ἵνα οἱ λόγοι γίνωσιν ἔργα· οἱ δ' Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι τῆς Ὀρθοδοξίας, δέον αὐτοῖς οὗτοι, ἀδιακρίτως τίτλου καὶ βαθμοῦ, νὰ δώσωσι πρῶτοι τὸ καλὸν παράδειγμα, μνῶμενοι τῶν βημάτων τοῦ Θεανθρώπου· τοῦ μέν, «ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων, (Ἰωάν. ι'. 11) τοῦ δέ, «ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, ἵνα δοξασθῇ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου» (Ἰωάν. ιβ', 25) ὑποσημαίνοντος τὴν μέλλουσαν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅτε εἶδε τοὺς αἰτουμένους τὴν γνωρίαν αὐτοῦ Ἕλληνας. Καὶ ὅτως ὁ Χριστιανισμὸς διαδοθεὶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων, ἐκραταιώθη ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅστις καὶ περ γεωγραφικῶς ὑπόδουλος ὢν εἰς τὴν κοσμοκράτειραν Ῥώμην, ἐκυριάρχησεν ὅμως ταύτης πλεον, διὰ τε τοῦ γόητος φιλοσοφικοῦ πνεύματος καὶ τῆς γλώσσης, (**) ἐφ' ἡσάων τῶν ὑφ' Ἑλλήνων καὶ λοι-

(*) Πάνυ εὐγλωττως ὁ διάσημος Γερμανὸς φιλόλογος καὶ Θεολόγος F. Schleiermacher σὺν ἄλλοις λέγει· «ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα μὲ τὴν λαμπρὰν αὐτῆς δύναμιν καὶ ἡχώ, δικαίως θεωρεῖται, ὡς ἡ ὠραιότερα ἔκφανσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.»

Ὁ δὲ ἤδη νῆος τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου,⁽¹⁾ ἐπὶ τῆς θέσεως τοῦ ἀρχαίου κείμενος, ἤρξατο ἀνεγειρόμενος ἀπὸ τοῦ ἔτους 1836⁽²⁾ καὶ ἀποπερατῶν κατὰ τὸ ἔτος 1845· διετέλεσε δὲ μητρόπολις μέχρι τοῦ ἔτους 1856.—Ἡ ἀνέγερσις καὶ διακόσμησις τοῦ ναοῦ, ἐγένετο ὑπὸ ἐπιτρόπης, ὀνομασθείσης ὑπὸ τῶν κατοίκων τῆς πόλεως τῶν Πατρῶν, δι' ἰδιωτικοῦ πληρεξουσίου ἐγγράφου, ἔχοντος οὕτω· Ἀ' Ἐπιθυμοῦντες οἱ Πολῖται Π. Πατρῶν ν' ἀνεγείρωσι τὸν Ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, τὸν ὁποῖον ἡ Πόλις αὕτη τιμᾷ ὡς προστάτην καὶ ἔφορόν της, καὶ κρίναντες ἀναγκαῖον νὰ ἐναποθέσωσι τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ Ἱεροῦ τούτου ἐπιχειρήματος εἰς συμπολίτας των, ἀξίους τῆς κοινῆς ἐμπιστοσύνης καὶ ἱκανοὺς νὰ τὸ φέρουν εἰς αἶσιον τέλος, ἐξελέξαντο τοὺς Κυρίους Μ. Ροῦφον, Χριστόδουλον Λόντον,

πῶν λαὸν ἀναμίξ κατοικοῦμένων χωρῶν. Διάσημοι δ' Ἕλληνες κληρικοί, ὡς ἄλλοι Νῶε, διαφυλάξαντες καὶ ἅπασαν τὴν μακραῖωνα δουλείαν, διαδοχικῶς καὶ μετ' ἐν-θέου ζήλου, ἐν τοῖς ναοῖς, τοῖς σχολείοις καὶ ταῖς μοναῖς, ὡς ἐν ἄλλαις κιβωτοῖς, τὴν γλῶσσαν καὶ τὰς προγονικὰς παραδόσεις, οὐκ ὀλίγον συνετέλεσαν, εἰς τὴν μεθ' ἐπταετῇ αἵματηρὸν καὶ ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα ἐπιτευχθεῖσαν ἀπελευθέρωσιν τῆς μικρᾶς ταύτης γωνίας, ἥτις καλεῖται Ἑλλάς... Ἀλλ' ἦδη;... Σωθῶμεν διὰ τοῦ ἰδίου νοός, ὁγιοῦς ἢ διὰ πατριωτικῆς διδασκαλίας καὶ ἐθελουσίας ὁγιομένου, διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν διαπραττουσῶν τὸ ἀγαθόν, ὡς ἔλεγε τὸ πάλαι ὁ συνετὸς πατριώτης Φιλοποίμην· ὁ δὲ Πανάγαθος Θεὸς ἔσται ἡμῖν βοηθός.

(1) Βλέπε εἰκόνα τοῦ ναοῦ ἐν τῷ πινάκι φέρουσιν ἀριθμὸν 9.

(2) Κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς ἐν Πάτραις Τουρκοκρατίας, σκιάς ἐκ καλᾶμων καὶ τινων κεράμων, ἔσκεπε τὸν πανάγιον τοῦ Ἀποστόλου τάφον, ὃν πάντοτε καὶ αὐτοὶ οἱ Τοῦρκοι μεγάλως ἐσέβοντο, ἀποκαλυπτόμενον, ὁσάκις ἐκείθεν διέδαινον.—Κατὰ δὲ τὸ ἔτος 1830 ἔπληξαν οἱ Πατρεῖς ἀζανόνιστον ξύλινον παράπηγμα, ἐν ᾧ εἰκὼν τοῦ Ἀγίου, διατηρηθὲν μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἤδη ναοῦ.—Ὁρα F. Aldenhoven. Itineraire etc p. 112.—Ἐν ἀπόσπῃ τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι τιμῶνται ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου ναοὶ 38, ἐξ ὧν ἐνοριακοὶ 30, ἀνήκοντες κατὰ Νομοὺς ὡς ἑξῆς· Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας 2, Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας 1, Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας 4, Ἀρχαδίας 1, Λακωνίας 1, Ἀχαΐας καὶ Ἠλίδος 13, Εὐβοίας 2, Κυκλάδων 1, Κερκύρας 1, Ζακύνθου 3, Κεφαλληνίας 1.—Δὲν ἀπαντᾷσι δὲ τοιοῦτοι ἐν τοῖς Νομοῖς, Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, Μεσσηνίας, Τρικυλῶν, Λαρίσσης καὶ Ἀργεῖς. Ὁρα Εὐαγ. Κ. Κορινθίου τοῦ ἑκκλησια ἐν Ἑλλάδι σελ. 82.—Χωρὶς ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου τιμῶνται 3, ἥτοι, ἐν τοῖς Δήμοις, Καρπενησιῶν, Βρασεῶν τῆς Κυνουρίας, καὶ Ἠλίδος.

Φ. Κωνστάκην, Α. Καλαμογδάρτην, Π. Πατρινόν, Κ. Τσερτίδην, Μ. Παναγόπουλον, Π. Χειλόπουλον, Χ. Δεσσίλαν, Ἀναγνώστην Μαργαρίτην, Ἀνδρ. Φακίρην, καὶ Χ. Τζεκριστιανόν, οἵτινες ἀφοῦ ζητήσωσιν ἐπ' ὄνοματι τῆς κοινότητος Π. Πατρῶν καὶ λάβωσι παρὰ τῆς Α. Μ. τὴν ἄδειαν τῆς ἀνεγέρσεως δυνάμει τοῦ παρόντος, θέλουσι καταβάλλει κάθε σποντίδα καὶ προσπάθειαν, διὰ νὰ ἐλκύσωσι τὴν ἐκούσιον συνδρομὴν τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους Χριστιανῶν, καὶ κατορθώσωσι νὰ γενῇ ἡ οἰκοδομὴ λαμπροτάτη καὶ ἀνάλογος τοῦ Σεβασμοῦ καὶ τῆς ὑφειλομένης Εὐλαθείας πρὸς τὸν Προστάτην Ἀπόστολον.

Εἰς τοὺς ἰδίους πολίτας ἐναποτίθεται τὸ χρέος τοῦ νὰ λάβωσι τὰ καταλληλότερα μέτρα, εἰς τὴν ἀκριβῆ σύναξιν τῶν συνδρομῶν καὶ τὴν καλὴν διαχείρισιν τούτων, καὶ εἰς πᾶν ὅ,τι ἄλλο ἀφορᾷ τὴν ἐκπεραίωσιν τοῦ Ἱεροῦ τούτου Ἔργου.

Ἡ Εὐγνώμοσύνῃ ἡμῶν καὶ τῶν Μεταγενεστέρων, θέλει εἶσθαι ἡ δικαία ἀμοιβὴ διὰ τὰς μεγάλας ἐκδοουλεύσεις τὰς ὁποίας περιμένομεν ἀπὸ τὴν ἰκανότητά καὶ τὸν ζῆλον τῶν συμπολιτῶν μας τούτων.

Ἐν Π. Πάτριας τὴν 12 Ἰανουαρίου 1835.

(Ἔπονται ὑπογραφαὶ 148)

Ὁ ναὸς εἶνε ἀρκούντως εὐρύχωρος, ἀλλ' αἱ ἐπὶ τῆς κυρίας προσόψεως τέσσαρες στῆλαι, εἰς οὐδένα ἀνήκουσαι ῥυθμόν, οὐδεμίαν ἐξωτερικὴν παρέχουσιν αὐτῷ ἐπίδειξιν.—Τοῦναντίον ἔνδον ὁ ναὸς εἶνε κεκοσμημένος δι' ἁγιογραφῶν ἐξόχων, τοῦ πεφημισμένου χρωστῆρος τοῦ ἀειμνήστου Δ. Κ. Βυζαντίου.⁽¹⁾ Οὐδεμία ἀρχαία εἰκὼν τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, εὐρίσκεται ἐν τῷ ναῷ, ἐκτὸς ἂν θεωρηθῇ τοιαύτη ἡ κατὰ τὴν Ὠραϊάν Πύ-

(1) Πρὸ πασῶν ἡ εἰκὼν τοῦ προφήτου Ἰερεμίου, διὰ τὸ ἐκφραστικὸν τῆς μορφῆς, κινεῖ τὸν θαυμασμόν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον πάντων τῶν ἐκάστοτε ἐπισκεπτομένων τὸν ναὸν καλλιτεχνῶν.

λην, ἀριστερεᾶ τῆς εἰκόνης τῆς Θεοτόκου, ἐπενδεδυμένη δι' ἀργύρου, ἐπεξεργασθέντος ὑπὸ Ῥώσσου ἐν Ἀθήναις τεχνίτου τῷ ἔτει 1869. — Ἡ δὲ παρὰ τὸ κενοτάφιον εἰκὼν, παριστῶσα καὶ τὰ σπουδαιότερα τοῦ βίου κλπ. τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου γεγονότα, εἶνε ἔργον Ἀγιορίτου μοναχοῦ, τοῦ ἐκ Γαλατίστης τῆς Μακεδονίας Μακαρίου, τοῦ ἔτους 1846, ὠρηθεῖσα τῷ ναῷ ὑπὸ τῶν ἐκ Μακρυνίτζης αὐταδέλφων Γεωργίου καὶ Νικολάου Κώστα Τζώρτζη.(1) — Καὶ τοῦ λόγου ἐνταῦθα περὶ εἰκόνων ὄντος, σημειοῦμεν, ὅτι αἱ ἀρχαιότεραι εἰκόνες τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ἐσώζοντο ἐν Σινώπῃ καὶ Χάρακι τοῦ Πόντου· περὶ τῆς πρώτης τὸ ἀρχαιότερον τῶν Ὑπομνημάτων ἀφηγεῖται ὅτι, «εἰκὼν Ἀνδρέου σώζεται πρεσβυτάτη ἀπόδειξις ἐναργής· οὗ καὶ φέρει τύπον ἐν αὐτῇ δυνάμει, ὅτι περ οὐ ζῶν ἀπλῶς καὶ φθειγόμενος, ἀλλὰ καὶ γραφῇ μόνη καθ' ἑκάστην Ἀνδρέας θαυματουργεῖ.»(2) περὶ τῆς δευτέρας, ὅτι οἱ Χαρακηνοὶ «εἰκόνα σεβασμίαν καὶ κατὰ πάντα ὁμοίαν αὐτῷ ἀνεστήλωσαν· ἐν τοίχῳ

(1) «Δ'. Ὁ Χριστὸς μαρτυρούμενος ὑπὸ τοῦ Προδρόμου, πρὸς τοὺς Ἀποστόλους Ἀνδρέαν καὶ Ἰωάννην τὸν Θεολόγον. — Π'. Ὁ Χριστὸς προσκαλεῖ τὸν Ἀνδρέαν καὶ Πέτρον, εἰς τὴν ἄγρην τῶν ἰχθύων. — Γ'. Ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας μετὰ τοῦ ὁμαίμονος, διδάσκουσι τὸν λαὸν ἐν Σινώπῃ. — Δ'. Οἱ Σινωπεῖς ἀρπάσαντες τὸν Ἅγιον σύρουσι, δάκνοντες καὶ λιθοβολοῦντες αὐτόν. — Ε'. Ὁ Ἅγιος ἀναστήσας τὸν παῖδα ἐν Σινώπῃ, δίδει αὐτὸν τῇ μητρὶ αὐτοῦ. — Ϛ'. Ὁ Ἅγιος ἱατρεῖει εἰς Πάτρας, τὴν Μαξιμίλλαν, ἐκ τῆς χαλεπῆς ἀσθενείας. — Ζ'. Ὁ Ἅγιος ἐν Πάτραις, ἱατρεῖει, τὸν ἐν τῇ Στοᾷ παρόλυστον. — Η'. Ὁ Ἅγιος ἱατρεῖει, τὸν δαιμονιζόμενον δοῦλον τοῦ Στρατοκλέους. — Θ'. Ὁ Ἅγιος βάλλεται εἰς φυλακὴν ἐν Πάτραις, ὑπὸ τοῦ Αἰγεάτου, ἀνθυπάτου τῶν Πατρῶν. — Ι'. Ὁ Ἅγιος ἐν τῇ φυλακῇ ὢν, χειροτονεῖ τὸν Στρατοκλέα, Ἐπίσκοπον τῶν Πατρῶν. — ΙΑ'. Ὁ Ἅγιος σταυροῦται. — Ὁ Αἰγεάτης, μανίᾳ συσχεθεῖς, θανοσθῆναι. — ΙΒ'. Ὁ Στρατοκλῆς σὺν τῇ Μαξιμίλλᾳ, θάπτουσι τὸν νεκρὸν τοῦ Ἀγίου. — ΙΓ'. Ὁ Ἅγιος Ἀρτέμιος μετακομίζει ἀπὸ Πατρῶν, τὸ σῶμα τοῦ Ἀγίου εἰς Κωνσταντινούπολιν.»

(2) Πρβλ. Ἐπιφάνιον λέγοντα· «ἐν αὐτῇ (τῇ Σινώπῃ) γενόμενοι ἐγώ τε Ἐπιφάνιος μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, καὶ Ἰάκωβος μοναχὸς, εὗρομεν εὐκτήριον τοῦ Ἀγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου καὶ εἰκόνα αὐτοῦ θαυμαστὴν πάνυ, εἰς μάρμαρον ὑλογραφωμένην. Λέγουσιν, ὅτι ἐπὶ Καβαλίνου (δηλ. Κωνσταντίνου τοῦ Κοπρωνύμου, ἀνδρὸς δυσσεβεστάτου καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου προδρόμου κατὰ Κεδρηνόν) ἦλθον τινεὶ εἰκono-

πιστῶς ὑλογραφήσαντες, ἥτις καὶ θαύματα πεποιηθέναι πλείστα λέγεται».

Τὸ μαρμαρίνον κενοτάφιον τοῦ Ἀποστόλου, ἐγκλεισθὲν ἐν ἔτει 1874, ὑπὸ μαρμαρίνην τετράστυλον στοὰν κεχυρωμένην,⁽¹⁾ πρόκειται μετὰ τοῦ τεμαχίου τοῦ δακτύλου τοῦ Πρωτοκλήτου,⁽²⁾ εἰς προσκύνησιν καὶ προστασίαν τῆς πόλεως Πατρῶν.

Ἡ ἐπέτειος ἑορτὴ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, (30 Νοεμβρίου) τελεῖται πάνδημος·⁽³⁾ πλείστων, ἔκ τε τῆς πόλεως καὶ τῶν περιχώρων, συρρεόντων εἰς τὸν ἱερὸν καὶ πάνσεπτον αὐτοῦ ναόν, ἵν' ἀκούσωσι τῆς Θείας λειτουργίας,⁽⁴⁾ προσκυνήσωσι τὸν πανάγιον αὐτοῦ τάφον, ἀσπασθῶσι τὸ τίμιον τῆς χειρὸς αὐτοῦ τεμαχίον, καὶ πῖωσιν ἐκ τοῦ ἡγιασμένου ὕδατος τοῦ ὁμωνύμου φρέατος.—Τὴν ἑορτὴν ταύτην, ἀπὸ τῶν πρώτων Χριστιανῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, μετὰ μεγίστης πομπῆς καὶ λιτανείας ἐν Πάτραις γιγνομένην,⁽⁵⁾ βλέπομεν καθιερωθεῖσαν μετὰ

μάχοι θέλοντες εἶσαι τὴν εἰκόνα. Καὶ πολλὰ μηχανητάμενοι οὐδὲν ἔχουσιν, μᾶλλον δὲ καὶ ἰκαρτήθησαν αἱ χεῖρες αὐτῶν. Παράδοσιν δὲ ἔχομεν, ὅτι ἔτι ὄντος τοῦ Ἀποστόλου ἡ εἰκὼν ἐγράφη. Ποιεῖ δὲ ἡ εἰκὼν ἰάσεις πολλὰς.»

(1) Ὅρα ταύτην ἐν τῷ πίνακι φέρουσιν ἀριθμὸν 12.

(2) Ὅρα· σελ. 51 στ. 4—9 τῆς παρούσης βιογραφίας.

(3) Ἐν Κωνσταντινουπόλει τανῦν, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, ὁ Πατριάρχης λειτουργεῖ ἐν τῷ κατὰ τὸ Φανάριον Πατριαρχικῷ ναῷ, εἰς ὃν συγχάζουσι καὶ οἱ ἐκεῖ πρεσβεύει τῶν Ὀρθοδόξων κρατῶν. — Προσφέρει δὲ, κατ' ἀρχαῖον ἔθιμον, τοῖς ἐπισκόποις, διὰ τὴν σιμνὴν τοῦ ἐν Βυζαντίῳ Πρωτοστάτου καὶ τῶν Ἀποστόλων Πρωτοκλήτου ἑορτὴν, μελίπαττα κολλύρια (τηγανίτας—Τουρκ. λοκμάδες), ἥτοι, τὰς τῶν ἀρχαίων ἐγκρίδας.—«Ἐγκρίδες, πέμμα ἑλαίῳ ἐψόμενον καὶ μελιτούμενον.»—Ἡσυχ. πρβλ. Ἀθην. ιδ', 645. Εὐσταθ. εἰς Ἰλιαδ. Σ. στιχ. 1188.—Ἐξοδ. ις', 31. Ἀριθμ. ια', 8. Σουΐδαν ἐν λέξει ἐγκρίς.—Φαίνεται, ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ κατ' ἐξοχὴν οἱ Ἑβραῖοι ἔργων τὰς τηγανίτας, θεωροῦντες αὐτάς, γλύκυμα ἀγνόν καὶ πρόχειρον· διὸ καὶ ἡ Γραφὴ λέγει· «καὶ ἐφύρασε καὶ ἐκολλύρισεν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ ἔψησε τὰς κολλυρίδας... καὶ ἔλαβε τὸ τήγανον καὶ κατεκένωσεν ἐνώπιον αὐτοῦ.»

(4) Ἐκ τῶν κατὰ τὴν ἑορτὴν φαλλομένων κανόνων, τοῦ μὲν ἐνὸς ὁ ποιητὴς ἐστὶν ἄγνωστος· ὁ δ' ἕτερος φέρει τὴν ἐπιγραφὴν· «ποίημα Ἰωάννου μοναχοῦ», ἵσως οὐχὶ τοῦ ἐκ Δαμασκοῦ φωστῆρος.—M. Γεδεών ἐν Πατριαρχ. πίνακι σελ. 88.

(5) Βλέπε ἐν Leunclav. Jur. Graec. L. II. p. 160 Βαλσαμῶνα λέγοντα·

τὴν Ἑθνικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν, ὡς ἑορτὴν ἐπιτόπιον, ὑπὸ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Πατρῶν, διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 29 πράξεως αὐτοῦ, τῆς 26^{ης} Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 1836. α. . . . Ἐπομένως ἐγένετο πρότασις ὅτι, ἐπειδὴ κατὰ τὴν προσεγγίζουσαν Δευτέραν εἰς τὰς 30 9δρίου ἐνεστῶτος μηνὸς εἶνε ἡ μνήμη τοῦ Ἀγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου, νὰ γείνη φροντίς περὶ τῆς ἐπισήμου ἑορτάσεως ταύτης.

Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον γνωρίζον, ὅτι κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην, παρεδόθησαν τὰ φρούρια τῆς Ναυπλίας⁽¹⁾ ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, ἐπειδὴ εἰς τὴν πόλιν ταύτην σώζεται ὁ τάφος τοῦ Ἀποστόλου τούτου καὶ ἀνεγείρεται ὁλοένα νὰὸς εἰς δόξαν τοῦ Ἀγίου, ἐπειδὴ ἔκ παλαι ἡ ἑορτὴ αὕτη εἶνε καθιερωμένη ὡς ἑορτὴ τῆς πόλεως, Ἀπεφάσισε· Νὰ τελεῖται κατ' ἔτος εἰς τὰς 30 9δρίου ἡ θεία λειτουργία εἰς τὴν πόλιν ταύτην, εἰς μόνον τὸν ναὸν τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου.—Μετὰ τὴν ιερουργίαν νὰ γίνεται λιτανεὶα ἐπακολουθουμένη ἀπὸ τὴν Δημοτικὴν ἀρχὴν καὶ ἀπὸ τὸν λαόν,⁽²⁾ καὶ

«εἰ θέλεις μαθεῖν κατὰ ποίαν ἡμέραν ἀπρακτῶσι τὰ δικαστήρια, ὅρα τὴν νεαρὰν Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ... ἡ λ'. Νοεμβρίου, ὅτι ὁ Ἀπόστολος Ἀνδρέας ἐν αὐτῇ ἑορτάζεται.» Πρὸς δὲ τοὺς ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν του, Μητροπολίτας, Ἐπισκόπους κλπ. καὶ ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως Σερραφεὶμ Β'. (1757—1761) ἐξέδωκε κανονικὴν διάταξιν, καθορίζουσαν τὴν πανηγυρικὴν ἐπιτέλεισιν τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἀγίου Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου. — «Ὅρα Μ. Γεδεών. Κανον. Διατάξεις Τομ. Α' σελ. 55—56. Τομ. Β' σελ. 456—457.

(1) Ἐπὶ τοῦ ὕψους Παλαμηδίου κεῖται τὸ ὁμώνυμον φρούριον, οὗ δύο ἐπάλξεις, ἡ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου καὶ ἡ τοῦ Μιλτιάδου, χρησιμεύουσιν ὡς φυλακαὶ καταδίκων. Ἐν τῇ τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, εὐρυχωροτέρᾳ τῆς ἑτέρας, ὑπάρχει καὶ ναῖσκος τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου, ἔνθα κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν αὐτοῦ, προσέρχονται οἱ κάτοικοι τοῦ Ναυπλίου καὶ τῶν πέριξ, διὰ τὴν ἀπότισιν φόρου εὐγνωμοσύνης καὶ εὐλαβείας, ἀλωθέντος, ὡς γνωστὸν, τοῦ φρουρίου Παλαμηδίου ἐξ ἐρόδου τῇ 30^ῃ Νοεμβρίου 1822 ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ εἰσπληθέντος πρώτου τοῦ γενναίου Σταῖκου Σταϊκοπούλου. — «Ὅρα Σταύρου Ἀνδροπούλου Ἀρεοπαγίτου. Βίους Πελοποννησίων ἀνδρῶν σελ. 137.

(2) Ἐνεκα τῶν ἐκάστοτε λαμβανόντων χώραν ἐκτρόπων, διὰ τὴν ἐξ ὑπερβαλλούσης εὐλαβείας χειραγώγησιν, τῆς ἀνὰ τὴν πόλιν κατὰ τὴν ἐπέτειον ἑορτὴν ἐκφερομένης εἰκόνης τοῦ Πρωτοκλήτου, μεταξὺ δύο ἀντιμαχομένων σωματείων, καθιγίθη ἡ λιτανεὶα ἐν ἔτει 1868, ὑπὸ τοῦ τότε Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν καὶ Ἡλείας,

νὰ παρακαλοῦνται αἱ πολιτικά καὶ στρατιωτικά ἀρχαὶ νὰ λαμβάνωσι μέρος εἰς τὴν τελετὴν ταύτην. Ὁ Ἐπίσκοπος καὶ ὁλος ὁ κληρὸς τῆς πόλεως θέλει παρευρίσκονται κατ' ἔτος τὴν ἡμέραν ταύτην εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου, πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς τελετῆς μ' ὁλὴν τὴν ἱερατικὴν τάξιν.

Ἡ ἑορτὴ νὰ καθιερωθῇ ὡς ἑορτὴ ἐπιτόπιος.

Ἀντίγραφον τῆς παρούσης ὑπογεγραμμένον παρὰ τοῦ προέδρου τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, νὰ διευθυνθῇ πρὸς τὸν Δήμαρχον διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ περὶ αὐτοῦ.

Ὁ Πρόεδρος Φ. Κωνστάντης. — Π. Πατρinός. — Γ. Κροϊτζου. Ν. Σταθακόπουλος. — Γ. Μορόγιαννος. — Κ. Τσερτίδης. Δ. Ρετινιώτης. — Α. Καλαμογδάρτης. — Ἀγγελῆς Σακέτος.

Ἐν ἔτει 1897, ὁ τότε ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Ὑπουργὸς κ. Γ. Κόρπας, εἰσαγαγὼν εἰς τὴν Βουλὴν τὸ οὕτω ἐπιψηφισθὲν σχετικὸν νομοσχέδιον,⁽¹⁾ διὰ τὴν ἀνέγερσιν νέου ναοῦ πρὸς τιμὴν τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, προέταξε τὴν ἀκόλουθον δικαιολογητικὴν ἔκθεσιν·

Πρὸς τὴν Βουλὴν.

«Ὁ ἐν Πάτραις ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου δὲν ἀνταποκρίνεται ὡς πρὸς τὴν χωρητικότητά εἰς τὴν σημερινὴν ἐπαύξεισιν τοῦ πληθυσμοῦ τῶν Πατρῶν, συνάμα δὲ δέον νὰ ᾖ οὗτος μεγαλοπρεπὴς καὶ ἀνάλογος τῆς πόλεως Πατρῶν. Τούτου ἕνεκεν καὶ διότι ἐν τῷ ἐν Πάτραις ὑποκαταστήματι τῆς Ἑθν. Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος εἶναι κατατεθειμένον ποσὸν ἐκ τριακοσίων περίπου χιλιάδων δραχμῶν,⁽²⁾ προερχομένων ἐξ ἐκποιήσεως οἰκοπέδων, δυνάμει τοῦ ἀρθροῦ 11 τοῦ Νόμου ΨΞ'. τῆς 18ης

ἀειμνήστου Κυρίλλου Χαϊρωνίδου, τοῦ κληροδοτήσαντος τὸν οἶκον αὐτοῦ τῇ πόλει Πατρῶν διὰ Πτωχοκομείου, ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Ἀπόστολος Ἀνδρέας».

(1) Τὸ νομοσχέδιον σύγκειται ἐκ 2 ἀρθρῶν, περιεχόντων ὅσα καὶ ἡ δικαιολογητικὴ ἔκθεσις.

(2) Τὸ ἀνωτέρω ποσόν, μετὰ τὴν ἐκποίησιν τῶν ὑπολειπομένων οἰκοπέδων, θέλει ἀνέλθαι εἰς δρχ. 750,000.

Δεκεμβρίου 1878⁽¹⁾ ἐκ ὠρεῶν καὶ ἐκ τοῦ περισσεύματος τῶν εἰσπράξεων τοῦ ὑπάρχοντος ἤδη ἐν Πάτραις ναοῦ ὁ Ἅγιος Ἀνδρέας, Προτείνεται εἰς τὴν Βουλὴν διὰ τοῦ ὑποβαλλομένου νομοσχεδίου, ἡ σύστασις ἐπιτροπῆς ἀπαρτιζομένης ὑπὸ τοῦ Σ. Ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν καὶ Ἡλείας ὡς προέδρου, καὶ τῶν κ. κ. Νομάρχου Ἀχαΐας καὶ Ἡλιδος, Δημάρχου, προέδρου τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Πατρέων, καὶ τριῶν ἐτέρων μελῶν ἐκλεγομένων παρὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου τοῦ αὐτοῦ Δήμου, ἐπιμελεῖα τῆς ὁποίας θέλουσι καταρτισθῇ τ' ἀπαιτούμενα διαγράμματα τοῦ κατασκευασθησμένου ναοῦ μετὰ τοῦ προϋπο-

(1) Ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου ἐπρωκίσθη ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ 9ου καὶ 10ου αἰῶνος, διὰ μεγάλης ἐκτάσεως· γαιῶν, κειμένων κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν τῆς Κάτω πόλεως. Κατὰ δὲ τοὺς τελευταίους χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας, ἡ ἐκτασις αὕτη ὁροθέσιον πρὸς ἄρκτον εἶχε χάνδακα, ἀπολήγοντα εἰς Τσιβδί· ἀλλὰ μετὰ τὴν Ἑθνικὴν ἡμῶν ἀποκατάστασιν ἱκανὸν μέρος, μικρὸν καὶ κατ' ὀλίγον, κατελήφθη ὑπὸ διαφόρων, ἀνεγειράντων οἰκίσκους· τὸ δὲ Δημοσίον ἤγειρεν ἀξιώσεις ἐπ' αὐτοῦ.—Τούτου ἐνεπεν ὁ Ναὸς ἡναγκάσθη νὰ προσφύγῃ εἰς τὰ δικαστήρια κατὰ τοῦ Δημοσίου. Ὅθεν πρὸς λύσιν τῆς διαφορᾶς συμβιβαστικῶς μεταξὺ Ναοῦ καὶ Δημοσίου, περιελήφθη ἐν τῷ Νόμῳ ΨΞ'. τῆς 18ης Δεκεμβρίου 1878, «Περὶ παραχωρήσεως οἰκοπέδων τοῦ Δημοσίου ἐν Πάτραις, εἰς τοὺς ἐπ' αὐτῶν οἰκοδομήσαντας μέχρι τέλους τοῦ ἐτους 1877» τὸ ἄρθρον 11ον, αἶρον οὕτω πᾶσαν εἰς τὸ μέλλον ἀμφισβήτησιν. Τοῦτο παρατιθέμεθα ὧδε· ἄρθρον 11.—Ἐκ τῶν ἀμφισβητούμενων ἐν τῇ Κάτῳ πόλει τῶν Πατρῶν οἰκοπέδων καὶ γηπέδων μεταξὺ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου καὶ τοῦ Δημοσίου, ἀναγνωρίζονται ὡς ἰδιοκτησία τοῦ ναοῦ, πλὴν τοῦ περιδόλου αὐτοῦ καὶ τὰ κατὰ τὸ διάγραμμα ἀπὸ 11 Νοεμβρίου ἐ. ἔ. τοῦ γεωμέτρου Καστάλη, ἀποτελοῦντα μετὰ τοῦ περιδόλου στρέμματα 76 καὶ μέτρα 96, κατὰ τὰ ἐν τῷ εἰρημένῳ διαγράμματι ἀναφερόμενα ὅρια ὑπὸ τοὺς ἐξῆς ὅρους· α'.) Νὰ παραιτηθῇ ὁ Ναὸς πάσης κατὰ τοῦ Δημοσίου ἀπαιτήσεως.—β'.) Οἱ κατέχοντες οἰκοδομάς ἐπὶ τῶν οἰκοπέδων τούτων γίνονται κύριοι τῶν οἰκοπέδων, ἐφ' ὧν οἰκοδόμησαν, ἐπ' ἐκτιμῇ, κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου πρώτου τοῦ παρόντος Νόμου, τὰ δὲ κενὰ καὶ τὰ ἐφ' ὧν δὲν ὑπάρχουσι τέλειαι οἰκοδομαὶ θέλουσιν ἐκποιηθῇ ἐπὶ δημοπρασίας, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν νόμων περὶ ἐκποιήσεως τῶν δημοσίων φαρτῶν κτημάτων.—γ'.) Τὸ τίμημα τῶν ἀνωτέρω οἰκοπέδων, εἰσπραττόμενον παρὰ τοῦ Ταμείου Πατρῶν εἰς λογαριασμόν τοῦ εἰρημένου ἱεροῦ ναοῦ θέλει κατατεθῇ ἐπ' ὀνόματι αὐτοῦ εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς ἀνέγερσιν καὶ διακόσμησιν καταλλήλου ναοῦ, τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου, τὸ δ' ὑπόλοιπον θέλει μένει ἀνέπαρον καὶ μόνον οἱ τόκοι αὐτοῦ θέλουσι χρησιμεύει πρὸς συντήρησιν τοῦ αὐτοῦ ναοῦ.—δ'.) Τὸ Ἐκκλησιαστικὸν συμβούλιον τοῦ εἰρημένου ναοῦ θέλει συμπράττει δι' ἐνός τῶν μελῶν του, νομίμως ἀντιπροσωπεύοντος αὐτὸ εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν διὰ τοῦ παρόντος ἄρθρου διαταγόμενων.

λογισμοῦ δαπάνης καὶ συγγραφῆς ὑποχρεώσεων, καὶ ἥτις θέλει ἐκθέσει τὸ ἔργον εἰς μειοδοτικὴν δημοπρασίαν, καὶ θέλει ἔχει τὸ δικαίωμα τῆς ἐν γένει διαχειρίσεως μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ κτιρίου τοῦ Ναοῦ καὶ τῆς διακοσμήσεως αὐτοῦ.»

Ἀκράδαντον πεποίθησιν ἔχομεν, ὅτι ἅμα τῇ ἐπιψηφίσει ὑπὸ τῆς Βουλῆς τοῦ ἄνω εἰρημένου νομοσχεδίου, ἡ ἐν αὐτῷ ὀριζομένη ἐπιτροπὴ θέλει προβῇ, εἰς τὴν ἐξομάλυνσιν τῆς περιουσίας τοῦ ναοῦ καὶ συλλογὴν χρηματικῶν ἐράνων, ἐκ τῶν ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ Κράτους Χριστιανῶν, πρὸς ἀνέγερσιν μεγαλοπρεποῦς ναοῦ, ἀνταξίου τῆς ὀφειλομένης μνήμης τῷ Πρωτοκλήτῳ Ἀνδρέᾳ καὶ τῆς εὐπρεπείας τῆς πρώτης ἐμπορικῆς πόλεως τῆς Ἑλλάδος, ἥς ἡ ἐν πάσῃ ἐποχῇ καὶ περιστάσει δράσις καὶ ἰδίως αἱ ἐξοχοὶ θυσίαι, κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας κοινὸν ἀγῶνά εἰσι τοῖς πᾶσι γνωσταί· καὶ δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι πᾶς τις Χριστιανὸς θέλει προσφέρει τὸν ὀβολὸν αὐτοῦ, διὰ τὴν ἀνέγερσιν, ὡς προείπομεν, περικαλλοῦς καὶ εὐρυχώρου ναοῦ, εἰς μνήμην τοῦ Πρωτοκλήτου καὶ ἐκ Βηθσαιῶδ⁽¹⁾ προσφιλεστάτου μαθητοῦ τοῦ Χριστοῦ, τοῦ μόνου ἐν Ἑλλάδι⁽²⁾ μαρτυρήσαντος Ἀποστόλου Ἀνδρέου, ὅστις δύναται νὰ κληθῇ ὁ κατ' ἐξοχὴν ὀνόματι καὶ πράγματι — Ἑλλήν Ἀπόστολος — διότι καὶ εἰς Ἑλληνικοὺς τὸ πλεῖστον πληθυσμοὺς ἐκήρυξε τὸ Εὐαγγέλιον καὶ εἰς Ἑλληνικὴν γῆν — ἐπαναλαμβάνομεν — τὸν βίον ἐτερμάτισε· καὶ ἂν ἡ Ῥώμη καυχᾶται διὰ τὸν Πρωτόθρονον, ὁ Ἑλληνισμὸς θέον νὰ καυχᾶται διὰ τὸν Πρωτόκλητον.

(1) «Βηθσαιῶν νῦν ἀγάλλου· ἐν σοὶ γὰρ ᾔηθησαν, ἐκ μυστικῆς λιβάδος, εὐωδέστατα κρίνα, Πέτρος καὶ Ἀνδρέας, κόσμῳ παντί, τὸ τῆς πίστεως κήρυγμα, εὐωδιάζοντες χάριτι τοῦ Χριστοῦ, οὗ καὶ τὰ πάθη ἐμνήσαντο.»

(2) «Ἢ τῶν Πατρῶν σε πόλις, Ποιμένα κέκτηται, καὶ πολιοῦχον θεῖον, καὶ κινδύνων παντοίων, ῥύστην καὶ φρουρὸν σε, Ἀνδρέα σοφέ, εὐχαρίστως τιμῶσά σε. Ἄλλ' ἐκδυσάτωι ἀπαύστως ὑπὲρ αὐτῆς, διασωθήσθαι ἀλώδην. Εἰς τοὺς Αἰῶνες... Μηγαῖον Νοεμβρίου λ'.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Πρωτόκλητε καὶ πανεύφημε Ἀπόστολε Ἀνδρέα, Σὺ ὅστις τὸ πρὶν ἄσκημος ἀλιεὺς ἰχθύων, ἐγένου διὰ τοῦ χαρίσματος τοῦ Παναγίου Πνεύματος ἐνδοξος ἀλιεὺς ἀνθρώπων, Σὺ δοτις διὰ τῶν θείων τῆς Εὐαγγελικῆς ἀληθείας ῥημάτων, ἐσαγήνευσας ἐν τοῖς Σοῖς δικτύοις(*) τοὺς ἀγαπητοὺς ὑπηκόους τοῦ Πατρώς καὶ ὑπὲρ αὐτῶν καὶ ἀπάσης τῆς ἀνθρωπότητος ἐνταῦθα ἐχυσας τὸ πολύτιμον καὶ ἀγιώτατον αἷμά Σου, γενοῦ πρεσβευτὴς ἱλεως παρὰ τῷ Παντοδυνάμῳ καὶ Πανοικτίρμονι Θεῷ, ὅπως καθοδηγῇ ἡμᾶς Οὗτος εἰς ὁδὸν ὁμονοίας, σωφροσύνης καὶ δόξης, ὡς καθωδήγησε τοὺς Πατέρας ἡμῶν, ὡς καθωδήγησε τοὺς Ἱεράρχας ἡμῶν, Γερμανὸν Α'. ἐν ἔτει 1571, Παρθένιον ἐν ἔτει 1769 καὶ Γερμανὸν τὸν ἐκ Θησῶας, ὑψώσαντα τελεσφόρως ἐν μηνὶ Μαρτίῳ τοῦ 1821 τὴν σημαίαν τῆς Ἐθνικῆς ἡμῶν ἀνεξαρτησίας, ἧς τοὺς ἀγλαοὺς καρποὺς δρέπομεν εὐλογοῦντες τὸ ὄνομα Κυρίου καὶ δεόμενοι Αὐτοῦ, ὅπως καταξιώσῃ ἡμᾶς τοὺς Ἑλλήνας ἅπαντας, ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους, καὶ ἀπελευθερώσωμεν τοὺς ὑπὸ ζυγὸν δουλεύοντας ἀδελφοὺς ἡμῶν.—Γένοιτο.(**)

(*) «Ἰσχυρὸν τῆς ἀποστολικῆς ἀλείας τὸ δίκτυον» θαυμαστὸν τῆς Ἀνδρείου μνήμης τὸ ἀμφίβληστον· ἀδιάκοπος τῶν ἀθανάτων νεκρῶν ἡ σαγήνη». Πρό- κλου Πατριάρχ. *Κων/πόλεως ἐγκώμ.* εἰς Ἄγ. Ἀνδρέαν.

(**) Ἡ πυροῦσα βιογραφία, συνοπτικῶς ἀνεγνώσθη τῇ 30 Νεβρίου 1896 ἐν τῇ ἐν Πάτραις σχολῇ τοῦ Λαοῦ, τῇ ἰδρυθείσῃ ὑπὸ τοῦ καλλίστου Συνλόγου τῶν Καλαβρυτινῶν.—Τούτου ἔνεκεν, ἐν τῷ ἐπιλόγῳ ἀναφέρονται μόνον τὰ ὀνόματα τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας δρασάντων Ἀρχιερέων τῶν Πατρῶν, εἰ καὶ ἅπας ὁ ἱερός Κλή- ρος ἀπανταχοῦ γῆς Ἑλληνικῆς, ἐφάρη ἀντάξιος τῆς ἀποστολῆς Του. Ἀλλ' ἡ θλιβερά ἀνάμνησις τοῦ ἐσχάτως ἀπυθῶς πολέμου, σκληρῶς τιτρώσκει τὴν ἀ- σπαίρουσαν καρδίαν παντός Ἑλλήνος Χριστιανοῦ.—Γνώστὰ εἰσι τὰ αἷτια.—Ἐῖθε τὰ δυσάρεστα τῆς δοκιμασίας ταύτης, τὰ παρέλθωσι ταχέως.—Ἦσαν ἀπόρροια τῆς ἐκκλίσεως ἡμῶν ἀπὸ τῶν πατρίων.

